

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2012

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2012

SUMAR

mai
2012

4 Monumentalul
occidental și
bojdeuca românească
G. CĂLINESCU

EȘTI FLOARE
DE DOR,
BASARABIE

5 Pionul Basarabia
pe tabla de șah
ruso-franceză
*Pacea de la București,
1812*
G. FILITTI

10 Slova interzisă
I. VARTA

14 1991.
Senatul american
recunoaște dreptul
la autodeterminare
al locuitorilor
din Republica Moldova

19 România
lui Carol I în 1.122 clișee
pe sticlă
*Fotografii de Charles
Chusseau-Flaviens*
G. BADEA-PĂUN

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

20 Nici tovarășa Ana
nu reușește
I. HUDIȚĂ,
D. BERINDEI

23 Nesupusa
Polonie și orgoliosul
Imperiul Roșu
V. SOLOVIOV,
E. KLEPIKOVA

PORECLA
ÎN RENUME

28 Trei împărați,
un singur învingător
F. DOLGHIN

30 De la plantă
ornamentală la viciu
Expoziție la Cluj-Napoca
A.-L. CHIȘ

33 De la Pământ
la... Soare
Z. MOURADIAN,
M. STAVINSCHI

38 Pasus,
salvconduct, pașaport
P. NET,
G. TUDOR

EXCLUSIVITATE

42 Ionel Brătianu,
diplomatul din Balcani
G. ȘKUNDIN

ADDENDA
ET CORRIGENDA

47 Taina înființării
Departamentului
Securității Statului
F. BANU

53 „Să trăiască, să
fie sănătos și prosper“
Faraonul
M. PREDA

magazin istoric

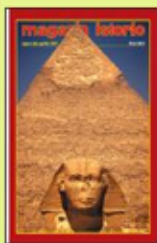
Anul XLVI – serie nouă – nr. 5 (542)

mai 2012

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Despre măreția faraonilor Egiptului Antic ne mai vorbesc azi documentele păstrate și, mai ales, monumentele ridicate în vremea lor, cu mijloace tehnice asupra cărora istoricii nu au căzut încă de acord. Piramida lui Khafre, a doua ca mărime din complexul celor trei de la Gizeh, măsoară 215,5 m la bază și are o înălțime de 136,4 m (inițial, 143,5 m). În fața ei stă de strajă Sfînxul, numit de arabi și „tatăl spaimei”, o statuie de 63 m lungime și 20 m înălțime

2 Colonelul Gheorghe Ruset-Roznovanu este ctitorul acestei biserici de dimensiuni neobișnuite pentru o mică așezare românească, ridicată după planurile unui arhitect rus din Petersburg, Nikolai Vladimirovici Sultanov, cel care a edificat în Kremlin monumentul țarului Alexandru al II-lea, în amintirea eliberării șerbilor din Rusia

3 Cetatea Oradea, într-o stampă de epocă. Fortificația este în sistem Vauban, inventat de Sébastien Le Prestre, Seigneur de Vauban, mareșal al Franței, care a trăit între 1633 și 1707

4 De ce nu au și românii construcții monumentale, se întreba academicianul George Călinescu. Până când vom putea da răspunsul complet, să admirăm Domul din Milano, al treilea edificiu bisericesc romano-catolic ca mărime din lume, după Bazilica San Pietro din Roma și catedrala din Sevilla, ce ocupă o suprafață de 1.200 m² și a fost construit între 1386 și 1887

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

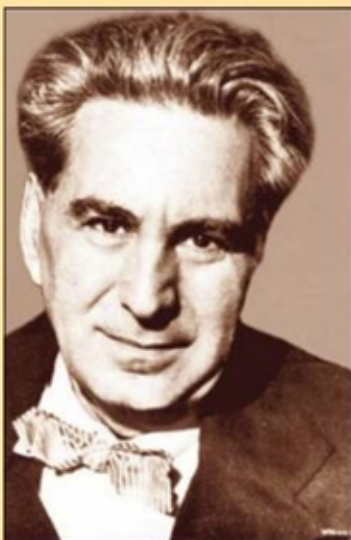
Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

FRICA DE MONUMENTAL

GEORGE CĂLINESCU

Dacă românul ar merge în Occident cu hotărârea de a învăța și a imita în înțelesul cel bun, el ar observa că toate marile civilizații occidentale cultivă monumentul colosal, și nu atât în construcția civilă, cât în aceea destinată cultului și vieții publice. O societate umană nu este civilizată decât când s-a ridicat la abstracțiunea unei suprarealități ce se cheamă comunitatea și a unui factor etern ce trebuie venerat. Marile semne ale unei civilizații sunt deci monumentele gratuite, fără niciun scop, catedralele, piețele publice, arcurile de triumf, palatele decorative, pantheoanele. Parisul e simbolizat în Luvru, în Notre-Dame, în Domul Invalizilor, în Pantheon, Milano în Dom, Florența în Catedrală și în Palazzo del Comune, Roma în Capitoliu și Sf. Petru. Dar nu numai Occidentul modern, ci aglomerările de oameni din Antichitatea cea mai străveche au adunat mormanele de piatră ca să simbolizeze aspirația lor spre infinit. Ziduri ciclopeene, palate cretane, piramide etc. sunt dovezi că popoarele au instinctul de a lăsa urme colosale după ele.

Mulți români au luat obiceiul de a invoca tinerețea civilizației noastre (idee falsă). Dar tot ce e monumental în Europa nu e modern. Când nordul Europei s-a umplut de catedrale și cetățile Italiei de turnuri sinistre, Europa era o amestecătură de barbari. Acești barbari au adus din Asia imaginea zidurilor colosale și, imitând Roma veche, s-au pus numaidecât să ridice ziduri enorme. De câte sute de ani nu suntem noi în contact nemijlocit cu acest Occident? Era fugii în munți, care ne scuza, a încetat. De ce nu construim? Se va zice că noi avem instinctul idilic al micilor biserițe, al căsuțelor de lemn sculptat. Fără îndoială că arta o avem, și încă superioară din multe puncte de vedere, dar monumentalul e altceva decât arta, e o efortare de a te apropia de cer, de absolut. Mergeți în Italia, la Milano, de pildă. La început, contactul cu lumea zilnică îți dă

impresia că ai de-a face cu aceeași societate ca și a ta. Oamenii au păreri politice, mănâncă, merg la spectacole. Dacă intri însă în marea Dom, în acel clarobscur galben, glorificat de tunetele orgei, sufletul ți-e cutremurat. Acolo ai ieșit din prezent. În Dom îți dai seama că peste efemera Italie modernă domnește o Italie absolută, în legătură dreaptă cu eternitatea.

Bisericițele românești sunt locașuri de rugăciuni, dar poporul român nu are acele imense catedrale care să-l reprezinte în ordinea eternă, care să rămână ca niște efortări de imensitate. Bisericița era a boierului, a satului, poporul român, ca să

vibreze, ca să fie profund, are nevoie de catedrale [...] Unde sunt marile acoperă-minte, unde turele aeriene, unde clopotnițele până la cer? Preoții strigă: ortodoxie, literații: misticism, dar ideea ridicării unei catedrale măcar la București, catedrală care nici nu era concepută pe adevăratele dimensiuni colosale, n-a făcut lumea să alerge cu obolul său. Și pruncul trebuia să aducă o cărămidă, presbiterul o piatră, arhitectul o noapte de meditație!

Foarte mulți zic: dar noi suntem săraci, puțini. Ce prostie năvălită! Ce era Florența decât o mică comună cu câteva zeci de mii de locuitori, și totuși ce locașuri glorioase. Dar Siena cu fântâna ei, cu palatele, cu turnul ascuțit! Dar câtă populație avea Parisul când a ridicat Notre-Dame! Și câți locuitori avea Franța lui Ludovic al XIV-lea! Dar Atena era populată și bogată? Dar Egiptul cel antic avea norodul și banii României de azi? Ridicarea de monumente colosale și gratuite era o ceremonie necesară și sunt sigur că sclavii care au lucrat la piramide au fost fericiți.

(Gâlceava înțeleptului cu lumea,

Pseudojurnal de moralist,

volumul I, 1927-1939, Editura Minerva,

București, 1973, pp. 529-531)

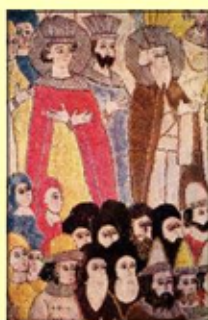
58 Cutremurul cel grozav din 1838

M. ANDREESCU

62 Pecetea unui membru al Ordinului Dragonului Voievodul Ștîbor

A. MUREȘAN

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Suferințele Elenei Voloșanca la Curtea țarului Ivan al III-lea

I. BISTREANU

72 Eroicele lupte care nu s-au dat 23 august 1944 la Moreni

A.D. DEFTA

77 Descripție Oradea la 1600

I. CIORBA,
D. SIM

DASCĂLI SLIJTORI AI MUZEI CLIO

81 Partida rusă. Colonelul Gheorghe Ruset-Roznovanu

P.D. NEDELOIU

PASTILA DE CUVINTE

84 Sănătatea în cuvinte potrivite

M. SALA

CITITORII ÎNTREABĂ, ISTORICII RĂSPUND

86 În jurul brânzei

DICTIONAR ISTORIC

87 Zeul Perun

M. DRAGNEA

CLIO ANUNȚĂ

89 Bredicenii în expoziție

G. DUMITRESCU

91 Festival militar Fundata 2012

A.-S. IONESCU

HOOVER INSTITUTION

93 Situația emigrației române

RUBRICI

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

9; 46; 92;
94; 95 Blitz 200;
Blitz... Concurs;
Telex; Rebus; Dialog

constituire a unui regat format din Moldova, Valahia și Basarabia.

Țările Române pe tabla de șah ruso-franceză

În cealaltă parte a continentului, în Occident, planurile de cucerire a drumului maritim oriental făurite de Napoleon s-au năruit după bătălia de la Trafalgar (21 octombrie 1805), când Anglia și-a confirmat superioritatea navală (*Magazin istoric*, nr. 10/2005). Dar împăratul francezilor a găsit imediat alternativa: expansiunea spre Istanbul putea continua printr-un schimb avantajos de teritorii cu Imperiul Habsburgic. Sugestionat poate și de Talleyrand, Napoleon oferea Austriei: Țările Române, țărmul Mării Negre și o parte a cursului Dunării, pentru ca el să păstreze părți din statele italiene și germane.

Reacția Rusiei nu s-a lăsat așteptată. În același an, 1805, țarul Alexandru I (1801-1825) s-a plecat cu interes asupra planului propus de ministrul său de Externe, Adam Czartoryski, de încorporare la Imperiul Rus a Moldovei și Țării Românești, ca și de instituire a unui regim de ocrotire a creștinilor din Balcani. În acel moment, Franța și Rusia aveau în comun doar dorința de a ataca Imperiul Otoman, iar „planul polonez” nu a fost agreat de Napoleon. El a cerut țarului să renunțe în mod explicit la așa-zisele drepturi asupra Țărilor Române. Poarta, prin ambasadorul francez la Istanbul, Horace Sebastiani, era îndemnată să păstreze Principatele cu orice preț.

Talleyrand

Urmarea imediată a fost demiterea domnitorilor Constantin Ipsilanti (1802-1806; 1806-1807) din Țara Românească și Alexandru Moruzi (1802-1806; 1806-1807) din Moldova, socotiți filoruși. S-a revenit asupra acestei decizii doar când ambasadorul rus, A.I. Italinski, a amenințat cu ruperea relațiilor diplomatice. Cedarea sultanului Selim al III-lea (1789-1807) în fața rușilor s-a datorat și unei informații sosite prea târziu despre victoria de la Jena (14 octombrie 1806, obținută de armatele franceze

Domnitorul Alexandru Moruzi

asupra celor prusiene). Pentru orientarea filorusă a lui C. Ipsilanti avea să plătească tatăl său, bătrânul Alexandru, cel căruia Țara Românească îi datora ansamblul de legi cuprinse în *Pravilniceasca condică* (1780), ucis în chinuri groaznice, în ianuarie 1807, la Istanbul.

Iritat de slăbiciunea otomanilor, Napoleon a impus, la redactarea condițiilor de pace cu Prusia, asocierea Franței pentru garantarea integrității Imperiului Otoman, în cazul precis al invadării Principatelor Române. Lucrul avea să se întâmple în octombrie 1806, când generalul rus Ivan Michelson a trecut Nistrul. Odată cu el, revine pe tronul Țării Românești Constantin Ipsilanti care, sub oblăduire rusească, visa să ajungă în fruntea unui regat dacic, cuprinzându-i pe munteni, moldoveni și sârbi. Speranțele i-au fost spulberate când a trebuit să se refugieze, în mai 1807, în Rusia.

Victoria obținută de Napoleon la Eylau (8 februarie 1807) asupra trupelor țariste i-a dat o dată în plus temei să decidă soarta Moldovei și a Țării Românești. Răsturnarea sultanului Selim al III-lea de la putere (31 mai 1807) și starea de confuzie creată în Istanbul l-au făcut pe Napoleon să propună împărțirea Imperiului Otoman, paralel cu stăruința obstinată ca trupele rusești să părăsească Țările Române. Articolul 22 al Tratatului franco-rus de la Tilsit (7 iulie 1807) prevedea divizarea Imperiului Otoman, în cazul când acesta n-ar fi acceptat mediația franceză în soluționarea războiului cu rușii.

Hanul lui Manuc, locul unde s-a semnat pacea din 1812 între Imperiul Otoman și Rusia; sus: țarul Alexandru I (stânga) și sultanul Mahmud al II-lea (dreapta)

BASARABIA, VICTIMĂ A DIPLOMAȚIEI EUROPENE

GEORGETA FILITTI

„Centrul de greutate al Europei se află la Dunărea de Jos“, constata, la începutul secolului al XIX-lea, diplomatul francez Talleyrand. Avea dreptate sau fusese doar o vorbă de duh, aruncată în vânt, așa cum se întâmpla adesea, spre deliciul auditorilor, în marile saloane ale epocii?

În accepția Cabinetelor europene, Dunărea de Jos însemna locul de confluență al intereselor celor trei mari Imperii: Otoman, Țarist, Habsburgic. Și nu numai. Pe aici treceau drumurile spre Istanbul, „cheia lumii“, cum îl flata Napoleon I pe sultan, și către porturile mediteraneene. Pânda reciprocă, grija păstrării echilibrului au făcut ca, în final, visul rusesc de dominație în

Orient să nu se materializeze decât într-o formă minoră, la scară internațională, dar dureroasă, ca o rană mereu deschisă, pentru români anume raptul Basarabiei din trupul Moldovei.

A fost numită pentru prima oară ca atare în Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainardgi (1774), unde Rusia, în urma războiului, restituie Porții Otomane „întreaga Basarabie,

adică Bugeacul, precum și cele două Principate, Valahia și Moldova“. Provincia era retrocedată, dar nu uitată. Prin Tratatul de la Iași, (decembrie 1791), încheiat în urma războiului dintre aceiași beligeranți, Basarabia era din nou evocată ca provincie distinctă. La fel, în 1795, prin acordul ruso-austriac, se preconiza materializarea „planului dacic“ al țarinei Ecaterina a II-a de

pe țarul Alexandru I să reziste), au pecetluit soarta Principatelor Române, a Finlandei și parțial a Galiției.

Pacea de la București

Remușcările ulterioare ale lui Napoleon, făcute publice în 1810 („Fără alianța noastră, ar mai continua Moldova și Țara Românească să aparțină Rusiei? La ce mi-a folosit alianța?”), ca și uimirea guvernanților ruși de a fi dobândit Principatele „fără să se aștepte”, confirmă a căta oară? în ce măsură statutul unei țări mici depinde de interesele Marilor Puteri, interese exprimate, prea adesea, de capriciul unui autocrat.

Politica schimbătoare a Franței s-a văzut în atitudinea adoptată după 1810. Fără a se dezice de Tratatul de la Erfurt, Napoleon declara că nu tolerează ca vreodată Dunărea să înceteze a fi hotar între Imperiul Otoman și Rusia. Aceasta era, pentru el, o condiție implicită de existență în continuare a Imperiului Otoman.

Ce opțiuni avea Rusia în 1810? Să continue alianța cu Franța, lipsită de perspectiva cuceririlor teritoriale și bazată doar pe păstrarea unui *statu quo*, mereu pus în discuție, ori să se apropie de Anglia. Primul gest în această direcție l-a făcut țarul Rusiei, oficializând astfel începutul alianței cu Albionul, prin călcarea embargoului – blocada continentală – impus de Franța mărfurilor englezești. În ultima zi a anului 1810, primul vas cu mărfuri de proveniență britanică acostă la Kronstadt. La rândul ei, Anglia, prin ministrul Robert Adair, supralicita „îndreptățile” Rusiei:

Generalul Kutuzov

populația Țărilor Române era grecească, deci acestea trebuia să aparțină Imperiului Tarist!

N-a fost neglijată nici apropierea de Austria. Pierderile teritoriale suferite de aceasta în urma Tratatului de la Pressburg (Bratislava; 26 decembrie 1805) în favoarea Franței, urma să fie compensate prin dobândirea Țării Românești și a părții din Moldova cuprinsă între Siret și Carpați. Mai mult, Rusia nu se împotriva ca Austria să ocupe „cât doarește” din Serbia. Metternich, cancelarul austriac, constata sarcastic: Rusia oferă „ceea ce noi avem deja, la schimb pentru ceva ce ea nu deține!”

Manuc be

Franța, la rândul ei, curta Austria, în iminența conflictului cu Rusia. Ambasadorul francez la Viena preciza că pentru Napoleon Principatele Române erau de interes secundar, în vreme ce Austriei i-ar fi fost de cel mai mare folos, în politica sa de expansiune economică spre Răsărit. Ambasadorul francez la Petersburg, J. Law, conte de Lauriston, primea instrucțiuni „să tacă” în legătură cu cele două Principate, deoarece, probabil, Rusia avea să le piardă. H. Maret, ministrul de Externe al Franței, socotea că, prin cuceriri succesive, Rusia dobândise o forță ce amenința Europa, fiind vorba de o adevărată „revoluție”, care prindea acum mai ales sudul continentului. Pentru a o preveni, venise vremea ca Imperiul Otoman să fie susținut în recăpătarea Principatelor Române. În acest sens, Franța trebuia să impună evacuarea lor de trupele rusești. Din punct de vedere diplomatic, marchizul J.P.F. de Latour Mauburg a fost trimis la Istanbul să negocieze un acord franco-otoman pentru recuperarea Principatelor. Pentru aceasta, sultanul trebuia să trimită la Dunăre o armată de 100.000 de oameni; dintre ei, 40.000 s-ar fi îndreptat spre Nistru, ca să se alăture Marii Armate, în lupta cu cazacii... Incitățile francezilor s-au produs concomitent cu negocierile de pace ruso-otomane, începute pe o insulă din fața Giurgiului (19 octombrie/1 noiembrie 1811). Marele vizir Ahmad încerca zadarnic să tempereze lăcomia rușilor: „Nu e rușine ca voi, care aveți un sfert al globului, să vă certați pentru un colț de pământ, care nici nu vă e neapărat?”

Monetă la schimb

Strategia franceză de îndepărtare a rușilor din Țările Române își găsește expresia în armistițiul de la Slobozia (24 august 1807), rămas fără finalitate, căci n-a fost ratificat de ruși, iar trupele lor au continuat să staționeze de-a lungul Dunării. Dar Franța voia mai mult: Țările Române trebuia să rămână pionul liber pe tabla de șah a Sud-Estului european, bun de folosit doar în momente conjuncturale.

La București, generalul Miloradovici s-a grăbit să se împământenească, prin căsătoria cu o româncă. Mitropolitul Dositheu Filitti, potrivit rușilor, a fost surghiunit la Tighina, de unde, după câteva luni, s-a stabilit la Brașov. Boierii, mulți aflați în bejenie în Transilvania, adresează o altă plângere lui Napoleon, cerându-i să-i scape de ruși.

Planurile franceze de remodelare a hotarelor în spațiul de la Dunărea de Jos, încăpățănarea Rusiei de a rămâne în teritoriile ocupate (de observat că, în funcție de sorții favorabili sau nu, aceasta admite abandonarea Țării Românești sau a Moldovei, dar niciodată a Basarabiei, căci aici era vorba și de dominația asupra Dunării), neputința Imperiului Otoman de a-și promova o politică coerentă apar astăzi, tot mai limpede, a fi un fel de târg rece, calculat, despuat de orice principiu autentic de „eliberare”, „susținere salutară”, „respect al dreptului istoric” cum clama retorica diplomatică. Și lucrul s-a văzut limpede în discuția dintre ministrul de Externe al Franței, J.B. de Champagny, și P.

Contele Antoine François Andréossy

Tolstoi, ambasadorul rus la Paris: rușii să păstreze Principatele, dacă recunosc ocuparea Prusiei de către francezi!

În acest climat tensionat, intervenția Angliei, de a oferi garanții Rusiei în ceea ce privește ocuparea Principatelor Române, a însemnat precipitarea deciziilor. În ianuarie 1808, problema părea redusă la următorii termeni: evacuarea Principatelor de către trupele ruse, în schimbul gestului similar al armatei franceze din Prusia. „Aș fi cel mai nemernic dintre nemernici”, i-a declarat ipocrit Napoleon I cancelarului rus N.P. Rumianțev, „dacă n-aș respecta întocmai acest aranja-

Adam Czartoryski

ment”. Pentru împărat, acum, în 1808, Moldova și Țara Românească nu mai sunt doar spații geografice marcate pe hartă, bune oricând de tranzacționat. El întrevede și posibilitatea valorificării lor în sens economic. Doar că rapoartele furnizate de oamenii săi cuprind, pe lângă informații corecte, și destule năstrușnicii. Astfel căpitanul Aubert, din Statul Major al Marii Armate, trimis la fața locului, scria: „Moldova ar putea ajunge una dintre provinciile cele mai bogate ale Europei, cu condiția ca populația să sporească, iar țara să fie într-adevăr guvernată”. Dar adaugă și distanța dintre București și Focșani, calculată după mersul cămillei la oră, ceea ce îi dă o eroare de 160 de km dincolo de absența acestui patruped în peisajul românesc!

Între timp, eșecul din Spania (Bayleu, 23 iulie 1808) și obligația de a dizloca acolo trupe din Prusia îl fac pe Napoleon mai concesiv față de Rusia. Se adaugă și insistența anturajului său ca Franța să se îngrijească în primul rând de cuceririle ei din Europa occidentală. Această stare de spirit transpare din redactarea primitivă și modificarea ulterioară a unui articol din Convenția de la Erfurt (septembrie 1808). În locul formulei „Franța nu se opune anexării Moldovei și Țării Românești la Rusia”, a apărut articolul cu valoare de sentință „Franța va recunoaște anexarea”. De precizat că la Erfurt nu s-a vorbit de Basarabia, subînțelegându-se că ea aparținea deja Rusiei! Concesiile făcute atunci de împărat Rusiei, unde o pondere semnificativă a avut-o chiar trădarea ministrului său Talleyrand (care l-a îndemnat

TIPAR ȘI SLOVĂ ROMÂNEASCĂ ÎN BASARABIA

La mijlocul secolului al XIX-lea autoritățile de la Petersburg înăsprirea opresiunea în Basarabia. Guvernul țarist era alertat, îndeosebi, de existența unei partide naționale formate din boieri moldoveni, care năzuiau la o eventuală unire a Basarabiei cu statul român, format

prin unirea Moldovei cu Țara Românească, în ianuarie 1859.

A fost suprimată predarea limbii române în școli; s-au luat măsuri severe de pază la frontiera de pe Prut; s-a continuat procesul intens de rusificare a administrației locale, a școlii și bisericii ș.a.

Dr. ION VARTA

Cu toate acestea, rezistența românismului basarabean nu s-a diminuat. În a doua jumătate a anilor '60 ai secolului al XIX-lea, în toiul pregătirii și aplicării legii cu privire la reforma judiciară de la 1864 în Basarabia, nobilimea română din ținut s-a opus consecvent tendințelor de suprimare a sistemului de legi locale. Ea pleda pentru menținerea acestei legislații, uniformizarea ei și elaborarea unui cod unic de legi românești. În cadrul celor două congrese ale nobilimii basarabene din 1863 și 1866 s-a cerut introducerea limbii române în lucrările de secretariat ale instituțiilor de stat și, în special, în procedurile judiciare. Autoritățile țariste au fost nevoite să accepte utilizarea acesteia în procese.

Lupta pentru tipar

Împăratul Alexandru al II-lea a emis un ucaz care prevedea extinderea reformei ju-

diciare și asupra Basarabiei. În anul 1869, guvernatorul acesteia, Ivan Egorovici Gangardt, a dispus alcătuirea unei comisii de juriști din ținut pentru codificarea legilor locale și elaborarea unui nou cod legislativ al provinciei. Din componența comisiei au făcut parte mai mulți juriști de origine română, care, în polemică cu cei ruși, au încercat să apere legislația locală. Printre aceștia s-au remarcat I. Cristi, A.M. Ralli, C. Dunca. În cele din urmă, ei au fost nevoiți să cedeze.

După o împotrivire de câteva decenii, nobilimea basarabeană a fost silită să accepte revizuirea legislației locale în favoarea celei rusești. La 27 martie 1869 comisia ad-hoc își încheiase activitatea. Noul cod de legi locale includea o bună parte dintre legile românești, cuprinse în codul lui Donici și Armenopulo.

Introducerea instituției Zemstvei în Basarabia (1868;

un fel de autoadministrare locală limitată) a oferit nobilimii moldovenești din ținut noi posibilități pentru a se opune politicii rusificatoare. Zemstvele – gubernială și județene – au tipărit o sumedenie de broșuri în limba română destinate populației românești din ținut. Prin intermediul acestor publicații, pe lângă popularizarea cunoștințelor gospodărești, economice, sanitare, era propagată și studierea limbii române.

În procesul de renaștere și emancipare a românilor, presa putea constitui o tribună de luptă a mișcării naționale, o armă eficientă în lupta cu forțele antinaționale.

Au fost întreprinse nenumărate tentative de a edita publicații periodice de limbă română. Achim Popov, la insistența boierilor de viță românească, a încercat, în două rânduri (1845 și 1847), să scoată la Chișinău ziarul *Românul*. Ambele tentative n-au avut sorți de izbândă.

Ca să-și asigure liniștea la sud, împiedicând totodată materializarea acordului franco-otoman, țarul s-a declarat brusc mulțumit să anexeze doar porțiunea din Moldova cuprinsă între Nistru și Prut, de valoare strategică însă inestimabilă.

La București, administrația țaristă funcționa sub conducerea bătrânului general Kutuzov, prea sensibil, ca mai toți ofițerii ruși, la nuriile femeilor care roiau în saloanele orașului. Lupte sporadice pentru Ismail, apărut cu îndârjire de otomani, prădarea cumplită a Șistovului de ruși, aruncarea în aer a Silistrei prevesteau apropierea sfârșitului. Neîncrezător în operativitatea acțiunilor moleșitului Kutuzov, țarul l-a delegat pentru începerea tratatelor de pace pe amiralul P.V. Ciceagov, împodobit pentru circumstanță cu titlul pompos de „coman-

dant șef al armatei de la Dunăre, al flotei din Marea Neagră și guvernator general al Principatelor Moldova și Țara Românească”. Kutuzov, furios de înlăturarea sa brutală, a precipitat lucrurile: negocierile s-au transformat într-o tranzacție rapidă, Rusia mulțumindu-se cu jumătate din Moldova.

La 28 mai 1812 se încheia astfel Pacea de la București, în hanul lui Manuc bei, un armean bogat, cu relații atât în Imperiul Otoman cât și în Rusia. Delegații otomani, Galib Effendi și Dimitrie Moruzi ar fi semnat-o, în pofida recomandărilor lui Napoleon I de a temporiza lucrurile, deoarece războiul franco-rus era pe cale să înceapă. S-a spus că mesagerul împăratului, contele Andréossy, ar fi ajuns prea târziu la Istanbul. Oricum, acesta l-a îndemnat pe sultan să nu ratifice Tratatul. Când

însă starea de beligeranță între Franța și Rusia a devenit un fapt, Mahmud a găsit repede țapii ispășitori: unul dintre ei, Dimitrie Moruzi, împreună cu fratele său Panaiot, au fost executați, pentru trădarea intereselor Imperiului, iar Galib, despuat de toate titlurile și beneficiile dregătoriei.

Pacea de la București a însemnat instituirea controlului rusesc asupra gurilor Dunării. Sosită „pământ al făgăduinței” pentru bogățiile sale, Basarabia a constituit o captură mănoasă pentru ruși; pentru moldoveni a fost o pierdere resimțită apoi de generații întregi. Tălmăcit și răstălmăcit, subiect a numeroase scrieri ori dezbateri, beneficiind de o cazuistică nesfârșită, raptul Basarabiei continuă să fie, de 200 de ani, una dintre problemele insolubile ale diplomației europene. ■

BLITZ... CONCURS 200

Anul acesta se împlinesc 200 de ani de la pierderea Basarabiei. Revista noastră organizează un concurs adresat cititorilor din teritoriul dintre Prut și Nistru. Premiul constă într-un abonament pe un an la ediția *on-line* a revistei *Magazin istoric*.

Trimiteți, până la 15 iunie 2012, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Blitz – 200**).

– Câte biserici a închis episcopul Lebedev pentru a reduce numărul preoților români din Basarabia?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul 200** din luna aprilie 2012 este:

S-a înăsprit politica de rusificare în jiu

Adresa la care puteți trimite răspunsurile: **mistoric@gmail.com**. Vă rugăm să precizați numele, adresa și numărul de telefon.

dorit să mai tolereze o atare situație și versiunea românească a acestei publicații a fost suprimată la 1871.

Abia în anul 1884 Riabic și Drumașcu au reușit să scoată la Chișinău un ziar românesc cu genericul *Mesagerul Basarabiei*, care a avut probabil o apariție de scurtă durată. (Din păcate, până în prezent nu a fost descoperit niciun exemplar din această publicație și probabil că este pierdută pentru totdeauna).

Reanexarea celor trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Bolgrad și Ismail) în 1878 la Rusia a înrăutățit relațiile ruso-române, afectând îndeosebi contactele economice și culturale dintre românii de pe ambele maluri ale Prutului.

În această perioadă politica rusificatoare a sporit în intensitate. Instruirea în școală se efectua doar în limba rusă. Proportii amenințătoare a căpătat rusificarea Bisericii Ortodoxe românești din ținut. Diaconii și cântăreții au fost supuși examenului de limbă rusă. Cei ce nu reușeau să treacă probele erau concediați. Episcopul P. Lebedev a dispus ca în registrele de la biserici să se scrie doar în rusă, inclusiv actele stării civile. Preoții care se eschivau să officieze serviciul divin în limba rusă erau concediați sau exilați în alte gubernii din imperiu. Cărțile de cult tipărite în românește au fost distruse. Pentru a se debarasa de preoții români, Lebedev a redus numărul parohiilor. În decurs

Pavel Lebedev

de 12 ani, episcopul a închis 340 de biserici. Astfel a concediat un mare număr de preoți români.

Episcopul rus a dispus instituirea în fiecare mănăstire a câte unei școli rusești, călugării fiind datori să învețe limba rusă. „Măsurile acestea în aproape toate mănăstirile – raporta Pavel Lebedev superiorilor săi – au fost întâmpinate cu foarte multă rea-voință

Nicolae Casso

de către frații cei mari, incultți, grosolani, necunoscători ai limbii rusești și dușmănoși învățământului rusesc.“ În acest răstimp, tipografia eparhială românească practic nu a mai funcționat, iar în 1882 a fost închisă definitiv.

Spectacole primejdioase

În ciuda acestei politici feroce de rusificare și de deznationalizare, Basarabia și-a păstrat caracterul străvechi, național, românii continuând să constituie populația majoritară a provinciei. Începând cu anii '60 ai secolului al XIX-lea, nenumărate trupe de actori profesioniști, în special de la Iași, au efectuat turnee de spectacole, care au contribuit și ele la menținerea conștiinței de neam în rândul românilor basarabeni. Acest fapt îl constata chiar guvernatorul general al Novorossiei și Basarabiei, Pavel Kotzebue,

care-i scria guvernatorului Basarabiei, Platon Alexandrovici Antonovici: „Convinsându-mă, spre regret, în timpul călătoriei mele prin orașele Basarabiei din vara trecută că atât de dorita însușire a limbii ruse de către moldovenii basarabeni evoluează extrem de lent și că în mijlocul populației se manifestă chiar simptomele unei rezistențe față de politica de rusificare, eu consider – preciza el – că, pentru anihilarea unor atare manifestări ale unui separatism nestins, o indulgență conti-

Alte solicitări a adresat autorităților țariste în anii 1856-1864 Ioan Dabija. El vroia să editeze, tot la Chișinău, o revistă în limba română, cu titlul *Basarabia* sau *Glasul românilor basarabeni*.

La 27 iunie 1862 nobilul Constantin Cristi solicitase guvernatorului Basarabiei, Fonton de Verrayon, permisiunea de a fonda o tipografie cu o litografie sub firma „Tipografie moldovenească”. Și-a procurat utilajele fără a mai aștepta însă aprobarea autorităților țariste. Poliția din Chișinău i le-a sechestrat temporar, iar C. Cristi a înaintat o plângere ministrului de Interne, Piotr Alexandrovici Valuev, și Senatului din Petersburg.

Guvernatorul Basarabiei și-a motivat sechestrul, precizând între altele: „Tipografia, după cât se pare, are menirea să tipărească abecedare și broșuri ieftine în limba moldovenească pentru popor. Aceasta nu ar fi încă prea important, deși ar duce la înlocuirea cunoașterii limbii ruse, atât de necesare poporului în raporturile lui cu instituții, cu cea a limbii moldovenești. Dar dacă se va lua în seamă că d. Cristi face parte din numărul acelor «moldovanofili», care visează o Românie unită și contopită, nu se poate garanta că din tipografia lui nu vor ieși și acelea care nu corespund cu vederile guvernului nostru cu privire

P. Gore (primul din dreapta), Gh. Gore și V. Erbiceanu, la Slănic, în 1897

la populația moldovenească a Basarabiei”. Astfel, intențiile lui C. Cristi de a face să funcționeze o tipografie laică la Chișinău au fost blocate.

Ulterior, C. Cristi și unul dintre frații Casso au cerut guvernatorului Basarabiei dreptul de a edita o revistă. Și de data aceasta au primit un refuz categoric.

Guvernul rus a respins în 1863 și cererea publicistului și patriotului basarabean Gheorghe Gore de a edita un ziar în limba română. El a fost nevoit să colaboreze la publicații periodice de limbă rusă din Petersburg, Chișinău, Odessa.

Țarul Alexandru al III-lea, cu soția

Mesagerul pierdut

În anul 1865 naționalistul basarabean Nicolae Casso și-a procurat de la Paris o tipografie cu caractere latine, pe care intenționa s-o transporte la Chișinău. Autoritățile țariste au fost și de data aceasta împotriva

deschiderii tipografiei.

Petersburgul aplica aceleași interdicții intransigente și în cazul unor periodice care apăreau în Principatele Române. Documentele rusești de arhivă aduc mărturie ale faptului că revista *Propășirea* (1842) a lui M. Kogălniceanu a fost suprimată în urma presiunilor exercitate de Petersburg asupra domnitorului M. Sturdza. Același procedeu a fost aplicat de către ruși și peste 37 de ani, când la 1879 guvernul român a fost somat, în mai multe rânduri, să suprimze ziarul *Basarabia*, ce apărea la Iași. Până la urmă, Petersburgul și-a atins scopul.

Repetatele solicitări ale redactorului ziarului ieșean *Curierul de Iași*, Th. Balassan, de a obține consimțământul autorităților țariste pentru a difuza nestingherit această publicație în Basarabia n-au avut sorti de izbândă.

Autoritățile țariste au admis însă editarea *Buletinului eparhial din Basarabia* și în limba română (1867). Dar noul episcop al Chișinăului și Hotinului, Pavel Lebedev (1871-1882), n-a

BASARABIA ȘI SENATUL S.U.A.

Deputații Sfatului Țării care au votat Unirea, la 27 martie/9 aprilie 1918

Sfârșitul anului 1991 aducea și sfârșitul U.R.S.S., unul dintre cei doi semnatori ai înțelegerii cunoscute în istorie sub numele de Pactul Ribbentrop-Molotov, după numele miniștrilor de Externe care îl semnaseră, la 23 august 1939 (Magazin istoric, nr. 12/1989). Pe parcursul anului, cele patru victime ale Pactului își declaraseră independența: Lituania la 4 februarie, Estonia la 20 august, Letonia la 21 august și Republica Moldova la 27 august. Există o diferență majoră: în vreme ce primele trei state își recâștigau independența pierdută în 1940, Republica Moldova apărea ca o creație nouă, pe cea mai mare parte a teritoriului impropriu numit Basarabia, anexat de la România de U.R.S.S., în iunie 1940. Bucovina de Nord și partea de sud se aflau acum în componența altui stat, și el născut din fosta U.R.S.S., Ucraina.

A existat dintotdeauna o diferență de abordare a puterilor occidentale față de cele două categorii de teritorii anexate în urma Pactului Ribbentrop-Molotov. Reunirea Basarabiei, prin voința Sfatului Țării, cu România, la 27 martie/9 aprilie 1918, fusese recunoscută prin tratatul încheiat la Paris, la 28 octombrie 1920, și semnat de marile puteri învingătoare în Primul Război Mondial: Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia. Statele Unite ale Americii refuzaseră să semneze tratatul, pe motiv că Rusia nu fusese prezentă la Conferința de Pace. În fapt,

tratatul nu a intrat niciodată în vigoare, pentru că Japonia, care spera un tratament preferențial din partea Rusiei sovietice în problema insulelor Kurile, a refuzat să ratifice documentul. Fără ratificarea de către toți semnatorii, el nu intra în vigoare. Așa cum cititorii vor vedea în continuare, și senatorul Jesse Helms sublinia în luarea sa de cuvânt din 27 iunie 1991 politica diferită a Guvernului S.U.A. față de aceste teritorii.

Totuși, în anul 1991, cu două luni înainte de puciul din 19-21 august de la Moscova contra lui Gorbaciov, Senatul american adoptă o primă rezoluție care restabilește adevărul istoric în privința soartei românilor dintre Prut și Nistru și a nedreptății comise împotriva lor în iunie 1940. La 27 iunie 1991, senatorii Larry Pressler și Jesse Helms introduceau în Senatul american Rezoluția nr. 184 privind autodeterminarea poporului din Republica Moldova. Aveau să revină, la 19 noiembrie același an, alături de senatorul Dennis DeConcini, cu o nouă Rezoluție, nr. 222, privind libertatea și independența Moldovei. Cele două rezoluții nu au avut urmări practice, ceea ce nu le scade cu nimic valoarea ca documente istorice și juridice. De ce românii din fosta Basarabie au acționat altfel decât balticii în 1989, atunci când Congresul Deputaților Poporului din U.R.S.S. a decis înființarea unei Comisii Molotov-Ribbentrop, ce avea să declare nul și neavenit protocolul secret al

nuă față de montarea spectacolelor românești în orașele guberniei ce v-a fost încredințată devine insuficient de întemeiată și că atare activități urmează a fi permise cu o extremă circumspecție sau cu consimțământul guvernatorului general.“

Intensificarea politicii de oprimare și rusificare în perioada guvernării lui Alexandru al III-lea (1881-1894) a îngreunat mai ampla desfășurare a mișcării naționale a românilor basarabeni. Mulți basarabeni au aderat la mișcarea revoluționară narodnicistă din Rusia, urmărind și scopuri de ordin național. Dintre aceștia s-au evidențiat în mod special N. Zubcu-Codreanu, Z. Ralli-Arbore, V. Crășescu, A. Frunză, C. Stere, P. Cazacu, Gh. Usinevici, dr. Bușilă ș.a.

Salvându-se de persecuțiile țariste, ei au emigrat în România, unde, alături de B.P. Hasdeu, D. Moruzi și alți basarabeni, au depus eforturi susținute pentru eliberarea Basarabiei. În 1879, la Iași, a fost editat ziarul *Basarabia*, care aborda problema provinciei înstrăinate. La sfârșitul secolului al XIX-lea la București s-au constituit societatea „Milcov” a basarabenilor, iar mai apoi „Liga Culturală a Românilor Basarabeni”. Suflul ambelor organizații a fost B.P. Hasdeu, ilustrul savant, scriitor, publicist și om

de cultură, originar din Basarabia. Cele două societăți au reunit în rândurile lor pe refugiații de peste Prut în Regat și își propuneau să contribuie la emanciparea națională a românilor basarabeni aflați sub ocupație țaristă. Liga Culturală a avut, în special, preocupări pentru crearea unor condiții favorabile pentru tinerii veniți la studii în România din Basarabia.

În 1899, un grup de studenți basarabeni, în frunte cu I. Pelivan (*Magazin istoric*, nr.

arestați și condamnați la ani grei de exil.

La începutul secolului al XX-lea mișcarea națională din Basarabia a cunoscut o înviorare datorită înfrângerii Imperiului Rus în războiul ruso-japonez (1904-1905). Insuccesul Rusiei a scos la iveală decadența autocrației țariste. Prima revoluție burghezo-democrată rusă din 1905-1907 a impus apoi țarismului un șir întreg de cedări de ordin politic.

Primii care au reacționat prompt la schimbarea situației în Rusia au fost basarabeni aflați în acea perioadă în România. „Liga Culturală a Românilor Basarabeni” a emis, la sfârșitul lui ianuarie 1905, un manifest adresat tuturor românilor de bună credință, care urma a fi răspândit în Basarabia și în județele învecinate

Imagine din timpul revoluției din Rusia, din 1905

3, 4/2006) a fondat un cerc național românesc la Universitatea din Dorpat (Estonia), care întreținea legături strânse cu românii din Regat. Biblioteca acestui cerc, numit și pământenic basarabeană, primea ziare și cărți românești editate în Regat. Statutul acestei organizații prevedea, între altele, promovarea unei propagande susținute în vederea revigorării conștiinței naționale a românilor basarabeni. Activitatea cercului de la Dorpat a fost descoperită de autoritățile țariste. Liderii au fost

nate ale Regatului Român. În condițiile dezastrului care se declanșase în Imperiul Rus și ale unui eventual exod de populație din Basarabia în România, Liga își asuma responsabilitatea de a-i proteja și a le asigura refugiaților din stânga Prutului mijloacele necesare de existență. În mod special, Comitetul Central al Ligii promitea ajutor și susținere tinerilor basarabeni, refugiați în România, pentru înscrierea la instituțiile de învățământ din țară. ■

Larry Pressler, membru al Partidului Republican, a fost senator din partea statului Dakota de Sud între 1979-1997. Din 1975 până în 1979 fusese membru al Camerei Reprezentanților. A condus mai multe comitete ale Senatului, între care și pe cel al Relațiilor Externe. Este singurul senator care a refuzat să primească mită de la agenți FBI sub acoperire și a raportat imediat tentativa autorităților.

și au recunoscut reunirea Moldovei cu România prin Tratatul de Pace de la Paris, din 28 octombrie 1920;

Întrucât forțele armate ale Uniunii Sovietice au invadat Regatul României la 28 iunie 1940 și au ocupat Moldova de Est și Bucovina de Nord și Herța, contravenind Cartei Ligii Națiunilor; Tratatului de la Paris din 1920; Tratatului general de renunțare la război din 1928; Pactului mutual de asistență dintre România și U.R.S.S., din 1936; Convențiilor pentru definirea agresiunii din 1933; și principiilor general recunoscute ale legii internaționale;

Întrucât anexarea Moldovei, Bucovinei de Nord și Her-

ței [în Rezoluția nr. 222 nu mai sunt menționate Bucovina de Nord și Herța – *n.trad.*] fusese agreată în perspectivă în anumite protocoale secrete ale unui tratat de neagresiune încheiat între Guvernul Uniunii Sovietice și Reichul german la 23 august 1939;

Întrucât între 1940 și 1953 sute de mii de români din Moldova și Bucovina au fost deportați de către U.R.S.S. în Asia Centrală și Siberia;

Întrucât Guvernul Statelor Unite a declarat în mod repetat că refuză să recunoască preluarea cu forță a teritoriilor în urma așa-numitului Pact Stalin-Hitler, inclusiv anexarea Estoniei, Letoniei și a Lituaniei;

Întrucât Guvernele Marii Britanii, Uniunii Sovietice și Statelor Unite sunt părți ale Cartei Atlanticului din 14

august 1941, prin care semnatarii au declarat „dorința lor de a nu se produce modificări teritoriale care nu ar fi în acord cu dorința liber exprimată a popoarelor interesate” și și-au afirmat do-

rința „de a vedea restaurate drepturile suverane și autogovernarea celor care au fost lipsiți cu forța de ele” în timpul celui de Al Doilea Război Mondial [în Rezoluția nr. 222 lipsește acest paragraf – *n.trad.*];

Întrucât la 31 august 1989 Sovietul Suprem al Republicii Moldova [Parlamentul – *n.trad.*] a declarat româna limbă oficială a Republicii și a restabilit alfabetul latin, interzis de Guvernul sovietic în vremea ocupării Moldovei drept alfabet al românei scrise;

Întrucât în martie [în Rezoluția nr. 222 apare februarie; practic, alegerile au avut loc în februarie-martie 1991 – *n.trad.*] 1990 poporul român din Moldova a putut să voteze în alegeri libere și corecte pentru deputații Sovietului Suprem al Moldovei;

Întrucât la 27 aprilie 1990 Sovietul Suprem al Moldovei a restabilit drapelul României drept drapel oficial al republicii;

Întrucât la 23 iunie 1990, Sovietul Suprem al Moldovei a declarat Republica Moldova stat suveran;

Întrucât la 16 decembrie 1990 mai mult de 800.000 de români s-au adunat în cea de a doua Mare Adunare Națională în capitala moldoveană Chișinău pentru a declara independența națională a românilor din teritoriile ocupate;

Parada Armatei Roșii la Chișinău, după ocuparea Basarabiei

pactului, ne-a explicat istoricul japonez Keiji Sato (Magazin istoric, nr. 10, 11/2010). Care sunt rațiunile comportamentului diferit al locuitorilor dintre Prut și Nistru față de puterea sovietică, în comparație cu balticii am aflat de la Vladimir Socor (Magazin istoric, nr. 8/2006). Dacă în 1991, mai ales în condițiile puciului eșuat de la Moscova, apoi ale dezmembrării U.R.S.S., se putea obține mai mult, constituie o temă de dispută, atâta vreme cât arhivele unde se află cea mai mare parte a răspunsurilor rămân închise. Sigur este că, fără curajul și inteligența oamenilor politici de la 1918, și Unirea de atunci putea fi ratată.

Reproducem în continuare textul Rezoluției nr. 184 a Senatului Statelor Unite ale Americii, marcând diferențele față de

textul Rezoluției nr. 222. Valoarea acestor documente este subliniată de unul dintre inițiatori, senatorul Helms, a cărui intervenție în sprijinul Rezoluției nr. 184 o reproducem, de asemenea: „Rezoluția dă justificare legală cererii românilor din Moldova la autodeterminare și recunoașterea teritoriului lor ca fiind unul ocupat de sovietici“. Erau incluse în Actele Congresului, la cererea senatorului Larry Pressler, și Declarația celei de a doua Mari Adunări Naționale de la Chișinău, din 16 decembrie 1990, și Declarația de independență a Republicii Moldova, 27 august 1991. Traducerea am făcut-o după Congressional Record 102nd Congress. 1991-1992 (Actele celui de al 102-lea Congres. 1991-1992).

Rezoluția Senatului nr. 148 privind autodeterminarea poporului din Republica Moldova (Senat – 27 iunie 1991). [pagina S9009]

Întrucât Principatul român al Moldovei a apărut ca un stat independent în secolul al XIV-lea;

Întrucât Moldova a fost invadată în 1806 de armata rusă și anexată de Imperiul Rus în 1812, ca urmare a tratatului ruso-turc de la București;

Întrucât la 15 noiembrie 1917 Guvernul sovietic a pro-

clamat dreptul popoarelor din Imperiul Rus la autodeterminare și stabilirea unor state separate;

Întrucât la 2 decembrie 1917 Sfatul Țării, adunarea constituantă aleasă în mod democratic a Moldovei, a proclamat Moldova o republică independentă [în Rezoluția nr. 222 acest pasaj este reformulat corect: „Întrucât la 24 ianuarie 1918 Sfatul Țării, adunarea constituantă aleasă în mod democratic a Moldovei, a proclamat Moldova o republică independentă; de fapt, la 2

decembrie 1917, s-a proclamat Republica Populară (Democratică) Moldovenească Autonomă, ca parte componentă a unei federații de state democratice, ce urma să fie creată pe teritoriul fostului Imperiu Rus – *n.trad.*];

Întrucât la 9 aprilie [27 martie, pe stil vechi – *n.trad.*] 1918 Adunarea Constituantă a votat unirea Moldovei cu Regatul României;

Întrucât Statele Unite, Franța, Italia, Marea Britanie, Japonia și celelalte state aliate au sancționat în mod specific

Militari români dezarmați în Basarabia, în iunie 1940

cii Statelor Unite, Moldova nu se află în aceeași categorie legală precum Statele Baltice, deși și ea, de asemenea, a fost ocupată în mod ilegal de Uniunea Sovietică. Documentele pe care le voi cita arată cum Moldova a fost răpită cu forța României în 1940.

În urmă cu doi ani, la 10 mai 1989, prezentam Senatului, pentru prima oară, Pactul nazisto-sovietic, protocoalele sale secrete și documente diplomatice în legătură cu acestea pe care le-am găsit în arhivele germane, britanice și americane. Aceste documente au fost distribuite în Lituania, Letonia și Estonia.

Câteva luni mai târziu, Guvernul sovietic central a recunoscut în sfârșit existența pactului, cu precizarea că Statele Baltice au cerut să fie membre ale Uniunii Sovietice. Domnule președinte, această afirmație este ridicolă și respinsă de faptul că nu am recunoscut niciodată politica de anexiune sovietică.

Domnule președinte, Statele Baltice nu au fost de ajuns pentru tiranii care au redactat Pactul. Hitler și Stalin au mai avut o victimă în minte – provincia românească a Moldovei. Potrivit protocolului suplimentar secret al Pactului nazisto-sovietic, Germania nazistă și-a declarat dezinteresul pentru Basarabia. Articolul 3 al protocolului secret spune: În ceea ce privește Europa de Sud-Est, se subliniază interesul sovietic pentru Basarabia. Partea germană declară lipsa oricărui interes în acele zone.

În iunie 1940, Uniunea Sovietică și-a plasat trupele pe frontiera provinciei române Basarabia. La 26 iunie, ministrul român la Moscova, George Davidescu, a fost chemat la ministrul Molotov. I s-a înmănat un ultimatum prin care se făceau două cereri. Prima privea retrocedarea cu orice preț a Basarabiei către Uniunea Sovietică, iar cea de a doua Bucovina de Nord.

Domnule președinte, ambele cereri erau lipsite de orice rațiune și gratuite. Basarabia și Bucovina de Nord sunt pământuri românești tradiționale. Locuitorii din Basarabia și Bucovina de Nord vorbesc limba română, care este de origine latină. Ei nu reprezentau vreo amenințare la adresa Uniunii Sovietice.

Ultimatumul mai afirma: În 1918, profitând de slăbiciunea militară a Rusiei, România a luat de la Uniunea Sovietică o parte a teritoriului ei, astfel încălcând unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Domnule președinte, această afirmație este departe de realitate. Potrivit statisticilor demografice din 1930, românii reprezentau 56% din populația Basarabiei, rușii 13% și ucrainenii 12%. Procentajul de români din Basarabia scăzuse semnificativ față de recensământul din 1817, potrivit căruia românii reprezentau 87% din populație. Rusificarea intensă din perioada 1812-1862 a contribuit la aceasta. Procentajul de moldoveni s-a diminuat cu 30% în perioada 1817-1930.

Națiunea română, mai mică, nu a avut de ales și a trebuit să capituleze în fața cererilor mult mai puternicului vecin. Martori de curând la ocupația brutală a Lituaniei, Letoniei și Estoniei și la lipsa de reacție a națiunilor aliate, liderii români au înțeles brutalitatea regimului sovietic. Pentru a preveni vărsări mari de sânge, Guvernul român a acceptat să evacueze Basarabia. Tocmai începea coșmarul pentru românii din Basarabia.

Domnule președinte, Rezoluția introdusă astăzi este un document istoric. Rezoluția dă justificare legală cererii românilor din Moldova la autodeterminare și recunoașterii teritoriului lor ca fiind unul ocupat de sovietici.

Măine, moldovenii vor comemora pentru a 51 oară această zi tristă din istoria lor. Acești oameni au dreptul să își determine viitorul. Eu le acord sprijinul meu. ■

Populația Chișinăului salută proclamarea independenței la 27 august 1991

1973-2003. A condus multă vreme Comitetul Senatului pentru Relații Externe. A murit în anul 2008.

Jesse Helms (stânga) a fost membru al Partidului Democrat (1942-1970), apoi al Partidului Republican (1970-2008). A fost senator din partea statului Carolina de Nord între

Întrucât populația din Moldova a refuzat să participe la referendumul sovietic din 3 martie 1991, în ciuda eforturilor guvernului sovietic de a amenința și intimida poporul moldovean să accepte un nou tratat unional [în Rezoluția nr. 222 lipsește acest paragraf, dar apar următoarele, ce reflectă schimbările survenite după 27 iunie, data Rezoluției nr. 184: „Întrucât la 27 august 1991 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat declarația de independență a Republicii Moldova;

Întrucât Republica Moldova s-a angajat să adere la toate acordurile internaționale privind respectarea drepturilor omului și ale minorităților, inclusiv Actul Final de la Helsinki și Carta Națiunilor Unite – *n.trad.*];

Întrucât statele semnatare ale Actului Final de la Helsinki au acceptat principiul drepturilor egale ale popoarelor și dreptul lor la autodeterminare;

Întrucât în conformitate cu articolul 8 al Actului Final de la Helsinki „Toți oamenii au întotdeauna dreptul, în deplină libertate, să determine, atunci când și dacă doresc, statutul lor politic intern și extern, fără interferențe din exterior, și să urmeze cum doresc dezvoltarea lor politică, economică, socială și culturală“;

Acum, prin urmare, să fie decis că este judecata Senatului că Guvernul Statelor Unite ar trebui

1) Să sprijine dreptul la autodeterminare a poporului din Moldova și Bucovina de Nord ocupate de sovietici și să dea o declarație în acest scop;

2) Să sprijine eforturile viitoare ale Guvernului Moldovei de a negocia pașnic, dacă așa dorește, reunificarea Moldovei și Nordului Bucovinei cu România, așa cum s-a stabilit prin Tratatul de Pace din 1920, normele acceptate ale dreptului internațional și în conformitate cu principiul 1 al Actului Final de la Helsinki [acest paragraf lipsește din Rezoluția nr. 222 – *n.trad.*].

Intervenția senatorului Jesse Helms pe marginea Rezoluției nr. 184, aflată la pagina S9113, cu titlul A patra victimă a Pactului sovieto-nazist.

– Domnule președinte, sunt bucuros să susțin rezoluția senatorului din Dakota de Sud [Larry Lee Pressler] o rezoluție care recunoaște pe cea de a patra victimă a Pactului

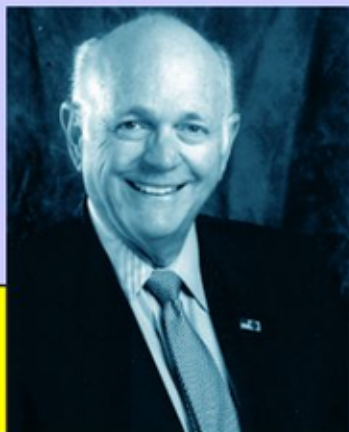
Dennis DeConcini, membru al Partidului Democrat, a fost senator de Arizona între 1977-1995.

nazisto-sovietic din 1939, adică teritoriile românești ale Basarabiei și Bucovinei de Nord sau Moldova. Chiar dacă pactul Stalin-Hitler a fost semnat de emisarii lui Stalin și Hitler înainte de Al Doilea Război Mondial, efectele acestui pact sunt puternic resimțite astăzi de către popoarele din Țările Baltice și Moldova.

La 23 august 1939, cei mai răi și cruzi tirani ai secolului au ruinat viețile a milioane de oameni și cursul istoriei. Mii de oameni din Lituania, Letonia Estonia și Moldova au fost deportați în Siberia. Cei care au supraviețuit și descendenții lor au fost obligați să trăiască sub jugul comunist.

Domnule președinte, constat cu bucurie că aceste popoare luptă în mod pașnic pentru a-și recâștiga libertatea. Statele Baltice au ales în mod democratic guverne care merită sprijinul, asistența și recunoașterea noastră. Astăzi, ele sunt într-o bătălie diplomatică pentru îndepărtarea forțelor sovietice de pe teritoriul lor. Statele Unite nu au recunoscut vreodată încorporarea Statelor Baltice în Uniunea Sovietică.

Situația din Moldova ocupată de sovietici este la fel de tragică. Totuși, potrivit politi-

Oaspetele, Ana Pauker...

Avanpremieră editorială

La exact o săptămână după vizita lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (Magazin istoric, nr. 4/2012), Ioan Hudiță îi primește pe Ana Pauker și Vasile Luca, veniți cu o nouă ofertă, dar și cu condiții mult mai „limpezi”: comuniștii erau interesați nu de o colaborare cu Partidul Național-Tărănesc, ci doar cu Hudiță și prietenii lui politici. Efortul de a recruta un nou „tovarăș de drum” a fost sortit eșecului.

... și gazda, Ioan Hudiță, în 1947, cu puțin înainte de a fi arestat

Academician Dan BERINDEI

VIZITA TOVARĂȘEI ANA

IOAN HUDIȚĂ

Joi, 16 august 1945

După un telefon pe la 8 și un sfert a venit să mă vadă Ana Pauker, însoțită de Vasile Luca. Au stat de la 8.45 până la 10.30. M-a surprins mult vizita lor, deoarece, după discuția avută cu Gheorghiu-Dej, nu mai credeam să fiu vizitat de fruntașii comuniști. Răspunsul meu fusese prea categoric și clar pentru a mai putea face obiect de noi discuții. Astăzi însă am înțeles că în Partidul Comunist sunt mai multe bisericiuțe, rivale între ele, care se bănuiesc și se suspectează unele pe altele. Ana Pauker, Bodnăraș și Luca reprezintă grupul moscovit, care execută orbește ordinele Moscovei. Un al doilea grup, al elementelor care au rămas în țară, unii dintre ei fiind țir-

nuți în închisori mai mulți ani, e format din Gheorghiu-Dej, Gh. Maurer, Chivu Stoica, Părvulescu, Chișinevschi, Pătrășcanu etc.; este însă profund dezbinat. Primul grup reprezintă toată puterea, de fapt, în partid, întrucât el vorbește în numele stăpânilor de la Moscova. Nu se știe exact dacă Bodnăraș și Ana Pauker sunt chiar așa de buni prieteni. Se pare însă că Ana Pauker se înțelege foarte bine cu Luca și amândoi folosesc pentru treburile lor în partid pe Teohari Georgescu. În al doilea grup, Maurer nu se înțelege deloc cu Pătrășcanu, și-l împinge pe Gheorghiu-Dej, cu care este bun prieten, să-l saboteze pe cât este posibil pe Pătrășcanu, reducându-i orice influență în partid. Pentru Ana

Pauker, Bodnăraș și Luca toți colegii lor care ocupă diferite atribuții în partid sau în sindicate sunt simpli agenți de execuție, la dispoziția lor.

Aceste rivalități au apărut azi cât se poate de clar în discuția cu musafirii mei. Când a venit vorba de răspunsul pe care l-am dat lui Dej la propunerea lui de colaborare, Ana Pauker, cu un surâs batjocoritor, doar n-a spus că astfel de discuții nu sunt de nasul lui. „Prietenul meu Luca și cu mine, a spus ea, am voit să discutăm noi cu d-voastră această problemă atât de delicată. Ar fi dorit să participe la discuție și prietenul nostru Bodnăraș, însă azi el lipsește din oraș, fiind plecat la Sinaia cu Groza.” După această intro-

ROMÂNIA ANULUI 1906 ÎN FOTOGRAFIILE LUI CHARLES CHUSSEAU-FLAVIENS

GABRIEL BADEA-PĂUN

În colecțiile International Museum of Photography găzduit de George Eastman House, în Rochester (S.U.A.), sunt păstrate aproape 11.000 clișee pe sticlă, primite cu titlu de donație în anul 1970 de la firma Kodak-Pathé. Ele au fost realizate de fotografii Charles Chusseau-Flaviens, foarte probabil între 1900 și 1914, în mai multe țări din Africa de Nord (Algeria, Egipt, Maroc, Tunisia), în Orientul Apropiat și Îndepărtat (Ceylon, China, Filipine, Japonia, Palestina, Tibet), cea mai mare parte a țărilor europene (Anglia, Austria, Belgia, Bulgaria, Danemarca, Elveția, Finlanda, Germania, Grecia, Italia, Olanda, Norvegia, Portugalia, România, Rusia, Serbia, Spania, Suedia, Ungaria).

Din analiza ansamblului clișeelelor păstrate la George Eastman House este vădit interesul lui Chusseau-Flaviens pentru evenimentul politic și social, de la portrete de suverani sau oameni politici de primă însemnătate, la reședințele lor, mișcările sociale ce au marcat epoca și abia apoi la detaliul social și etnografic.

În ciuda cercetărilor efectuate asupra acestei foarte bogate colecții de către unul dintre muzeografuli instituției, George Dimock, publicate în revista *The Image*, vol. 21, nr. 1, martie, 1978, el își exprima neputința de a oferi date biografice privindu-l pe autor. Misterul este sporit de faptul că, exceptând foarte rarele dați în care Chusseau-Flaviens își semna plăcile și rarele momente în care el le data, până în prezent nu există – nici la George Eastman House, nici în alte colecții publice care posedă clișee ale fotografului (în mod deosebit, muzeul Nicéphore-Niépce, de la Chalon-sur-Saône, cu 4.000 plăci realizate de artist) niciun clișeu realizat în Franța, țara bănuită a-i fi de origine.

Întâmplător, lucrând pentru biografia reginei Elisabeta a României (*Carmen Sylva, uimitoarea regină Elisabeta a României*, București, Huma-

nită, 2003, noua ediție revăzută și adăugită, 2007, 2008, 2010), am întâlnit în *Programul oficial al ceremoniilor Jubileului de 40 de ani de domnie ai regelui Carol I*, publicat de *Monitorul Oficial*, numele lui Chusseau-Flaviens, ca fiind directorul primei agenții europene de imagini pentru presă. Dintre cele aproape 11.000 clișee, 1.122 sunt realizate în România, în anul 1906. Certitudinea este dată de instantanee din Parcul „Carol I”, realizate cu ocazia Expoziției Jubiliare, sau de alte momente legate de acesta, la reședința de vară a familiei regale, Castelul Peleş de la Sinaia. Câteva dintre ele au fost publicate ca ilustrație pentru un interviu pe care regina Elisabeta I-a acordat revistei pariziene *Je sais tout*, nr. VI, al doilea semestru al anului 1906, pp.723-731.

Regina Elisabeta la birou,
imagine din revista *Je sais tout*

Unele dintre aceste clișee au fost editate sub formă de cărți poștale de către Editura „Sfetcă”, la București.

Fondul de clișee pe sticlă prezentând realitatea românească de la 1906 prin ochiul lui Chusseau-Flaviens, din care numai noi am publicat cinci până acum în România, restul fiind complet inedit, nu este numai de o foarte mare bogăție, ci și de o varietate impresionantă. El cuprinde, într-o descriere mai mult decât succintă: portrete ale Familiei domnitoare, adesea în ipostaze căutate intimiste, reședințele acestora, în special sălile de ceremonie, interioare din Palatul Regal de pe Calea Victoriei, Palatul Cotroceni, Castelul Peleş, portrete ale principalilor oameni politici, adesea reproduceri ale clișeelelor realizate de Franz Mandy sau Duschek, manevre militare, tipuri pitorești din București, de o foarte mare savoare, scene din viața monastică a așezămintelor din jurul Capitalei sau din viața rurală, culesul viilor, imagini de la o căsătorie și de la o pomană, imagini cu sondele de petrol de pe Valea Prahovei. Ele pot fi vizualizate gratuit pe Internet la adresa: http://www.gch.org/ar/chus/romania/chusseau-rom_idx00001.html ■

are și ea un cuvânt de spus, fiind vorba de o țară vecină cu ea, unde ea are interese de apărare, mult mai mari decât China și Statele Unite. În împrejurările de azi, a continuat ea, în haosul provocat de război, a face alegeri în România înseamnă a asigura succesul întregii reacțiuni care se grupează azi în dosul Partidului Național-Tărănesc. Acest lucru nu-l vrem nici noi, comuniștii, și nici aliații noștri fenediști și de aceea suntem siguri că guvernul de la Moscova va fi de acord cu noi. Cred că am fost destul de clară. Am înregistrat cu cea mai mare grijă și cu respect față de adevăr conversația noastră de azi.

„Cu alte cuvinte, am răspuns eu, respectul suveranității noastre, neamstecul în

treburile interne, alegeri libere și încheierea unui apropiat tratat de pace, toate acestea sunt angajamente lăsate la aprecierea Sovietelor, care ar avea în felul acesta un fel de sferă de influență asupra României. Eu cred că d-voastră vă înșelați profund când atribuiți Sovietelor un astfel de rol. La Conferința de la Casa Albă, care a avut loc după întoarcerea lui Truman de la Conferința de la Potsdam, el a declarat categoric că nu a încheiat niciun acord secret cu Sovietele și că România, Ungaria și Bulgaria sunt țări absolut libere, asupra cărora nicio mare putere nu poate exercita vreo sferă de influență, ele rămânând până la încheierea păcii sub controlul comisiilor stabilite la Yalta.“ „Pe hârtie așa stă scris, a spus

râzând Luca. În realitate însă lucrurile stau cu totul altfel.“ „Asta așa este“, a confirmat Ana Pauker. „În cazul acesta, am spus eu, o înțelegere între noi este cu totul imposibilă. Eu vă mulțumesc pentru bunele d-voastră sentimente față de mine, însă eu nu pot rupe partidul pentru nimic în lume și nici nu împărtășesc punctul d-voastră de vedere în privința drepturilor pe care le-ar avea Uniunea Sovietică de a se amesteca în treburile noastre interne. După alegerile generale, bineînțeles cu totul libere, eu vă stau la dispoziție pentru o eventuală colaborare pe baza unui program comun de reforme“. Ne-am despărțit într-o atmosferă rece, fiecare silindu-ne să zâmbim mânzește, cum zice poporul. ■

FLORIN CONSTANTINIU (1933-2012)

Ne-a părăsit, la 13 aprilie, acest an, academiicianul Florin Constantiniu (născut în data de 8 aprilie). *Enciclopedia istoriografiei române* îl prezintă drept medievist, dar a fost, în egală măsură (din păcate pentru medievistica română, s-a spus, pentru că a văduvit-o de alte studii importante) un excelent specialist al istoriei contemporane, în mod special al celui de Al Doilea Război Mondial. A lucrat o viață la Institutul de Istorie al Academiei Române „Nicolae Iorga“. A abordat domenii variate

ale medievisticii (istoria relațiilor sociale, istorie politică, istoria mentalităților). Urmărea cu pasiune cărțile apărute în țară sau în străinătate (citea și vorbea în mai multe limbi), pe care le prezenta cu generozitate în diverse publicații. Foarte mulți tineri istorici îi datorează lui Florin Constantiniu prima semnalare a unei contribuții a lor. Era și un excelent vorbitor, care nu ocolea polemica, contribuind la popularizarea istoriei în rândul marelui public.

Dumnezeu să îl odihnească în pace!

ducere, ea mi-a făcut o scurtă prezentare a situației externe în urma hotărârilor de la Potsdam și a capitulării Japoniei. „Acum, zice ea, când e vorba să încheiem tratatul de pace și să punem bazele unei înțelegeri definitive cu puterul nostru vecin de la Răsărit, România se află la o răscruce decisivă pentru viitorul ei. Partidul Comunist, deși încă slab, are totuși o misiune istorică, de la care nu poate renunța, și anume să dea țării un regim de reală democrație și să-i asigure totodată și prietenia eternă cu Uniunea Sovietică. În vederea acestui scop, noi întindem mâna tuturor oamenilor politici democrați, indiferent de partidele în care se află, și-i invităm să colaboreze cu noi la îndeplinirea acestei misiuni. Noi am dori să începem cu d-voastră această colaborare, cunoscându-vă foarte bine trecutul d-voastră politic, atât ca democrat sincer, cât și ca prieten loial al Uniunii Sovietice. Din nenorocire, nu putem spune același lucru despre d-nii Maniu, Mihalache și prietenii lor.

Colegului nostru Dej noi nu-i putem reproșa că n-a știut cum să vă pună problema colaborării cu noi. El a fost desigur de bună credință, dar a trecut ușor peste aspectul extern al colaborării noastre. Ca să fiu și mai

precisă, eu trebuie să vă mai spun de la început că, indiferent dacă ne înțelegem ori nu, noi ne vom continua și singuri, la nevoie, lupta pentru realizarea programului nostru. Vă repet încă o dată că nouă ne-ar părea foarte rău să nu avem concursul d-voastră și al tuturor prietenilor d-voastră din Partidul Național-Țărănesc. Colegul nostru Dej, care ne-a pus în curent cu cele discutate cu d-voastră, a scăpat din vedere să precizeze faptul că pe noi nu ne interesează colaborarea cu Partidul Național-Țărănesc, ci numai cu d-voastră și cu aripa stângă a lui. De aceea am ținut să ne vedem astăzi și să clarificăm situația”. „Ați expus foarte bine poziția noastră”, a ținut să sublinieze Luca, care i s-a adresat pe un ton respectuos.

„Desigur, d-voastră ați fost mult mai clară decât colegul Dej în sensul că Partidul Comunist dorește o înțelegere numai cu mine și cu prietenii mei, și nu cu întreg partidul nostru, i-am răspuns eu. Al

doilea lucru pe care l-am înțeles de la d-voastră este că fie că ne înțelegem, fie că nu, Partidul Comunist va duce singur lupta pentru asigurarea obiectivelor sale. Aș dori să-mi precizați, dacă e posibil, cum crede partidul d-voastră să-și realizeze programul, el fiind prea slab pentru a-și asigura o majoritate parlamentară prin alegeri libere?”

„Noi, dacă nu suntem siguri că vom câștiga alegerile, mi-a răspuns prompt Ana Pauker, nu le vom face decât numai atunci când vom avea certitudinea că le vom câștiga și de aceea ne adresăm d-voastră și prietenilor d-voastră pentru ca, împreună, să fim siguri de izbândă.”

Totuși, nu văd cum ați putea d-voastră întârzia alegerile până la o dată care să vă convină, din moment ce atât la Yalta, cât și la Potsdam, aliații, inclusiv Uniunea Sovietică, s-au angajat să facă aceste alegeri cât mai repede cu putință”, am spus eu.

„Ei, vedeți, totmai aici este punctul delicat al situației pe care d-voastră nu vreți să-l luați în considerare, mi-a spus zâmbind Ana Pauker. Desigur, aliații s-au angajat să facă aceste alegeri în termenul cât mai repede cu putință. Rămâne la aprecierea lor și în această chestiune Uniunea Sovietică

De la stânga spre dreapta: Vasile Luca, Constantin Pârvulescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Ana Pauker, Teohari Georgescu, dr. Florica Bagdazar, Gheorghe Vasilichi (Fototeca online a comunismului românesc, cota 23)

1920. Captură de steaguri ale Armatei Roșii în bătălia pentru Varșovia

fi ajuns să se confrunte cu problema poloneză, în toată acuitatea sa. Dar rezolvarea nu depindea de opțiunea personală a celui aflat la putere, ci era dictată, exclusiv, de înseși interesele imperiului. O unitate la fel de uimitoare găsim și în secolul al XX-lea: internaționalistul și pragmaticul Lenin a trimis, în 1920, recent formată Armata Roșie într-un asalt asupra Varșoviei, iar tiranul, dictatorul și șovinistul Stalin, parcă luându-și revanșa pentru eșecul acelei campanii la care participase personal, în două reprize – înainte de Al Doilea Război Mondial, în cârdășie cu Hitler, iar, după război, prin înțelegere cu Roosevelt și Churchill – a acaparat Polonia definitiv.

Definitiv?!

De la sfârșitul secolului al XVIII-lea răscoalele din Polonia au devenit un fenomen permanent în istoria Rusiei. Era un război în care nu exista un învingător definitiv, iar deviza patrioților polonezi „Polonia nu a pierit” – se lovea de eternul instinct de autoconservare, la început, al Imperiului Rus, iar, apoi, al celui Sovietic. De parcă Dumnezeu ar fi creat Polonia ca pe o luare aminte pentru ruși, ca pe o aluzie la caracterul aparent al stăpânirii imperiale, căci apartenența Poloniei la Rusia a fost și a rămas întotdeauna sub

semnul întrebării. În comparație cu răzvrătirea permanentă a polonezilor, care, de aproape două secole, a zdruncinat temelile Imperiului Rus, rebeliunea sângeroasă din Ungaria (1956) sau revoluția de gentlemen din Cehoslovacia (1968) apar ca o joacă de copii.

Un nou Zid al Berlinului

Cam în perioada de trecere dintre secolele al XVI-lea și al XVII-lea, Rusia și Polonia au avut șanse egale pentru crearea unui mare imperiu. Pe o îngustă cărare a istoriei, celor două popoare nu le-a fost dat să meargă separate, în pace, ci era nevoie ca cineva să învingă sau să cedeze, să devină un imperiu sau o colonie. Din perspectiva istorică încă nu se știe cine a avut mai mult noroc... Nemaivorbind că un imperiu reprezintă și o povară, sub care se încovoie chiar și uriașii, iar amenințarea, din partea Rusiei, pentru independența Poloniei nu a fost cu nimic mai apăsătoare decât cea pentru însăși existența Imperiului Rus din partea popoarelor cucerite sau care suferiseră prejudicii. De aceea, la fiecare nouă frământare, problema de „a fi sau a nu fi” se punea totdeauna nu numai pentru Polonia independentă, ci și pentru Imperiul Rus.

Acest fapt a fost înțeles în ambele țări, la ambele niveluri: guvernamental, dar și al publicului larg.

Că lucrurile au stat așa se poate judeca după primul pas făcut de Kremlin ca răspuns la grevele de la Gdansk, din vara anului 1980: Uniunea Sovietică s-a izolat, declanșând o bruieră totală a posturilor de radio străine ce transmiteau, în limba rusă, mersul evenimentelor („Vocea Americii”, „Deutsche Welle”, BBC). Ca să apreciem acea măsură, trebuie să-i aplicăm o metaforă vizuală sugestivă: Uniunea Sovietică a ridicat un alt Zid al Berlinului, de astă dată pe întregul perimetru al granițelor sale de multe mii de kilometri, numai ca să nu permită pătrunderea informației libere despre evenimentele din Polonia. Criza poloneză reprezenta cauza și, totodată, pretextul pentru bruieră posturilor străine. Chiar și după instaurarea regimului militar al generalului Jaruzelski, ea a continuat.

Să mai aruncăm, totuși, o privire în istoria războaielor ruso-polone (care numără câteva secole) cu un șir de înfrângeri extrem de sensibile pentru orgoliul imperial rusesc – de la luarea Moscovei la începutul veacului al XVII-lea, până la ocuparea Kievului și a Minskului și

La scurt timp după prăbușirea comunismului în statele din Europa Centrală și de Sud-Est, publicația rusă *Iskusstvo kino* (nr. 10/1990) publica un capitol din cartea lui Vladimir Soloviov și a Elenei Klepikova *La Kremlin*, apărută cu patru ani înainte, în limba engleză, în S.U.A. (1986) și, apoi, în Marea Britanie (1987). Redacția sublinia că versiunea propusă despre evenimentele din Polonia de la începutul anilor '80 le aparținea în totalitate celor doi autori, unele argumente și motivări fiind, probabil, discutabile.

Publicăm în adaptare câteva fragmente din studiul apărut în *Iskusstvo kino*.

Papa Ioan Paul al II-lea și cardinalul Stefan Wyszyński

Generalul Wojciech Jaruzelski

O DILEMĂ HAMLETIANĂ LA KREMLIN: POLONIA – A FI SAU A NU FI SUVERANĂ?

VLADIMIR SOLOVIOV, ELENA KLEPIKOVA

Oricât ar părea de bizar, pentru Kremlin era mai ușor să cotopească o nouă țară, decât să mențină în ascultare un satelit neguvernabil ca Polonia. Astfel, la sfârșitul lui 1979, Armata sovietică a ocupat în trei zile Afganistanul; după zece luni însă, tot Armata sovietică dădea dovadă de nehotărâre, înțepenită la granița cu Polonia, deși, începând cu august 1980, când se formaseră primele sindicate libere, cu denumirea „Solidaritatea”, Polonia se îndepărta irezistibil de metropolă.

Conducătorii de la Kremlin puteau să se autoliniștească, luând în considerare situații istorice analoage: era ceva caracteristic pentru acea pro-

vincie a Imperiului Rus, cea mai nesupusă, pe care Rusia o pierdea regulat, dar pe care o redobânda de fiecare dată prin utilizarea forței armate.

De la cea de-a treia împărțire a Poloniei, din 1795, nu a existat niciun țar rus, iar, după revoluția bolșevică, niciun conducător sovietic, care să nu

niștii, vreți să o dați americanilor. Dar nu veți reuși! Asta nu se va întâmpla! Nu o vom permite!”.

Dar, printre polonezi, Hrușciiov a observat un necunoscut, la fel de chel ca și el: „Dar tu cine mai ești, mă?” „Eu sunt acel Gomulka, pe care voi l-ați ținut trei ani la închisoare, iar, acum, îl împiedicați să revină în viața politică”.

Așa au făcut cunoștință cei doi principali reformatori ai Blocului estic.

Între timp, trupele sovietice s-au apropiat de capitala poloneză, iar, când argumentele sovieticilor au fost epuizate, Hrușciiov a declarat, fără echivoc, că litigiul într-o atare situație va fi rezolvat de Armata sovietică. Gomulka luase în considerare și acea variantă, răspunzându-i că deja li s-au distribuit arme atât studenților, cât și muncitorilor din uzinele varșoviene. Rolurile se schimbaseră, de pe o poziție de forță vorbea, de astă dată, noul lider polonez. „Retrageți-vă imediat trupele! În caz contrar, vom suspenda tratativele și ne vom pune în fruntea poporului polonez în lupta cu ocupanții” – a declarat, sec, Gomulka.

Lui Hrușciiov nu i-a rămas nimic altceva de făcut, decât să le ordone trupelor să-și oprească ofensiva.

Evenimentele din Polonia au impulsionat insurecția maghiarilor. Deja, după înăbușire, unii au presupus că ungurii au fost cei care i-au salvat pe polonezi, preluând asupra lor toată forța de lovire a Imperiului Sovietic, ce nu era

capabil să înăbușe simultan două focare de rezistență. Mai curând explicația poate fi alta: Rusia și-a luat revanșa pe seama ungarilor, manifestându-și, la Budapesta, răbufnirea orgoliului imperial, umilit în Polonia.

Un tânăr general pentru o nouă armată...

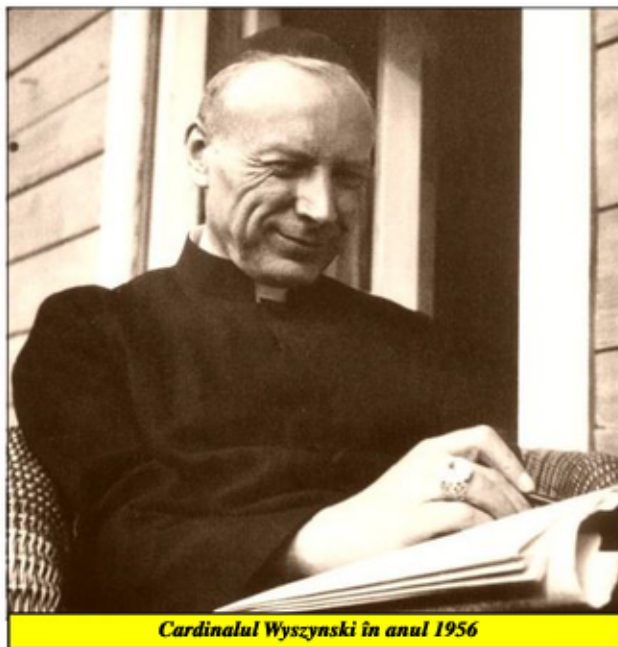
Venind la putere, Gomulka – pe lângă descentralizarea economică și politică, atenua-

înlocuiți cu polonezi, printre care „colaboratori” ai lui Władysław Gomulka. Noului lider polonez îi erau necesare în armată cadre tinere, fidele spiritului reformelor și cu sentimente patriotice. În acea perioadă a și fost avansat la gradul de general de brigadă tânărul, de 33 de ani, Wojciech Jaruzelski, în pofida datelor de dosar – bunicul pierise luptând împotriva rușilor, în 1920; mama era evreică, tatăl – exterminat în lagărele sovietice, în timp ce însuși

Wojciech, absolut al unui liceu ieșit de elită din Varșovia, fusese deportat de ruși în Siberia și lucrase mai întâi ca miner la Karaganda (Kazakhstan), iar, apoi, ca muncitor forestier în Altai. Pe crestele din Altai, acoperite de o zăpadă orbitoare, și-a stricat și vederea, fiind, de atunci, nevoit să poarte ochelari fumurii. Este adevărat că, după câțiva ani, Wojciech a reușit să termine școala de ofițeri de la Rezan (Rusia) și, nu peste mult timp, lupta deja împo-

triva nemților, cot la cot cu soldații sovietici, încadrat în Armata a II-a poloneză a generalului Zygmunt Berling. Puțin probabil că a fost doar un tribut plătit tradiției militare, cât, mai mult, o alegere conștientă și dureroasă, de felul celor care, nu o singură dată, îi vor mai sta în față.

Și, deși Jaruzelski a ales Rusia, totuși, în biografia sa au rămas acele „pete”, considerate, după standardele sovietice, drept vicii. În perioada de început a epocii Gomulka ele apăreau ca niște

Cardinalul Wyszyński în anul 1956

rea cenzurii, desființarea colhozurilor, liberalizarea religioasă (incluzând eliberarea din închisoare a primatului Poloniei, cardinalul catolic Stefan Wyszyński) a efectuat schimbări radicale în armată, transformând-o în principalul sprijin al independenței Poloniei. Mai întâi de toate, el l-a scos din țară pe împuțernicitul militar sovietic, mareșalul Rokossovski. În armată s-a făcut o epurare generală, au fost îndepărtați toți generalii și ofițerii sovietici care ocupau posturi de comandă. Ei au fost

zdrobirea umilitoare a Armatei Roșii lângă Varșovia în anul 1920 (așa-numita „minune de pe Vistula“). Însăși insurecția din Varșovia, din august 1944, a fost rezultatul unei provocări, minuțios gândite de sovietici. Cu două zile înainte, o stație de radio sovietică se adresa populației Varșoviei, cu chemarea: „Polonezi, ceasul eliberării este aproape! Polonezi, la arme! Nu pierdeți momentul!“. Stalin nu numai că nu a dat ordin trupelor să forțeze Vistula, pentru a-i ajuta pe insurgenții, care, timp de 63 de zile, au apărat capitala poloneză, dar a pus piedici și ajutorului Aliatilor. În scrisorile adresate lui Churchill și Roosevelt i-a numit pe patrioții insurgenți „bande de criminali, care s-au aruncat în aventura de la Varșovia cu scopul de a acapara puterea“.

Katyn a devenit un simbol și o lozincă pentru rusofobia polonezilor. Când Hrușciov, în cruciada împotriva defunctului Stalin, a vrut să recunoască, public, vina rușilor pentru acea tragedie, cel care s-a opus a fost chiar Władysław Gomułka, liderul „revoluției din octombrie“ poloneze din anul 1956: în cazul unei asemenea recunoașteri, el se arăta a nu fi în stare să mențină sub control manifestarea sentimentelor antirusesești din țară.

Gomułka, ciora albă dintre comuniștii polonezi

Władysław Gomułka era unicul lider comunist polonez ce supra-

Liderul sovietic Nikita Hrușciov și cel polonez, Władysław Gomułka

viețuise, după ce, în ajunul războiului, Stalin dizolvase partidul comunist din Polonia, sub pretextul că, în conducere, se infiltraseră „agenții dușmanului“. „Ei sunt ca mărul – roșii pe dinafară și albi pe dinăuntru“ – subliniasse Stalin. Liderii comuniști polonezi au fost chemați la Moscova și au fost cu toții împușcați, pe Gomułka salvându-l doar faptul că se afla într-o închisoare poloneză, unde ispășea o condamnare de șapte ani, pentru activitate comunistă. Totuși,

Stalin nu l-a uitat și, în 1949, l-a scos din cohorta comuniștilor staliști polonezi apăruți după război, printre care Gomułka era precum... o cioră albă, și l-a băgat la închisoare sub acuzația de „titoism“ și „deviere naționalistă“. Și, din nou, Gomułka a avut noroc. Spre deosebire de alți comuniști est-europeni – ungurul László Rajk, cehul Rudolf Slánský, bulgarul Traico Kostov – nu a fost executat, ci, pe fondul destalinizării și dezghețului hrușciovian, a revenit la putere.

În 1956, imediat ce schimbările din conducerea poloneză au devenit cunoscute, trupele sovietice, dislocate pe teritoriul Poloniei și la graniță, s-au pus în mișcare spre Varșovia. La 19 octombrie 1956, dimineața devreme, pe un aerodrom din apropierea capitalei poloneze, fără niciun avertisment, a aterizat un avion sovietic, din care au coborât Hrușciov, Mikoian, Molotov, Kaganovici și mareșalul Konev. Ei s-au urcat în mașinile ce i-au purtat în goană printr-o Varșovie cufundată încă în somn, spre splendidul palat prezidențial Belvedere, o construcție de la începutul veacului al XIX-lea, unde s-au întâlnit cu conducătorii polonezi. Evenimentele următoare au fost descrise de mai multe ori în presa străină.

„Trădătorilor! a început să strige, din mers, Hrușciov, fără să se salue cu cineva și evitând strângerile de mână. Noi ne-am vărsat sângele pentru eliberarea Poloniei, iar voi, înțeleși cu sio-

Edward Gierek cu Papa Paul al VI-lea, în 1977

Porecla în renume

BĂTĂLIA CELOR TREI ÎMPĂRAȚI

FLORENTINA DOLGHIN

„Măine, înainte de căderea serii, această armată va fi a mea“. La 1 decembrie 1805, Napoleon observă prin lunetă trupele ruse de pe platoul Pratzen, înțelegând imediat ce avantaj poate avea din dispunerea lor. Entuziasmul nu-i scade de-a lungul întregii zile și, spre seară, părăsește bivouacul pentru a observa și alte poziții ale inamicului. Anticipând mintal cum va decurge bătălia din ziua următoare, nu contenește

La două zile după bătălia de la Austerlitz, Napoleon se întâlnește cu împăratul Francisc al II-lea

să-și exprime bucuria: „Este cea mai frumoasă seară din viața mea.“

Soldații, încrezători în comandantul lor, îl aclamă și îi luminează calea cu torțe arzânde. A doua zi, 2 decembrie, este aniversarea încoronării sale (în 1804). Ce cadou mai frumos decât această victorie răsunătoare, căreia i-a prevăzut toate etapele, ar putea primi? În zori, Napoleon se urcă pe cal și se adresează soldaților, mergând la pas printre ei.

Armata franceză are în față alianța austro-rusă, ce număra 90.000 de oameni, comandată de cei doi împărați, Francisc al II-lea și Alexandru I. Napoleon, care îi urmărește pe rușii lui Mihail Kutuzov încă din luna octombrie, a trebuit să-și diminueze forțele, să renunțe la câteva detașamente. La 2 decembrie el nu poate opune alianței decât 75.000 de oameni. S-a îndreptat spre nord premeditat, ca să-i întâlnească pe cei doi suverani la Olmütz (azi în Cehia), aflați în așteptarea întăririlor prusiene. Intenționează să-i constrângă la confruntare înainte să le sosească acele trupe. Și „întâlnirea“ chiar va avea loc, la 22 km de Brno, aproape de satul Auster-

litz, astăzi Slavkov u Brna, în Moravia, Republica Cehă.

Cei doi aliați plănuiesc să-i atace în flanc pe francezi, pentru a împiedica retragerea lui Napoleon, dar împăratul anticipează manevra și se aruncă asupra rușilor. Pe la ora 08.00, mareșalul Soult primește ordin să cucerească platoul de la Pratzen, punct strategic și care nu poate rezista diviziilor generalilor Saint-Hilaire și Vandamme (pentru această acțiune ei vor primi marea vultur al Legiunii de Onoare). Trei ore mai târziu, rușii abandonează poziția și sunt împinși, încet-încet, către lacuri. Confruntarea celor două gărzi imperiale, rusă și franceză, va conferi un plus de faimă bătăliei. Către ora 14.00 Napoleon

este deja sigur de victorie. Nu-i rămâne decât să urmărească armatele aliate care, împinse spre iazurile de la Satschan, au pierderi enorme în oameni și material, gheața cedând sub greutatea fugarilor.

Victoria, cea mai spectaculoasă a lui Napoleon, se datorește geniului său militar, dar și calității ofițerilor săi, Lannes, Murat, Bernadotte, Ordener, Rapp, Oudinot, Soult, care au știut să înțeleagă, să aplice și să coordoneze deciziile comandantului lor. „Succesul în război ține atât de mult de o privire ageră și de moment – va comenta suveranul mai târziu –, încât bătălia de la Austerlitz, câștigată incontestabil, ar fi

merite și serveau ca un fel de garanție de probitate și patriotism.

De remarcat că salturile bruște în cariera militară și politică a lui Jaruzelski au coincis cu momentele de cotitură din istoria patriei sale, producându-se fie în timpul eliberării Poloniei de sub ocupația germană; fie în „primăvara din octombrie” 1956, când Gomułka reînviase speranțele polonezilor; fie la sfârșitul anului 1970, când noul conducător, Edward Gierek, l-a eliberat pe ministrul Apărării, Wojciech Jaruzelski, din arestul la domiciliu (fusesse arestat pentru refuzul de a se supune unui ordin de partid de a întreprinde trupele pentru înăbușirea tulburărilor din orașele-porturi de pe litoralul Mării Baltice: „Soldații polonezi nu vor trage în muncitorii polonezi!”, declarase la acea dată); fie, în sfârșit, la începutul anilor '80, pe valul mișcărilor pentru reforme, mai mult sau mai puțin legate de „Solidaritatea”, când militarul de profesie a fost nevoit să-și însușească o specialitate nouă, devenind om politic.

... și un nou Papă

Pentru exactitate, începutul ultimei revoluții poloneze trebuie marcat nu prin momentul grevelor de la Gdansk, care au dus, în toamna lui 1980,

Lech Walesa, liderul Solidarității, între manifestații...

la formarea „Solidarității”, ci, cu doi ani mai devreme, la 16 octombrie 1978, când fumul alb din coșul Vaticanului a vestit *urbi et orbi* despre alegerea cardinalului de Cracovia, Karol Wojtyła, ca nou Suveran Pontif la Roma. Chiar de la primele predici, ținute în Piața San Pietro, a început să facă apel la respectarea libertății politice și religioase în patria sa. Înspre toamna lui 1980, Polonia a fost cuprinsă de obiceiul – folosind cuvintele poetei Anna Kaminska – „delir al posibilităților imposibile”, când păturile de jos ale populației nu mai doreau, iar cele de sus nu mai puteau trăi ca pe

vremuri, dacă întrebăm o mai veche definiție, a lui Lenin, pentru situația revoluționară.

Fosta conducere a țării, în frunte cu Gierek, a căzut; grevele și demonstrațiile au paralizat viața economică; libertățile obținute de „Solidaritatea” s-au transformat, rapid, în anarhie politică, ce nu mai putea fi

controlată de nimeni, nici de Lech Walesa, nici de Biserica poloneză. Se petrecea un proces periculos de „rostogolire” a puterii din mâinile birocratilor de partid către mulțimea din stradă, fără niciun fel de verigi intermediare, căci, în Polonia, lipseau instituțiile democratice.

Generalul Jaruzelski știa unde poate duce anarhia. Într-un interviu acordat cunoscutului jurnalist american Walter Cronkite, el a amintit de haosul politic ce cuprinsese, tocmai în acea perioadă, Iranul.

Pe un asemenea fundal, factorul economic nu mai putea fi ignorat. Grăitoare, în

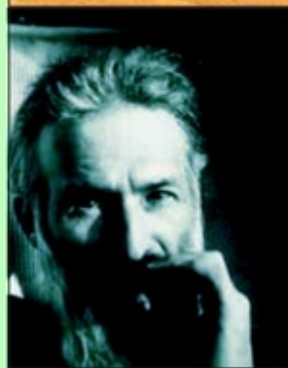
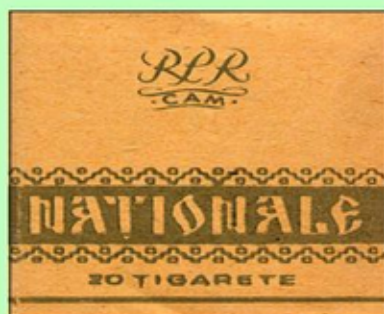
acest sens, a devenit anecdota potrivit căreia Papa Ioan Paul al II-lea l-ar fi întrebat pe Dumnezeu dacă avea să apuce ziua în care economia poloneză va ieși din criză. Dezolat, Dumnezeu i-ar fi răspuns: „Nu numai tu, dar nici eu n-am s-o apuc”.

(Va urma)

Adaptare de Tudor IORGA

... și cu Papa Ioan Paul al II-lea

Constantin Brâncuși...

Adus în Europa de pe continentul american în 1518, tutunul (Magazin istoric, nr. 9/1981, 4-6/2008) a fost cultivat inițial ca experiment exotic, drept plantă ornamentală, buchetul bogat al frunzelor oferind grădinilor un aspect deo-

sebit. Poveștile despre proprietățile miraculoase ale acestor frunze l-au făcut însă pe Jean Nicot de Villemin, ambasadorul Franței în Portugalia, să trimită în 1560 reginei Caterina de Medicis planta pe care a numit-o „Nicotina Tabacum“, cu indicația de a o folosi împotriva migrenelor. Un nou viciu pornea astfel aventuros pe vechiul continent, ajungând și pe teritoriul actual al României extrem de rapid.

... și regele Carol al II-lea, doi fumători împătimiți

PATIMĂ ȘI VICIU, ARTĂ ȘI FUM

ANCUȚA-LĂCRIMIOARA CHIȘ

Primele dovezi ale utilizării tutunului pe aceste meleaguri arată că încă din 1571 românii au făcut cunoștință cu obiceiul fumatului. Sorbitul tutunului a fost adoptat de la otomani, termeni precum „tutun“, „lulea“ sau „ciubuc“ intrând pe această cale în limba română. Expresia folosită inițial nu era „a fuma“, ci „a bea tutun“, deoarece se utiliza doar pipa din care se sorbea fumul, asemeni ingerării unui lichid printr-o țevă. Odată cu preluarea obiceiurilor franțuzești, „a fuma“ (din verbul „fumer“) s-a împământenit rapid, alături de alți termeni și alte expresii.

Ada-Kale – paradisul fumătorilor

Obiceiul de a fuma era atât de răspândit în lumea celor cu dare de mână, încât primul lucru pe care îl făceau boierii dimineața era să-și aprindă ciubucul. Aceste instrumente de fumat reflectau fidel puterea financiară a celui care le posedă. Lemnul de esență prețioasă, de nuc, trandafir sau iasomie, era cel mai utilizat, ciubucul fiind garnisit pe toată lungimea lui cu aur și argint. În capăt, imameaua din chihlimbar întregea opera de artă, de care boierii nu se dezlipiau decât în somn.

Curățatul ciubucelor și umplerea lor era treaba ciubucciului, care se ocupa de „instrumentarul“ stăpânului și al invitaților acestuia. Plata era mică, dar bacșișul îndesulător, iar statutul în casă era unul superior, această slujbă fiind ideală pentru a parveni. Cazuri precum cel al lui Iordache Boian, ajuns președinte al Tribunalului Iași, sau al lui Sofroni, ajuns sluger, au devenit celebre, Nicolae Filimon preluând prototipul parvenitului (Dinu Păturică) din modelul social bine cunoscut.

Inițial era dezavuată orice încercare a femeii de a fuma, dar la începutul secolului al XX-lea, reprezentantele

fost pierdută, dacă eu aş fi atacat cu şase ore mai devreme. Ruşii s-au luptat excelent, aşa cum n-am mai întâlnit de atunci; armata rusă de la Austerlitz n-ar fi pierdut bătălia de la Moscova”.

In urma acestei confruntări, supranumită „Bătălia celor trei împăraţi”, la 26 decembrie, Francisc al II-lea este forţat să semneze Tratatul de la Pressburg (Bratislava), prin care cedează Veneţia lui Napoleon, iar alianţa împotriva Franţei este temporar desfiinţată. Austriecii renunţă şi la Istria şi Dalmatia, care sunt încorporate Regatului Italiei, şi sunt nevoiţi să abandoneze Tirolul şi alte regiuni, distribuite de Napoleon suveranilor din Bavaria, Baden şi Württemberg.

În seara bătăliei (Napoleon a rămas pe câmpul de luptă până la miezul nopţii, abia

apoi revenind la cartierul general), împăratul, în vârstă de 36 de ani, ţine următorul discurs, ale cărui cuvinte vor trece în posteritate: „Soldaţi, sunt mulţumit de voi. Aţi dovedit, în ziua Austerlitzului, tot ce aşteptam de la cutezanţa voastră. V-aţi împodobit vulturii cu o glorie nemuritoare. O armată de 100.000 de oameni, comandată de împăraţii Rusiei şi Austriei, a fost, în mai puţin de patru ore, ori anihilată, ori dispersată. Ce a scăpat săbiilor voastre s-a înecat în lacuri. 40 de drapele, stindardele gărzii imperiale ruse, 500 piese de artilerie, 20 de generali, peste 30.000 de prizonieri sunt rezultatul acestei zile pentru totdeauna celebre. [Cu altă ocazie va afirma că la Austerlitz l-a lăsat în libertate pe Alexandru, ţarul Rusiei, deşi „puteam să-l fac prizonierul meu“.]

Această artilerie atât de lăudată şi superioară numeric nu a putut rezista loviturilor voastre şi, de-acum înainte, nu aveţi rivali de care să vă mai temeţi. Astfel, în două luni, această a treia coaliţie a fost învinsă şi desfiinţată. Pacea nu poate fi departe. Dar, aşa cum am promis poporului meu înainte să trec Rinul, nu vreau decât o pace care să ne dea garanţii şi să ne asigure recompense pentru aliaţii noştri [...]

Soldaţi, când tot ce este necesar pentru a asigura fericirea şi prosperitatea patriei noastre va fi îndeplinit, vă voi duce înapoi în Franţa. Acolo veţi fi obiectul grijii mele cele mai tandre. Poporul meu vă va întâmpina cu bucurie şi va fi suficient să spuneţi: «Am fost pe câmpul de luptă de la Austerlitz», pentru a vi se răspunde: «Iată un viteaz!»”. ■

Tabăra împăratului, în seara dinaintea bătăliei

Aflate în patrimoniul cultural național datorită încărcăturii valorice și spirituale, instrumentele de fumat ale familiei regale sunt obiecte care fascinează prin meticulozitatea cu care au fost lucrate. Reprezentativă este tabachera regelui Carol I, oferită cu prilejul sărbătoririi nunții de argint a suveranilor României Carol I și Elisabeta de către proprietarul renumitei Fabrici de Bere „Bragadiru” (Dumitru Marinescu Bragadiru). Corpul inferior (baza tabacherei) este decorat în relief cu o scenă din Războiul de Independență: predarea lui Osman Pașa. Subiectul nu este ales întâmplător, câștigarea independenței de stat a României fiind cel mai

Tabachera regelui Carol I

important eveniment din perioada domniei lui Carol I.

Deosebit de atrăgătoare, reclamele din perioada interbelică prezintă o lume în care tihna, relaxarea, cheful de muncă sau oboseala aveau o singură soluție: țigareta. Prințând din urmă marca industrie a tutunului, industria cosmetică oferea soluții dintre cele mai variate, pentru ca fumătorii cu dare mână să-și poată desfășura viciul fără griji. Reclamele la cosmetice

erau singurele materiale în care se vorbea despre efectele adverse ale fumatului, dar și acestea erau reduse la inesteticele pete maronii lăsate pe dantură sau la gălbeneala unghiilor. Soluțiile aflate pe piață erau numeroase și, ca

în orice reclamă, se aclama rezultatul imediat și ultraeficient al produselor care împropătau respirația sau albeau dinții.

Transformate peste noapte din *Regale* în *Republicane*, țigaretetele și-au pierdut și calitatea, și finețea, pachetul din perioada comunistă înfățișând, într-o mare varietate de sortimente, denumiri cu specific național: *Mureș, Snagov, Bistrița, Sinaia, Carpați, Mărășești* etc. ■

Fabrica de țigarete de pe insula Ada Kale

sexului frumos au transformat fumatul în obicei. Începuse să fie de bonton ca la suete sau după partide de tenis, doamnele elegante să-și aprindă o țigaretă. Fumatul era rezervat totuși întrunirilor private, o adevărată doamnă neputând să apară pufăind pe stradă.

Insula Ada-Kale de pe Dunăre era renumită nu numai pentru aromele dulceațurilor de trandafiri și ale florilor de portocal, ci și pentru tutunul de cea mai bună calitate, care se producea acolo, Casele Regale ale României și Marii Britanii aprovizionându-se cu țigări de pe insulă. Înființată în 1927, mica fabrică procesa tutunul într-un mare număr de sortimente, iar din 1931, de la vizita regelui Carol al II-lea și

a prim-ministrului Nicolae Iorga, acest mic teritoriu a devenit și un paradis fiscal. Țigaretile adăpostite în cutii cartonate sau metalice fascinau prin mireasma pătrunzătoare dată de calitatea excelentă a tutunului. O ediție limitată de țigări de foi produse pe insulă purta ca pecete a valorii poza și semnată de mareșalului Ion Antonescu; denumite *Mareșal*, acestea concureau cu vestitele havane cubaneze. Era un lucru obișnuit în epocă lansarea pe piață a unor țigaretete care purtau numele unor personalități de prim rang ale scenei politice sau din interiorul Casei Regale: *Carol II*, *Nicolae* sau *Mihai* erau alte mărci de succes ale Casei Monopolurilor de Stat.

Când țigareta era regina publicității

Printre cele mai cunoscute accesorii destinate fumătorilor sunt pipele, iar dintre acestea pipa lui Avram Iancu, păstrată la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj, încântă publicul prin simplitate. Ca formă extremă a artei, pipa din craniu de pisică, brichete fabricate manual din monete în perioada Primului Război Mondial, o brichetă în formă de carte de rugăciuni, aparținând unui preot, care la deschidere dădea flacără, nu dezvăluia învățăături sfinte, sau cutii muzicale de țigaretete arată că fumătorilor le era destinată o gamă foarte largă de produse.

În luna martie Asociația „Clujul de altădată” a organizat, la „Galeria Laterallia” a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, expoziția *Patimă și viciu, artă și fum*. O istorie ilustrată a fumatului în România. Este primul demers de acest tip care aduce în fața publicului o altfel de istorie a României, relatată prin intermediul imaginii și al unui viciu, care a declanșat o artă. Expoziția a fost un pretext și un prilej pentru lansarea, în ziua de 6 martie, a unui album, unic pe piața editorială din țară, ca aspect și conținut: are coperte din lemn, cotor din piele întoarsă și hârtie texturată de mătase. Albumul a fost realizat manual. Cele 132 de pagini, avându-i ca autori pe Anuța-Lăcrimioara Chiș și pe Ucu Bodiceanu, conțin aproximativ 250 de imagini

fascinante ale boierilor cu ciubuce lungi, reclame interbelice la țigaretete, cosmetice pentru fumători, un tărâm al tabacului de calitate, pipe din materiale fine sau excentrice, instrumente de fumat ale Familiei Regale Române, brichete confecționate manual, scrumiere deosebite, chibrituri speciale destinate fumătorilor, personalități ale culturii și politicii naționale surprinse fumând (Eliade, Brâncuși, Noica, Vlahuță, toți regii României, Gheorghiu-Dej etc.), vechile fabrici românești de tutun, dar și pitorreștile pachete de țigaretete din perioada comunistă.

Boier muntean cu ciubuc, la începutul secolului al XIX-lea

Constantin Noica

Barbu Ștefănescu Delavrancea și Alexandru Vlahuță

ALBUM ISTORIC

Carol I, în 1861, la Paris

Reclamă la țigaretetele Carol II

Fabrica de țigaretete din Timișoara

Tigări de foi „Mareșal“

Gheorghe Gheorghiu-Dej

Tabachera reginei Maria

Regele Ferdinand

CALEA ORBULUI

ZADIG MOURADIAN

Eram în clasa a treia primară la Școala armeană din București. Aveam cam nouă-zece ani. Ne aflam la ora de geografie și harta României era agățată pe perete. Prelungeam recreația, în așteptarea sosirii învățătorului și, desigur, făcând gălăgie, ceea ce perturba celelalte ore. A intrat atunci în clasă un profesor care dădea lecții numai la clasele mari. Văzând harta desfășurată, ne-a întrebat dacă vrem să ne facă lecția de geografie sau să ne povestească ceva legat de ea. Desigur că am votat unanim pentru „poveste”. Văd încă în fața ochilor desenul făcut cu creta pe tabla neagră, un fel de bombă, cu un om mic așezat înăuntru. Ne-a explicat că oamenii proiectează să construiască o mașinărie asemănătoare unei bombe, cu un om în ea, și care va fi trimisă pe Lună. Vorbea fără îndoială despre cartea lui Jules Verne *De la Pământ la Lună*. Mult mai târziu, am găsit acasă, în colecția tatei din revista *l'Illustration*, din perioada interbelică, un articol despre posibilitățile de propulsie până la Lună și înapoi.

În seara lecției cu pricina, au venit în vizită vecinii noștri, care aveau un băiat de vârsta mea, prietenul meu A.K., acum medic psihiatru. Entuziasmat de lecția de geografie, i-am povestit de cele auzite dimineață. Mi-a spus că există

o publicație care se numește *Ziarul Științelor și al Călătoriilor*, în care se găsesc articole despre astfel de lucruri. A doua zi dimineața, cerând bani de la bunicul meu, am cumpărat de la tutungerie prețiosul document. Chiar pe

prima pagină era un articol despre stele. Desigur că nu am înțeles mai nimic, dar răul intrase în mine. Citind *Ziarul Științelor* sau găsind cărți de popularizare pe la anticari, am început să mă pasionez de astronomie.

La dispoziția Raionului Tulcea

În vacanța de vară în clasa I de liceu aveam ca profesor de română pe dl Bondescu, un om de o vârstă respectabilă. Întâmplător, locuia pe strada mea. Era o zi plăcută, însorită, bunica mă trimisese undeva. Mergeam pe trotuarul din dreapta și aveam, normal, pe cap cascheta cu culorile școlii și numărul matricol cusut pe brațul stâng. La un moment dat, văd pe trotuarul de vizavi pe domnul profesor, venind în sens invers. Foarte respectuos, îmi salut, înclinând capul cu cascheta. Dumnealui îmi răspunde, ridicând pălăria de pe cap! Aceasta a fost cea mai grozavă palmă pe care am primit-o în viața mea. Parcă și acum îmi ard obraji.

După câțiva ani, am terminat Liceul de Băieți 1 (fos-

Eclipsa parțială de soare din 30 iunie 1954, urmărită din curtea Observatorului Astronomic

Lucram de multă vreme la Observatorul Astronomic, dar cortina care căzuse între Est și Vest făcea ca tot ce era de cealaltă parte a ei să ne fie un tărâm aproape total necunoscut. Aflasem din poveștile celor mai în vârstă că activa la Paris un mare specialist în fizica Soarelui, care părăsise România încă din 1958. O adevărată legendă!

A venit decembrie 1989, iar în primele zile ale lui '90 am devenit director al Institutului Astronomic. O nouă lume ni se deschidea. Eu însămi păseam pentru prima oară în lumea capitalistă, atât de hulită de sistemul în care trăisem. Întâmplarea a făcut ca primele relații să le reînnoim cu Franța, partenerul de tradiție al astronomiei românești încă de pe vremea fondării Observatorului din Paris.

Nu puteam deci să nu-l caut pe cel care-și începuse drumul către Soare în România, chiar la Observatorul în care lucram. Eram într-un birou de la ultimul etaj al așa-numitului „bâtiment Perrault” de la Observatorul din Paris, când văd o persoană grăbită, preocupată, cu un pardesiu fluturând în bătaia vântului de toamnă, apropiindu-se de clădire. Era Zadig Mouradian! Am avut emoții; nici măcar nu știam dacă mai vorbește românește. Și vorbea această limbă la fel de bine cum vorbea și franceza, și armeană, pentru că le-a vorbit cu o ușurință remarcabilă în familie tot timpul de când părăsise locurile natale.

Surpriza a fost pe măsura așteptării: mi-a zâmbit un pic curios,

Cupola solară, 1957. Autorul (stânga) și Călin Popovici

mi-a întins mâna și acea strângere de mână a fost cea care a deschis o colaborare și o prietenie care durează de atunci și până azi.

Întâmplarea a făcut să avem încă de la început o preocupare comună: pregătirile ultimei eclipse totale de Soare a secolului al XX-lea, cea de la 11 august 1999, al cărei maxim avea loc pe teritoriul României.

Cum puteam să nu speculez pe unul dintre cei mai mari specialiști din lume în fizica solară? Era doar cel care observase pentru prima oară evoluția câmpului magnetic solar al unei regiuni active, cel care găsisse o nouă metodă pentru măsurarea vitezei de rotație a activității solare, ba chiar și... „efectul Mouradian”, privind grosimea optică a liniilor spectrale și câte și mai câte. Dar pentru noi era important că umblase ca puțini alții prin lume pentru observarea eclipselor totale de Soare.

Așa se face că n-am mai stat o clipă pe gânduri și i-am cerut ajutorul: eclipsa din 1999 se apropia. Urmarea? În 1996 aveam să organizăm împreună la Sinaia primul workshop internațional care a avut loc vreodată în lume înaintea unui eveniment de acest gen.

Au urmat pregătirile propriu-zise: experimente, călătorii prin țară, cursuri adresate studenților, dar și tinerilor cercetători, toate menite să ducă la rezultate optime în timpul observării celebrei eclipse.

A trecut și acest moment unic, dar colaborarea a continuat. Zadig Mouradian a condus doctorate ale tinerilor astronomi români, a coordonat teme de cercetare, a ținut numeroase conferințe, iar de curând a căpătat și consacrarea pe care o merita demult: primirea ca membru în Academia Armeniei.

Și încă ceva: am descoperit că mai este și un desăvârșit povestitor, drept care am îndrăznit să-l rog să-și aștearnă amintirile. Iată câteva dintre ele.

Monetă de 500 lei, bătută cu ocazia eclipsei totale de soare din 11 august 1999

Magda STAVINSCHI

Autorul, la biroul de la Mendon...

Ministerul Industriei Grele la Academia R.P.R., în mod simplu, la 5 august 1957, fără să trec prin serviciul de cadre. Se creaseră două posturi la Observatorul din București, cu ocazia Anului Geofizic Internațional (AGI), dintre care unul mi-a fost acordat mie, celălalt dacă nu greșesc lui Traian Iosif, la seismologie.

La 6 august 1957 am semnat condica de prezență a Observatorului din București, al Academiei Republicii Populare Române. Eram al șaselea ocupant al biroului de lângă W.C.-ul de la parterul clădirii principale, ca membru al Serviciului Solar, împreună cu Emilia Țifrea și Irina Soru. Ocupam aceeași masă de lucru cu Irina, colega mea de an. Șeful serviciului era profesorul Călin Popovici.

La sfârșitul lunii septembrie 1957, au început pregătirile pentru prima emisiune televi-

zată de la Observator. În fiecare zi se dădea la radio „alerta” activității solare; lumea era sensibilizată de campania AGI. Emisiunea de televiziune se înscria în această atmosferă. Pe vremea aceea majoritatea emisiunilor tinerei televiziuni române se făcea în direct, căci, după spusele realizatorului emisiunii, filmul de 35 mm era prea scump, pentru a înregistra din vreme. Era agitație mare în Observator și se pregăteau panouri cu desene fă-

cute de specialiști de la televiziune, panouri menite să ilustreze intervențiile astronomilor.

402 zile trăite cu sete

Ghinionul nostru a fost că dl profesor Popovici a obținut pe neașteptate viza de plecare la Jena, ca să participe la o conferință astronomică la începutul lunii octombrie. Emisiunea de televiziune era prevăzută cu participarea sa, așa că, înainte de plecare, ne-a repartizat rolurile și ne-a indicat ce trebuia să spunem fiecare la TV. Irina trebuia să vorbească despre Soare și activitatea solară, iar eu să prezint proiectul de lansare a sateliților artificiali, scopul lor fiind studiul atmosferei superioare a Pământului, unul dintre telurile majore ale AGI-ului. Simțeam lipsa ocrotitoare a șefului, dar trebuia să-mi fac datoria. Radiodifu-

ziunea Română, în pregătirea emisiunii de televiziune, programase o emisiune despre Soare și la radio. Acesta era sectorul Irinei și ea trebuia să înregistreze emisiunea la studioul Radiodifuziunii cu câteva zile înainte. Mi-a cerut s-o însoțesc.

La 5 octombrie, dimineața, o așteptam liniștit pe Irina, în colțul străzii Berthelot cu Calea Victoriei. Apare Irina într-o stare de agitație maximă și avea chiar de ce: „ai auzit, rușii au lansat ieri un satelit!”. Al doilea ghinion! Ca și cum plecarea lui Călin Popovici nu era suficientă. De altfel, dânsul aflase în avion vestea lansării, dar ce putea să mai facă? Cum se spune, „alea iacta est”. În ziua de 4 octombrie jurnalistul de serviciu de la Agerpres clasase informația ca secundară și nimeni în România nu și-a dat seama de greșeala enormă. Lansarea s-a aflat abia în ziua de 5.

Ambianța grupului și plăcerea de lucru au făcut ca 402 de zile, cât am petrecut la Observatorul din București, să fie printre cele mai plăcute din viața mea profesională.

Când am decis să emigrez, întâi mi-am anunțat colegile, pe Irina și Emilia. Ele i-au spus domnului Popovici și dânsul a vorbit cu domnul director. Când m-am dus să-l văd, mi-a zis: „Bine pentru dumneata, prost pentru noi”. Am prezentat demisia, cu motivul de plecare în provincie. După ce s-a știut motivul demisiei și eu încă nu plecasem, directorul-adjunct a trimis vorbă să mă duc să-l văd, ca să mă convingă că fac o greșeală. Cunoscându-l, știam că o face de frică.

tul și actualul Sfântul Sava). În clasa X-a, penultima clasă (sau, după calculul vechi, în clasa VII-a), am avut ca profesor de matematică pe dl Traian Pop, cunoscut de toți liceenii vremii din romanul *Cismigiu & Co.* Înainte de a fi profesor la liceu, T. Pop a fost asistent la Observatorul din București. A propus elevilor interesați să facem o vizită la Observator, într-o zi, pe înserate. Micul nostru grup a fost primit de un tânăr astronom, Călin Popovici. Printre altele, ne-a arătat, la luneta ecuatorială, relieful lunar. Am fost foarte impresionat, mi se părea că-ntinzând mâna o pot atinge.

În vacanță, după bacalaureat, am fost chemat la Primăria de la Piața Amzei, unde persoana care m-a primit, după câteva laude standard, mi-a propus să mă trimită în Uniunea Sovietică, ca să urmez cursuri de director de cămin cultural. Am spus că eu aș

merge cu bucurie, dar doar dacă se poate studia astronomia, care este pasiunea mea. Așa am scăpat, dar nu pentru multă vreme. După admiterea la facultate, am fost chemat la rectorat pentru aceeași destinație și în domeniul ales de mine. Atunci am scos o nouă armă: eram cetățean străin! De altfel, tot în aceeași perioadă, am fost chemat la recrutare și am evitat armata cu același argument.

În toamna anului 1954, aveam o diplomă în buzunar. Absolvisem Facultatea de Matematică și Fizică a Universității din București, secția de fizică, specialitatea astronomie, dar nicio perspectivă. În perioada examenului de stat fiecare dintre noi a fost chemat în fața unei comisii, unde era prodecanul facultății. Mie mi-a spus că sunt cerut de catedră și m-a întrebat dacă accept. Eram unul dintre puținii în această situație fericită. După ce am răspuns pozitiv la propunerea catedrei, prodecanul mi-a spus: „dar mi se pare că matale ești cetățean străin“. Am replicat frumos că asta nu contează. A fost de acord, dar am primit repartiția cu indicația

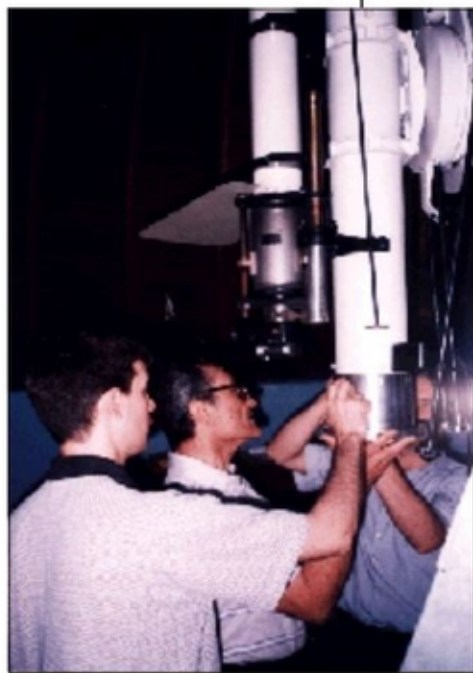
Zadig Mouradian (stânga) cu Jay M. Pasachoff, unul dintre cei mai mari „vânători de eclipse“ din lume, care a fost cu un mare grup, în '99 și în România...

„la dispoziția Raionului Tulcea“.

În sfârșit, la Observator

După mai bine de un an, în octombrie 1955, am găsit de lucru ca inginer chimist (singura calificare posibilă în cazul meu) la laboratorul de încercări al Uzinelor „Mao Tze Dun“, fostul „Vulcan“. Era o uzină destul de mare, cu circa 2.000 de muncitori, ce lucrau în trei schimburi. Am lucrat la uzină aproape doi ani, iar după circa un an, am fost numit șeful laboratorului, cu un personal de aproape 20 de laboranți.

Era o zi de vară însorită când am fost cerut la telefon. Irina, colega mea de facultate care era acum angajată la Observator, mi-a spus că profesorul Călin Popovici i-a cerut să-mi telefoneze despre posibilitatea de post, în cazul în care mă mai interesează astronomia. M-am dus imediat să-l văd pe domnul director, care m-a prevenit că salariul este de numai 825 lei brut lunar (750 net); poate că nu mă interesează dacă câștig mult mai mult la uzină. Nu mai știu ce am bombănit ca răspuns, dar a înțeles că salariul nu este important. Transferul a avut loc de la

... și cu un tânăr cercetător de la Observator

DE LA „SCRISORI“ DE CĂLĂTORIE LA PAȘAPORT

Anul acesta, în luna martie, s-a împlinit un secol de la apariția primei legi a pașaportului. Încă de la consacrarea lui în formă și cu calitățile juridice actuale, pașaportul a asigurat și statuat

libertatea de mișcare peste frontieră a persoanelor, protecția diplomatică și consulară în afara țării de reședință și stabilirea domiciliului în străinătate etc. A instituit un control și o evidență eficientă și permanentă

a fluxurilor emigranționiste din țările de origine către spațiile geografice interesate de absorbția forței de muncă. Eliberarea pașapoartelor cât și celelalte operațiuni conexe (prelungirea aces-

tora, înscrierea însoțitorilor, extinderea pentru alte țări decât cea sau cele pentru care inițial s-au emis etc.) au reprezentat surse financiare pentru bugetul statelor, cât și pentru cel al autorităților locale.

Pașaport eliberat în Principatele Unite, în 1862, de către A.I. Cuza (stânga sus) și în 1913, din timpul domniei lui Carol I (dreapta sus)

PETRU NET, GEORGE TUDOR

Precursori ai pașaportului au fost simplele „scrisori“, „cărți domnești“ și „salvconducturi“, eliberate unor comercianți, pelerini, negustori, soli, ambasadori, prelați, militari etc.

Contra celor care se plângeau la Poartă

Pentru prima dată, acest document de trecere a frontierei este menționat în istoriografia română de Nicolae Iorga, în lucrarea *Istoria comerțului românesc – epoca mai nouă*. Potrivit acestuia, noțiunea „pașaportului“ a fost

introdusă în Moldova „pe la 1741, când unul se dădea lui Dumitru Duca și lui Cristofor, mergând la Lipsca“, în timpul celei de-a doua domnii a lui Constantin Mavrocordat (1741-1743).

În Țara Românească prima consemnare referitoare la acest act de călătorie apare în *Istoria românilor*, volumul 1774-1786, tomul I, publicată de profesorul V.A. Urechia (1834-1901), în anul 1881. Istoricul sublinia că „pentru a opri eșirea din țară a celor nemulțumiți, cari ar fi pentru a duce reclamațiuni peste hotare, Caragea înființă «pasusul» și dă circulări la vâtașii

de fruntarii prin cărți legate, din 1782 iulie 31, către județul Vâlcea, Gorju și Mehedinți, să nu lase vâtașii de plaiuri a trece nimeni fără revasu [act, document] și pasusu nici încolo nici înapoi“. Măsura era luată de domnitor pentru controlul celor ce încercau să părăsească țara pentru a se plânga Sublimei Porți.

Până la semnarea Tratatului ruso-otoman de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829), prerogativa de a emite pașaport era limitată la conferirea dreptului de liberă deplasare între cele două principate. Pentru călătoriile în Imperiul Austriac, Rus, cât și

În 1958, nu se pleca din țară. În trenul cu care am călătorit era un vagon direct București-Paris, cu doi călători. Un om în vârstă, care a coborât în Germania, și eu, care am continuat călătoria până la capăt. La plecarea din Gara de Nord un om aparent cumsecade și binevoitor se așezase în compartimentul meu, chiar în fața mea, și m-a însoțit până la graniță, ca să-mi țină companie, așa... din amabilitate, vorbind din când în când și întrebând de ce plec și ce vreau să fac, așa, tot... din amabilitate.

Așchia siberiană dispare

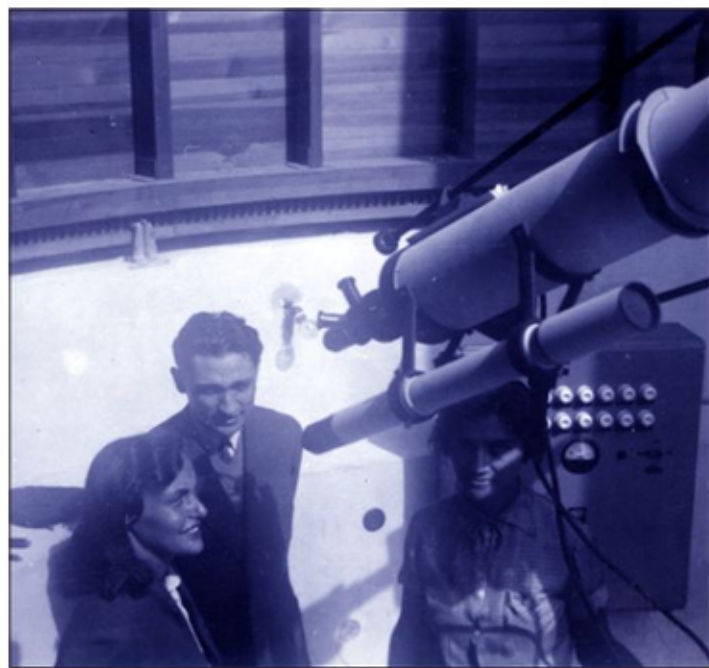
Când m-am dus să-mi iau rămas bun de la dl profesor Popovici, ca amintire, mi-a făcut cadou o așchie de meteorit pe care o primise când fusese la Moscova; o bucată din meteoritul ce căzuse în Siberia (probabil, cel din 1908). Eram foarte bucuros că am și eu o bucățică ruptă din cer! La plecare, la vama din Gara de Nord, am avut o mică problemă cu un cadou pe care-l duceam unchiului meu (bunicul scrisese vărului său, care trăia în regiunea pariziană, ca să-l anunțe de venirea mea). Mi-a fost frică să nu mă prindă la graniță cu meteoritul. Cum să explic vameșului ceva care avea numai o valoare sentimentală? Mi s-a făcut frică să nu mă întoarcă de la graniță. L-am aruncat sub bancheta din cabină, în spațele caloriferului. După ce am trecut granița, când eram singur, am încercat să-l iau, dar... nu l-am mai găsit! Mi-am ars brațele de căldura radiatorului, am căutat de

mai multe ori, dar fără rezultat!! Așa că meteoritul meu a făcut de nu știu câte ori drumul dus-întors între București și Paris, singur în vagon.

Voiajul a durat două zile întregi până ce am ajuns în Gare de l'Est din Paris. Pe atunci nu exista linie aeriană între București și Paris. Verii mei erau toți la gară să mă întâmpine. Era dimineața de 1 noiembrie 1958. Când trenul a intrat în Ungaria, la fiecare stație se urcau oameni în tren cu flori albe în brațe. Nu înțelegeam ce se întâmpla și nici limba n-o cunoșteam, ca să întreb. Se așezase lângă mine un tânăr ofițer care cu mândrie îmi arăta cartea lui de matematică și tot îmi explica pe limba lui. Cu toate că am încercat să-i spun că nu înțeleg ce spune, el tot continua. Nu mai știu dacă era înainte de Budapesta sau după, dar la o anumită gară toată lumea cu

flori a coborât. Din tren am văzut un spectacol îngrozitor: un câmp întreg de flori albe ce erau depuse pe gropile celor ce căzuseră pentru eliberarea țării cu doi ani în urmă, în timpul Revoluției ungare. Era 2 noiembrie, ziua morților la catolici. A rămas undeva într-un colț al memoriei mele imaginea câmpului alb imaculat.

Trecusem de 50 de ani când, într-o bună zi, fără să mă gândesc la ceva precis, am realizat deodată că ajunseseam la o vârstă înaintată fără să mă întreb vreodată dacă visul pe care-l purtam se poate realiza sau nu, dacă pot să trăiesc urmându-mi pasiunea, fără un plan de viață, mergând tot înainte, ca un orb, pe care cineva l-a pus pe un drum și el a mers drept înainte, fie că ploua, ninge, că era soare. Ceea ce mă uimește este că încă mai continuă! ■

...și cu Irina Soru și Emilia Țifrea, în 1957

Încă din timpul căimăcă-miei de trei din Moldova (octombrie 1858-5 ianuarie 1859; în urma Convenției de la Paris, în fiecare Principat au fost numiți câte trei caimacami pentru administrarea țării și pregătirea alegerilor pentru Adunările Elective), consulul general al Austriei la Iași, Rudolf Oscar von Gödel de Lannoy (1814-1883), a înștiințat Secretariatul de Stat (Postelnicia), că „agenția imperială și regală a Austriei, nefiind autorizată să accepte niciun act oficial care poartă inscripția «Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei» sau o emblemă analoagă, a fost nevoită să refuze acordarea vizei pe pașapoartele în cauză”. Drept replică, autoritățile moldovene, la ordinul căimăcă-miei, au refuzat să elibereze pașapoarte supușilor austrieci aflați în țară.

Și autoritățile otomane opreau accesul pe teritoriul imperiului al călătorilor posesori de pașapoarte cu titlatura „Principatele Unite”, iar alteori, când îngăduiau trecerea acestora, preschimbau pașapoartele românești cu cele otomane.

Acest conflict a fost soluționat de către A.I. Cuza și diplomația românească în toamna anului 1860, în urma vizei domnitorului român la Istanbul, din 22 septembrie, când Ministerul de Externe al Porții, prin titularul său Mehmed Emin Ali Pașa (1815-1871), a dat o circulară prin care a recunoscut dreptul Principatelor de a emite pașapoarte.

Consacrarea definitivă a termenului „România”, ca denumire oficială în titlatura și însemnele pașaportului, a fost posibilă doar în anul

1866. Constituția votată în acel an și publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 142 din 1/13 iulie 1866, prevedea în primul ei articol că „Principatele Unite Române constituie un singur stat indivizibil sub denumirea de România”. Oficial și definitiv titlatura de „România” a fost admisă, pe plan extern, prin Tratatul de la Berlin, din 1/13 iulie 1878, prin care, odată cu obținerea independenței, se recunoștea și numele țării.

Un alt moment în evoluția legislației vizând pașapoartele a fost 18 aprilie 1867, când s-a aprobat „Legea pentru reînființarea birourilor de pașapoarte”, ce încerca, prin unele dispoziții, să limiteze și să pună capăt aflului de emigranți și vagabonzi ilegali, între care se aflau mulți agenți ruși și austrieci care urmăreau să provoace pe teritoriul național agitații și incitare la dezordine.

După proclamarea regatului (1881), modelul imprimatului și formatul pașaportului sunt adaptate noilor denumiri și însemne statale impuse de noul statut intern și extern al României. Până la această dată pașaportul românesc avea imprimată pe fața tip „folio” inscripția „ÎN NUMELE MĂRIEI SALLE CAROL I DOMNITORUL ROMÂNIEI”, iar odată cu aprobarea noului tip de pașaport apărea titlatura „ÎN NUMELE MAJESTĂȚII SALLE CAROL I REGE ALLU ROMÂNIEI”, păstrându-se în continuare elementele de conținut ale vechiului imprimat.

Taxele aferente serviciilor prestate pentru eliberarea acestora au evoluat și variat corespunzător reglementărilor privind timbrele și înregistrările, ajungând la acea dată la suma de 20 lei, încasați prin aplicarea de timbru fix, respectiv imprimat pe coala documentului de călătorie în partea dreaptă în colțul de sus.

Pașapoarte diplomatice și de serviciu

La 29 februarie 1912, proiectul primei legi a pașaportelor a fost prezentat în dezbaterea Senatului. În raportul ce însoțea legea se

în celelalte țări europene trebuia să se obțină un pașaport din partea reprezentanțelor consulare ale țărilor pe teritoriul cărora urma să se deplaseze solicitantul. Posesia unui pașaport valabil pentru călătoria internațională era un privilegiu acordat de autoritățile otomane. Odată cu încheierea Tratatului, în Principatele Române, problemele de conducere și administrație internă urma să fie soluționate de către domnii acestora împreună cu Divanul țării.

Intrarea efectivă pe scena călătoriilor internaționale a pașaportului ce purta însemnele statalității celor două țări române se realizează în temeiul și în conformitate cu textele cuprinse în Regulamentele Organice (intrate în vigoare la 1 iulie 1831, în Țara Românească, și 1 ianuarie 1832, în Moldova).

Regulamentul Organic al Moldovei prevedea la articolul 434 că „tot boierul sau orășanul moldovean este slobod a călători în țări streine, pretutindeni oriunde interesele sale cere, fără a-l putea opri ceva, afară de întâmplările hotărâte de legi”. Un text similar se regăsea și în Regulamentul Organic al Valahiei (art. 378).

Condițiile și procedurile în baza cărora se eliberau pașapoartele în cele două țări erau destul de concise și expres stipulate. Astfel art. 122 din Regulamentul Organic muntean prevedea că „pașaporturile peste hotarele Țării se dau fără nicio plată. Nimeni nu va putea trece granița sau Dunărea, fără a avea mai întâi pașaport, afară de locuitorii sălășluiți pe hotarele Moldovei și a vecinătății Austriei, care vor trece pentru cele din

Alexandru Marghiloman

toate zilele daraveri ale lor. Pașaporturile se vor pecetlui cu pecetea Domnului și apoi se vor închipui [prezenta] pentru locuitorii orașului București de către Ministrul Interiorului și pentru locuitorii județelor de către ocârmuitorii de județ”. Prevederile legislative prin care s-au statuat normele în conformitate cu care erau emise pașapoartele moldovenești prevedeau: „veniturile pașaporturilor, slobozite de către Domnul pământenilor ce or voi să meargă peste hotar, plătind taksie zece lei. Aceste pașaporturi pecetluite cu pe-

cetea domnească se vor protocoli [contrasemna] de postelnicul însuși. Supușii străini nu vor putea eși din hotarele Moldovei fără a li se revedei pașaporturile de către poliție. Mocanii străini vor urma a trece peste margine ca și mai înainte. Suma adunată din aceasta taksie la sfârșitul fiecăruia an va trece în visteria pământescă”.

Piedici în recunoașterea internațională

În perioada regulamentară pașapoartele precum și celelalte documente de trecere a frontierei au fost eliberate de către Ministerul din Interne (Departamentul Treburilor din Lăuntru), în Muntenia, și Secretariatul de Stat (Postelnicia), în Moldova, pământenilor și cu unele excepții și celor cu altă naționalitate.

Imprimările de pașaport erau format „folio” de diverse dimensiuni (38x45 cm; 40x52 cm, etc.), tipărite pe hârtie groasă, fără elemente de siguranță, respectiv filigran sau fantă de siguranță. În Moldova au fost realizate la Institutul „Albina” condus, începând din 1829, de Gheorghe Asachi (1788-1869), și Tipografia Adolf Berman, iar în Valahia de către Tipografia Colegiului Național și de Zaharia Carcalechi (1784-1856), tipograful statului.

După Unirea Principatelor, sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, s-a declanșat un „conflict al pașapoartelor” pentru că Imperiul Otoman și cel Habsburgic nu recunoșteau valabilitatea pașapoartelor ce purtau titulatura „Principatele Unite”, deși aceasta era consfințită prin Convenția de la Paris, din 19 august 1858.

Generalul Alexandru Tell

Exclusivitate

Omul „cu ochi de gazelă și fălci de tigru“ „Sfinxul“, „La belle odalisque“, cum i se mai spune, comparat cu o lamă tibetană, cu un bizantin în smoching și ghetre, un om șiret, jucând la două capete, dar posedând un inegalabil simț politic și o nemăsurată dragoste pentru patria lui, acesta este Ionel Brătianu în viziunea diplomaților străini, după cum am constatat în numărul trecut al revistei. Și războiul nici nu începuse. Ne aflăm cu câteva luni înaintea izbucnirii primei conflagrații mondiale, când alianțele se fac și se desfac cu febrilitate, mai ales în presă.

IANUARIE-FEBRUARIE 1914. POLITICA LUI IONEL BRĂȚIANU, VĂZUTĂ DE DIPLOMAȚI STRĂINI

GRIGORII ȘKUNDIN (Moscova)

Politica lui Brătianu în Balcani avea nuanțele sale. Încă de la sfârșitul lui noiembrie 1913, fiind în opoziție, Brătianu îl avertizează pe trimisul bulgar la București – Simeon Radev (Magazin istoric, nr. 11/2011) – să nu încalce echilibrul balcanic, stabilit de Pacea de la București. Totodată, l-a asigurat că „nu va intra în nicio combinație balcanică, în care n-ar figura și Bulgaria“, și de aceea ar fi refuzat, pasă-mi-te, legături strânse cu Grecia și Serbia. Declarând categoric că, după părerea sa, Bulgaria și România pot ajunge la o înțelegere în propriul lor interes în Balcani, Brătianu nu s-a abținut de la un gest teatral. Asigurându-l pe interlocutor de sinceritatea și loialitatea sa, făcând astfel o aluzie la Take Ionescu, a spus: „Eu nu sunt unul dintre aceia care ieri am fost filobulgar, azi filoelen, iar mâine... Dumnezeu știe ce. Eu am doar un cuvânt. Pe care vi-l dau“.

prevedea, printre altele, contextul în care se dezbătea această inițiativă legislativă: „Chestiunea pașapoartelor a trecut în toate țările prin diferite faze. Deși ele există în toate țările străine, totuși ele sunt suprimate de fapt, deoarece mai toate națiunile nu mai cer la fruntariile lor legitimarea străinilor și, mai puțin, a naționalilor cari intră în acele țări. Ar fi de dorit ca și România să ajungă la suprimarea acestei măsuri vexatorii cu care se întâmpină străinii și naționalii la granițele noastre, dar această măsură este imposibil de adoptat pentru moment la noi, deoarece vecinii noștri, Rusia și Ungaria, mențin această formalitate demnă de alte vremuri, atunci când se cerea pașaport chiar în interiorul țării și când nimeni nu putea părăsi comuna sau chiar cantonul unde își avea reședința, fără a fi purtător de pașaport”. Raportul acestui document a fost senatorul Mihail Anton Rahitivanu (1865-1920), secretar general al Ministerului de Interne, un om politic cu multă inteligență politică și experiență în domeniul administrației statului.

În plenul discuțiilor au luat cuvântul generalul Alexandru Tell (1846-1925) și Alexandru Marghiloman (1854-1925), ministru de Interne la acea vreme, care au avut unele observații la lege, neluate în considerare de cei prezenți. Senatul a votat legea cu 50 de voturi pentru și 1 împotriva, urmând ca ea să intre în vigoare la 1 aprilie 1912.

Ședința din Camera Deputaților pe marginea adopției legii a început în după-amiaza zilei de 12 martie 1912, sub președinția lui

Constantin P. Olănescu (1845-1928), președintele forului. Discuțiile din plen nu au impus modificări sau completări ale legii în forma adoptată în Senat, fiind aprobată cu 60 voturi pentru și 1 împotriva.

Acest prim act normativ privind pașapoartele românești a fost promulgat de regele Carol I prin Decretul regal nr. 1.758, din 19 martie 1912, și publicat în *Monitorul oficial*. Legea și Regulamentul

nr. 1.980, din 30 martie 1912, pentru aplicarea legii privind pașapoartele au reprezentat primul cadru juridic modern, unitar și coerent, atât din punct de vedere al interpretării dispozițiilor legale de aplicare, cât și al practicii specifice curente de la nivelul autorităților cu răspundere în acest domeniu. În perioada interbelică au fost aduse o serie de completări și modificări.

Astfel, în aprilie 1925, a apărut „Legea pentru reglementarea migrațiilor”. Până la apariția acestei legi călătoria

în străinătate a cetățenilor români în scop de emigrare se făcea cu un pașaport simplu, eliberat de Ministerul de Interne, fără a se identifica cu un anume model. Aprobarea acestui act normativ a instituit un model și un imprimat cu inscripția „pașaport de emigrare”. La 28 noiembrie 1928 a fost aprobată introducerea în sistemul documentelor de călătorie a pașaportului de protejat român (persoană a cărei solicitare de naturalizare se afla în procedura de aprobare în Camerele legiuitoare), ce urma să fie emis „străinilor care îndeplinind formalitățile de naturalizare prezentau cereri pentru a obține pașapoarte, cu scop de a merge în străinătate, fie pentru căutarea sănătății, fie pentru a-și aranja afacerile comerciale, industriale etc.”

Câțiva ani mai târziu, la 13 februarie 1932, s-a adoptat un Regulament prin care au fost modificate trei articole din precedentul regulament de aplicare a legii din 1912, respectiv: introducerea pașapoartelor diplomatice și categoriile de persoane ce puteau beneficia de uzul acestora; punerea în circulație a unui nou model de pașaport simplu și a unui alt tip de pașaport colectiv pentru excursiile în străinătate.

O ultimă prezență în peisajul documentelor românești de trecere a frontierei o constituie pașaportul de serviciu, instituit prin Decretul lege din 21 noiembrie 1941, în care se arată că „numai Ministerul Afacerilor Străine poate elibera pașapoarte care atrag după sine imunități și scutiri speciale, cum și pașapoartele de serviciu”. ■

avut o atitudine extrem de prudentă.

Deși, la 11 februarie, Hranilovici a scris în raportul său către șeful Marelui Stat Major austro-ungar – Conrad von Hötzendorf – că Pașici și Venizelos și-ar fi declarat „marea lor satisfacție” pentru discuțiile de la București și că ar fi ajuns chiar la „un total acord de păreri referitor la viitoarea poziție a celor trei state”, „România însă nu și-a asumat niciun fel de obligații”. Întors la Belgrad, Pașici însuși a recunoscut în convorbirea sa cu trimisul rus la Belgrad – Nikolai Ghenrihovich Hartvig –, că știrile din presă cu privire la aderarea României la alianța Serbia-Grecia-Muntenegru nu corespund realității. Mai demult în istoriografia sovietică și românească au existat afirmații eronate precum că în februarie 1914 România a semnat împreună cu Serbia, Grecia și Muntenegru o înțelegere secretă, care prevedea acțiuni comune în cazul unor „complicații” în Balcani.

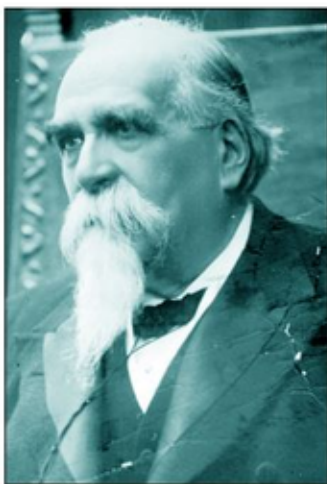
Bulgaria se simte amenințată...

Însuși Brătianu a confirmat că nu există astfel de înțelegeri formale, atât în discuția cu Blondel, din 12 februarie, cât și în cea de a doua zi, cu Radev. Prezentându-i acestuia din urmă conținutul convorbirilor, prim-ministrul român a afirmat că „le-ar fi declarat lui Venizelos și Pașici că România nu va devia de la actuala sa atitudine, adică nu va intra într-o coaliție prealabilă împotriva Bulgariei, dar va acționa energic pentru menținerea păcii”. Conform cuvintelor sale, „dacă Bulgaria va permite trupelor turcești trecerea prin teritoriul ei [împotriva Greciei – G.Ș.], ea va intra în contradicție cu interesele românești”.

Nicola Pașici

Brătianu a declarat „că este în interesul Bulgariei să aștepte momente mai prielnice, în loc să provoace, prin inițiativele sale premature, întărirea legăturilor morale [între România, Serbia și Grecia – G.Ș.], rămase încă din timpul Conferinței de la București, legături care, odată cu trecerea timpului, se vor destrăma de la sine”. După asigurările că „România va fi cel mai bun vecin al Bulgariei și-i va da toate dovezile de prietenie”, Brătianu și-a încheiat tirada cu declarația bombastică precum că „România va fi fericită să devină mediatorul îmbu-

Luigi Luzzatti

nătățirii relațiilor Bulgariei cu alte state”.

Brătianu a adus și la cunoștința Istanbulului faptul că trecerea trupelor turcești prin Bulgaria pentru a ataca Grecia va fi considerată o încălcare a tratatului de la București și că el va apela și la măsuri extreme pentru a apăra inviolabilitatea acestui tratat. De aceea Radev avea destule motive să caracterizeze întâlnirea de la București a premierilor României, Serbiei și Greciei ca fiind „o demonstrație de solidaritate împotriva Bulgariei”.

La 10 februarie Boris Konstantinovich Arseniev – însărcinatul cu afaceri al Rusiei la București, care îl înlocuia pe Poklevski-Koziell –, îi raporta lui Sazonov că „România și-a păstrat poziția independentă de mai înainte, lăsându-și posibilitatea de a-și corela acțiunile cu propriile sale interese politice”. Totodată, acum devenea clar că o confruntare armată între Turcia și Grecia „va atrage inevitabil după sine noi zguduri în Balcani, în care România, cu toată dorința sa de pace, nu va putea rămâne neimplicată”.

Diplomatul rus a căutat o ocazie de a discuta mai sincer cu Brătianu. Ea a apărut la 22 februarie. Premierul a venit el însuși în întâmpinarea acestei apropieri. După ce Arseniev și-a exprimat satisfacția față de poziția României, care permitea reducerea pericolului unei intervenții militare a Turciei în Balcani, Brătianu a remarcat: „Mi se pare că aici interesele Rusiei și României sunt identice; ca și noi, dumneavoastră doriți pace și vreți să preîntâmpinați noi conflicte în Orientul Apropiat [în Balcani – G.Ș.]. Oare acest lucru nu este o minunată ocazie ca prin acțiuni paralele, inspirate de una și aceeași idee comună, să întărim prietenia

Cu toate acestea, venirea lui Brătianu la putere a fost privită în Bulgaria cu circumspecție. Milan Nenadici, secretarul misiunii diplomatice sârbe, transmitea de la Sofia la 18 ianuarie că „știrea despre alcătuirea noului guvern și despre partidul care a venit la putere în România a fost surprinzătoare și a neliniștit cercurile guvernamentale de aici, tocmai pentru că domnul Brătianu nu este deloc binevoitor față de bulgari, iar cu câțeva vreme în urmă [...] îi reproșa domnului Maiorescu că România s-a folosit foarte puțin de manevrele șirete din Balcani și a scăpat ocazia de a mai lua de la bulgari și Rusciucul (Ruse) și Varna. Această schimbare din România, evident, nu place nici țarului Ferdinand, nici guvernului“.

Știri de presă neconfirmate

La începutul lui februarie, în presa europeană a apărut o informație, care, de altfel, nu corespundea realității, cu privire la încheierea unei alianțe sârbo-greco-române. Această știre falsă a fost semnalată

Simeon Radev

chiar și în corespondența diplomatică.

Astfel, la 29 ianuarie 1914, Dayrell Crackanthorpe – însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii la Belgrad – transmitea la Foreign Office că, se pare, la 16 ianuarie, exact în ziua în care regele l-a însărcinat pe Brătianu cu formarea noului guvern, a fost semnată o convenție militară între România și Grecia. De fapt, Brătianu dorea ca România să devină un hegemon în Europa de Sud-Est, să joace un rol de arbitru în disputele interbalcanice, dar nu și-a limitat

libertatea de acțiune cu niciun fel de obligații. Să se apropie de Serbia și Grecia, să aibă sprijinul lor, fără însă a încheia cu ele vreun acord formal, adică să nu întărească împotriva sa învinga Bulgaria acesta era algoritmul acțiunilor lui Brătianu.

În același timp, fiecăruia dintre interlocutorii săi Brătianu le spunea ceea ce doreau ei să audă. Astfel, Nicola Pașici, prim-ministrul sârb, a avut inițial impresia eronată că Brătianu ar fi receptat cu mare însuflețire ideea unei alianțe cu Grecia și Serbia. Această informație favorabilă lui s-a grăbit să le-o transmită regelui Petru al Serbiei și împăratului rus. Iar Nicolae al II-lea i-a declarat la rândul său lui Pașici: „Putem fi convinși că noul guvern român se va alătura cât se poate de mult Rusiei“. Când însă, la 7 februarie, adică concomitent cu înrăutățirea relațiilor greco-turce, din cauza situației insulelor din Marea Egee, Pașici și șeful parlamentului elen, Elefterios Venizelos, au sosit în capitala României pentru a-l cunoaște personal pe Brătianu, acesta, spre marea lor dezamăgire, a

Regele Carol I trece în revistă trupele la intrarea lor în Bulgaria, 3 iulie 1913, în cel de al doilea război balcanic

Luzzatti. Sub presiunea minorității etnice evreiești din România, care se străduia să stăvilească dezlănțuirea de antisemitism din țară, politicianul italian a cerut emanciparea lor imediată, numindu-i „ultimii sclavi din Europa”. Această scrisoare a fost semnată și de David Lloyd, Georges Clemenceau și de fostul președinte al Statelor Unite ale Americii, Theodore Roosevelt. În răspunsul său, trimis la 22 februarie, Brătianu neagă cu vehemență dreptul oamenilor politici străini de a se amesteca în treburile interne ale României, cum era, după părerea lui, problema evreiască. În același timp, această scrisoare, publicată cu acordul lui Luzzatti abia în 1936, a fost scrisă cu un ton reținut, calm, având însă tot specificul curtoaziei diplomatice, caracterizându-se prin logică și consecvență în argumentarea poziției românești. Ea l-a mulțumit total pe politicianul italian, care a numit-o exemplul ideal de corespondență

diplomatică pe care l-a întâlnit în toți cei 60 de ani ai săi.

Astfel, premierul român a devenit factorul principal în luarea fermă a deciziilor românești de politică externă. În acest sens, marea greșală a lui Czernin a fost exagerarea inițială a rolului lui Carol I în perioada pe care o avem în vedere. Aceași eroare a făcut-o și diplomația rusă, al cărei șef îl considera tocmai pe rege „factorul hotărâtor în orientarea politicii românești”. În această perioadă nici Czernin de la Viena, nici Sazonov de la Petersburg n-au fost în stare să descopere acei factori care, realmente, erau hotărâtori pentru definirea politicii externe a României.

Mai perspicace au fost diplomații germani. Deja la începutul anului 1914 Brătianu nu mai este perceput ca simplu executant al unor dispoziții monarhice. Datorită atitudinii lui și a Partidului Național Liberal, centrul de comandă în politica externă românească își schimbă lent, dar sigur, poziția: de la auto-

ritatea monarhică la responsabilitatea de tip ministerial. Diplomații germani au sesizat din timp acest aspect și probabil tocmai de aceea i-au acordat o atenție meritată. Nu trebuie să excludem însă nici tradiția familiei I.C. Brătianu, deoarece tatăl s-a întreținut mereu cordial cu diplomații germani.

Bismarck a remarcat odată profetic că legătura României cu Tripla Alianță va dura doar atâta timp cât va trăi regele Carol. Deși monarhul, la o vârstă înaintată, a părăsit această lume la 10 octombrie 1914, în perioada pe care am avut-o în vedere – din ianuarie până în februarie – procesul reorientării României de la Tripla Alianță spre Antanta era deja în desfășurare. Țara condusă de Brătianu se îndrepta tocmai spre direcția care a determinat-o în august 1916 să intre în război împotriva Austro-Ungariei, însă această orientare a demarat încă din primele luni ale activității de prim-ministru a „Sfinxului”. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2012, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Unde s-a semnat, la 28 mai 1812, Pacea de la București?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna martie 2012 este:

Anul 1635

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Vasile Drăgoi**, din **Nehoiu, județul Buzău**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2012.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București**

ruso-română, a cărei trăinicie depinde de felul în care aceste două puteri vor acționa umăr la umăr în politica externă? Acest episod ne arată că Ionel Brătianu, absolvent al Școlii de Poduri și Șosele din Paris, elev al marelui și strălucitului inginer român Anghel Saligny, și-a perfecționat meșteșugul nu numai participând la construcția podului peste Dunăre de la Cernavodă, ci și la realizarea unui pod diplomatic cu Rusia peste „râul” unei vechi și reciproc neîncredere.

... și atenționează România

Această dorință, la rândul ei, a generat o mișcare de răspuns și din partea lui Arseniev. Constatând dorința repetată a lui Brătianu de a-și pune de acord politica cu cea promovată de Rusia, Arseniev și-a exprimat presupunerea că „România, după cât se vede, nu s-ar da în lături de la a merge și mai departe pe drumul apropierei de noi, dacă ar avea convingerea că în toate chestiunile legate de interesele ei vitale va întâmpina din partea noastră sprijin activ și înțelegere”. Dar acest lucru era, după părerea lui Arseniev, împiedicat de dezacordurile în privința inviolabilității Tratatului de la București. De aceea, el îi recomanda lui Sazonov să întreprindă la Istanbul și la Sofia pași comuni împreună cu România, „demonstrându-i practic că echilibrul de forțe stabilit astăzi în Balcani, pe care ea îl consideră atât de avantajos pentru sine, noi suntem gata să-l apărăm solidar cu ea”. Brătianu a încercat să pună de acord părerea sa fermă în privința Turciei și Bulgariei și cu Quai d'Orsay, prin Blondel.

Astfel de pași, care au fost întreprinși dacă nu împreună,

Prințul Wilhelm Friedrich Heinrich Prinz zu Wied

atunci cel puțin concomitent, au alimentat neîncrederea bulgarilor în România. La 1 martie, Radev l-a atenționat din nou pe Brătianu, referitor la zvonurile despre convenția militară a României cu Serbia sau Grecia. La aceasta Brătianu, cu energia care-l caracteriza, a declarat că România își păstrează deplina libertate de acțiune și își va stabili atitudinea în funcție de momentul curent și de propriile ei interese. „Ar trebui să fii nebun – a adăugat el – ca să leg mâinile României cu vreo alianță, oricare ar fi aceasta... Imperative temporare ne-au putut

apropia de Grecia, dar interesele noastre permanente ne obligă să nu facem imposibilă prietenia cu Bulgaria”.

Le recomand colegilor, care ar dori ca în viitor să continue această cercetare, să analizeze politica lui Brătianu din perioada respectivă și în ceea ce privește Albania. Această perioadă a coincis cu sosirea în Albania a prințului Wilhelm Friedrich Heinrich Prinz zu Wied, nepotul reginei Elisabeta. Carol I, deși împovărat de ani, era foarte interesat de problema Albaniei, dar o considera în mare măsură o problemă de familie. Însă Venizelos, în timpul convorbirilor sale cu Brătianu, la începutul lui februarie, a tratat foarte activ această chestiune, mizând ca, prin cabinetul de la București, să-l influențeze pe prinț, pentru ca acesta să iasă de sub influența austro-ungară. Există premisa ca nou formată Albania să devină al patrulea element al grupului balcanic îndreptat împotriva Bulgariei și având ca scop păstrarea *status quo post bellum*. Ar fi important de urmărit nuanțele și diferențele din atitudinea monarhului și a prim-ministrului României față de această problemă.

Consecvență de Sfinx

Încă din această perioadă s-a mai manifestat o trăsătură caracteristică a lui Brătianu-diplomatul. Atunci când lua o hotărâre, rar se întâmpla să-l influențeze părerea altor oameni. Totuși, el se străduia întotdeauna să-și justifice deciziile în fața celor din anturajul său și chiar în fața întregii lumi.

Este semnificativ în acest sens cazul cu scrisoarea referitoare la chestiunea evreiască, pe care a trimis-o Brătianu exprin-ministrului italian Luigi

Conrad von Hotzendorf

Alexandru Drăghici (cu pantaloni scurți) a fost aliatul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și unul dintre primii înalțurați de Ceaușescu, după ce a preluat puterea

a activităților Direcției Generale a Securității față de celelalte structuri represive, în cadrul a două departamente: Departamentul Securității și Departamentul Internelor, cel din urmă primind în sarcină Miliția și închisorile” (*Bastionul cruzimii. O istorie a Securității. 1948-1964*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 67).

Informația este reprodusă ca atare și în lucrarea lui Sorin D. Ivănescu, dar, în acest din urmă caz, nici nu e de mirare, întrucât întregul volum reprezintă doar un uriaș plagiat, fiind alcătuit prin mixarea unor fragmente copiate din lucrările istoricilor amintiți până acum, dar și din ale altora (*Securitatea în perioada 1948-1958. Organizare, metode, obiective*, Iași, Editura Junimea, 2009, p. 73).

Confuzia este amplificată de Mihai Șerban care, în cartea *De la Serviciul Special de Informații la Securitatea Poporului (1944-1948)*, București, Editura Militară, 2009, face referiri la un document „de planificare a trecerii de la Serviciul Special de Informații la Departamentul Securității Poporului” (p. 27), în condițiile în care Serviciul Special de Informații a fost desființat

în aprilie 1951. În aceeași lucrare, la p. 46, autorul amintește un imaginar Departament al Securității Statului „în jurul anului 1966”.

Istoricul american Larry L. Watts folosește și el denumirea Departamentul Securității Statului cu referire la anii '50 (*Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere Camelia Diaconescu, București, Editura Rao, 2011, p. 196). Aici facem precizarea că ar putea fi vorba de o denumire generică, întrucât în ediția în limba engleză autorul, referindu-se la „aparatură Securității Statului”, adaugă „(DSS or Securitate)” p. 166. Această nuanță a fost ignorată de traducătoare, care a preferat, de altfel, și alte soluții originale (*security advisors* devenind „consultanți pe probleme de informații”, în locul bine cunoscuților „consilieri de securitate”).

Departamentul Securității Statului (D.S.S.) a constituit, în mod firesc, un articol distinct în cadrul lucrării coordonate de Octavian Roske, *România. 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist*.

Represiunea. A-E, București, I.N.S.T., 2011, pp. 463-468. Liviu Țăranu, autorul acestui articol, plasează în mod corect înființarea D.S.S. în anul 1967, când Ministerul Afacerilor Interne a fost reorganizat prin Decretul Consiliului de Stat nr. 710 din 21 iulie 1967. Dar, deși analizează pe larg contextul în care conducerea de partid a ajuns în vara anului 1967 la decizia de a „îmbunătăți” activitatea Securității, autorul nu face nicio referire la atât de vehiculată dată de 11 iulie 1956.

Așadar, un eventual cititor interesat de această problemă ar putea fi, pe bună dreptate, derutat: când s-a înființat, de fapt, D.S.S.-ul, în 1956 sau 11 ani mai târziu?

Investigațiile în arhiva C.C. al P.C.R., coroborate cu cercetarea dosarelor din arhiva Securității ne-au permis, credem, elucidarea acestui aspect. Astfel, potrivit documentelor consultate, problema eficienței Securității se împletea strâns cu necesitatea păstrării temutei instituții sub controlul partidului. O dovadă în acest sens o reprezintă discuțiile din ședința Secretariatului C.C. al P.M.R. din 1 februarie 1956, ședință consacrată analizării problemelor ce țineau de activitatea M.A.I. și la care au fost invitate persoane cu funcții de conducere din minister, în special din conducerea Securității și a Miliției. În urma discuțiilor, s-au hotărât o serie de măsuri, vizând în esență „îmbunătățirea controlului organelor de partid asupra muncii organelor”.

În fond, aceasta era principala problemă a unei părți a conducerii partidului comunist: se remarcase transformarea Securității dintr-o

Addenda et corrigenda

În mod firesc, istoria unui serviciu secret este plină de „pete albe“. În cazul serviciilor secrete ale unor regimuri tota-

litare, numărul „petelor albe“ sporește proporțional cu lipsa de transparență a regimurilor democratice succesoare.

CÂND A FOST ÎNFIINȚAT DEPARTAMENTUL SECURITĂȚII STATULUI?

FLORIAN BANU

În cazul României, păstrarea îndelungată „sub pecetea tainei“ a unor fonduri de arhivă esențiale pentru cunoașterea mecanismelor represive ale regimului comunist a făcut ca numeroase aspecte ale organizării și funcționării Securității să rămână cvasi-necunoscute.

Ca urmare, numeroși cercetători au preluat informații puse în circulație la un moment dat, neavând posibilitatea de a le verifica și completa prin recursul la documentul de arhivă.

Un bun exemplu în acest sens îl reprezintă cazul înființării și funcționării Departamentului Securității Statului. Astfel, în anul 1998 istoricul britanic Dennis Deletant pune în circulație informația conform căreia „Ministerul de Interne a fost restructurat la 11 iulie 1956 și divizat în Departamentul Securității și Depar-

tamentul Internelelor“ (*Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, traducere de Georgeta Ciocâltea, București, Editura Humanitas, 1998, p. 81). Prestigiul autorului și citarea în volum a unor fonduri arhivistice inaccesibile în acea vreme cercetătorului de rând au făcut ca afirmația să fie considerată dincolo de orice îndoială.

După numai un an, istoricul Cristian Troncotă reiterea informația, aducând un plus de precizie prin referirea la un act legislativ precis desemnat: „... la 11 iunie 1956, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1.361, Ministerul Afacerilor Interne a fost reorganizat și împărțit în două departamente: Departamentul Securității și Departamentul Internelelor“ (*Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza*

la Ceaușescu, București, Editura „Ion Cristoiu“ s.a., 1999, p. 322). Afirmația este menținută și într-o lucrare ulterioară. (Cristian Troncotă, *Istoria Securității regimului comunist din România. 1948-1964*, București, I.N.S.T., 2003, p. 25).

Aceeași informație, a reorganizării M.A.I. în anul 1956 în două departamente, se regăsește și într-o lucrare foarte bine scrisă, în general, autorul fiind, foarte probabil, un fost ofițer de Securitate (Radu Cristescu, *Spionajul și contraspionajul pe înțelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete*, București, Editura „Evenimentul Românesc“, 2000, p. 96).

La rândul său, Marius Oprea, istoric al Securității, susține această ipotetică reorganizare a temutei instituții: „... la 11 iulie 1956 s-a realizat o mai bună compartimentare

Dumitru Coliu (în spatele lui Gheorghiu-Dej; fototeca online a comunismului românesc; cota: 175/1952)

limita maximă de 56.754 posturi, din care: 24.941 ofițeri, 20.955 sergenți, 10.858 angajați civili.

Pe data de 1 iulie a.c., Ansamblul artistic al M.A.I. trece la Ministerul Culturii, cu tot inventarul și mijloacele de bază existente asupra lui la acea dată (inclusiv clădirile ce le ocupă) [...]

3. M.A.I. se organizează pe două departamente, după cum urmează: *Departamentul Securității* [subl.ns.], care cuprinde: Securitatea Statului; Trupele de Securitate; Trupele de Grăniceri; Trupele de Pază;

Departamentul Internelor, care cuprinde: Miliția; Penitenciarele și Coloniile; Trupele de Pază contra Incendiilor; Apărarea Locală Anti-aeriană“.

Așadar, aparent, istoricii care susțin data de 11 iulie 1956 pentru înființarea Departamentului Securității par să fie îndreptățiți! Înainte de a continua analiza evoluției evenimentelor, trebuie să menționăm că, la o cercetare atentă a documentelor vremii,

nici măcar numărul H.C.M.-ului nu a putut fi stabilit cu precizie. În adresa Direcției Speciale a Consiliului de Miniștri nr. 000103777/14.07.1956 către ministrul Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici, se menționa H.C.M. nr. 1.351 (nu 1361) din 11 iulie 1956, „privind unele măsuri organizatorice luate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne“, aceeași cifră de ordine fiind inscripționată și pe exemplarele nr. 2 și 3 ale H.C.M., exemplare ce însoțeau adresa semnată de generalul-maior Nicolae Muică, directorul Direcției Speciale. Deși poate părea o problemă minoră, în opinia noastră incertitudinea care a învăluit acest act legislativ încă de la adoptarea sa nu a fost întâmplătoare.

Această hotărâre își avea originea în atacul pe care Miron Constantinescu l-a îndreptat împotriva lui Gheorghiu-Dej, convins fiind că raportul lui N.S. Hrușciov despre abuzurile lui Stalin a creat un context favorabil eliminării lui Dej, prin etichetarea acestuia ca „stalinist“. Ca urmare, în

mod firesc, Gheorghiu-Dej, deși aparent a fost de acord cu îmbunătățirea controlului de partid asupra Securității și cu reorganizarea M.A.I., a „sabotat“ tacit acest proiect, sprijinindu-se în special pe Alexandru Drăghici, vechiul său tovarăș de închisoare. Ca urmare, „desprinderea“ Securității a rămas în faza de proiect, neînregistrându-se nicio acțiune concretă în acest sens. Totuși, pentru a mima aplicarea hotărârii Biroului Politic, pe ansamblul schemei de încadrare a M.A.I. au fost trecuți în rezervă sau în alte structuri militare 20.894 ofițeri și sergenți.

Evenimentele din toamna anului 1956 din Ungaria i-au oferit lui Gheorghiu-Dej noi argumente pentru susținerea necesității consolidării pozițiilor de forță ale Securității în fața pericolului „contrarevoluționar“, în jurul opiniei acestuia raliindu-se mai mulți membri ai Biroului Politic.

În martie 1957, problema înființării acestui departament a fost tranșată în sensul dorit de către Gheorghiu-Dej. Mărturie în acest sens stă protocolul ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 6 martie 1957. În acest document, la punctul IV: „Cu privire la întărirea conducerii M.A.I.“, se preciza: „1. Biroul Politic hotărăște cu majoritate de voturi să se revină asupra hotărârii adoptate de Biroul Politic al C.C. al P.M.R. din ședința din 22 mai 1956 în care se prevedea studierea creării unui Departament al Securității Statului [subl.ns.] în cadrul M.A.I., tov. Emil Bodnăraș și Nicolae Ceaușescu au fost de părere să nu se revină asupra acestei hotărâri și să se studieze în continuare această problemă [subl.ns.]“.

armă a partidului, într-o instituție ce scăpa de sub control, tinzând să devină un instrument personal al lui Gheorghe-Dej. Sarcina de „a apuca taurul de coarne” și-a asumat-o Miron Constantinescu, la începutul lunii aprilie 1956, prin dezlănțuirea unui atac furibund la adresa Securității și a lui Dej în cadrul ședințelor Biroului Politic din zilele de 3, 4, 6 și 12 aprilie.

Referindu-se la Securitate, Miron Constantinescu spunea: „Cred că este necesar ca activitatea M.A.I. și a Securității să fie trecută efectiv sub controlul Biroului Politic. Poate chiar Securitatea să fie despărțită de M.A.I. și să fie trecută sub conducerea unui comitet [subl.ns.]. Cred că tov. Drăghici poate ajuta Biroul Politic mai bine, întrucât el cunoaște mai multe cazuri de abuzuri. Nu are niciun rost să ascundem lucrurile, pentru că cu timpul ele tot apar. Tovarășul Nicolae Ceaușescu, caracterizând activitatea M.A.I., a spus la plenară: «Securitatea este un cal nărăvaș, care n-a fost bine călărit». Eu sunt de acord cu cele spuse de tov. Ceaușescu. Securitatea este un resort foarte important, dar acest resort nu a fost bine îndrumat. Îndrumarea a fost unilaterală și aceasta este și vina noastră”.

Pe fundalul unor astfel de acuzații, în cadrul M.A.I. s-au inițiat mai multe proiecte de reorganizare, luându-se în studiu organigramele existente, gradul de încadrare al posturilor din schemă, necesarul real de personal. Cu acel prilej au fost elaborate situații statistice deosebit de interesante privind structura personalului Securității din punct de vedere al originii sociale, al apartenenței politice, al studiilor urmate, al naționalității.

În ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 24 aprilie 1956 s-a luat în discuție salarizarea lucrătorilor din M.F.A. și M.A.I. și, cu același prilej, s-a decis ca o comisie a Biroului Politic, alcătuită din Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu, Dumitru Coliu și Alexandru Drăghici, „să studieze problema reorganizării Ministerului Afacerilor Interne și până la 15 mai 1956 să prezinte Biroului Politic al C.C. al P.M.R. propuneri cu privire la îmbunătățirea muncii aparatului de Securitate, reducerea efectivelor la trupele de grăniceri, la trupe operative de Securitate, la trupe de pază, în aparatul de Securitate și la Miliție”. Comisia trebuia să întocmească și un stat de funcțiuni privind salarizarea lucrătorilor din Securitate, cu precizarea funcțiilor ce urma să fie ocupate de cadre militare. În întocmirea propunerilor, trebuia să se țină seama de „experiența în acest domeniu din R.P. Bulgaria, R.P. Ungară, precum și de crearea de condiții optime pentru acea parte a aparatului

de Securitate care trebuie să lupte cu dușmanul”

Necesitatea reorganizării M.A.I. a prins un conținut ferm în mințile tot mai multora dintre liderii comuniști, astfel că, în urma unei hotărâri adoptate în ședința Biroului Politic din 22 mai 1956, a fost însărcinat Consiliul de Miniștri să emită o hotărâre în acest sens.

La 11 iulie 1956 era adoptată H.C.M. nr. 1.361 „privind unele măsuri organizatorice luate în cadrul M.A.I.”. În hotărâre se preciza: „1. Se aprobă măsurile organizatorice luate în cadrul M.A.I., privind reducerea efectivelor, ca urmare a modificării structurii organizatorice a acestui minister, astfel: a) reducerea din statele de organizare a 25.139 posturi prevăzute pentru ofițeri, sergenți și angajați civili; b) reducerea efectivului existent cu 21.107 ofițeri, sergenți și angajați civili.

2. Se aprobă schemele de organizare ale Ministerului Afacerilor Interne, stabilite la

Miron Constantinescu (mai apar în fotografie de la stânga la dreapta: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Ana Pauker, Teohari Georgescu, Gheorghe Vasilichi și Gheorghe Apostol) a încercat să îl atace pe Dej în problema controlului partidului asupra Securității (fototeca online a comunismului românesc; cota: 246/1945)

Ultimul șef al D.S.S., generalul Iulian Vlad

Tehnica Operativă și Transmisiuni.

Dacă înființarea Departamentului Securității este plasată eronat de unii autori în anul 1956 și desființarea acestuia în anul 1968, pentru un deceniu, este uneori ignorată. Astfel, istoricul Dennis Deletant susține că, după dizolvarea C.S.S. în 19 aprilie 1972, atribuțiile acestui organ ar fi fost preluate de către... Departamentul Securității (*Romania*, în Krzysztof Persak, Lukasz Kaminski (eds.), *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe. 1944-1989* – Un manual al aparatului de securitate comunist din Europa de Est și Centrală, Warsaw, Institute of National Remembrance, 2005, p. 294).

Această afirmație greșită credem că își are originea în art. 18, alin. 2 din Decretul nr. 130/1972, care prevedea: „Ministerul de Interne are în structura organizatorică a aparatului său central un departament, un inspectorat general, comandamente de armă, direcții generale, direcții și servicii independente”. Respectivul departament nu era însă Departamentul Secu-

rității, cum s-ar putea crede la prima vedere, ci reprezenta o desprindere a activităților de informații externe ale Securității (atribuite până atunci Direcției Generale de Informații Externe), numai că între adoptarea Decretului nr. 130/1972 și elaborarea unui act normativ care să reglementeze organizarea și funcționarea Departamentului de Informații Externe a trecut mai bine de un an (Decretul Consiliului de Stat al R.S.R. nr. 363 a fost semnat de Nicolae Ceaușescu la 23 iunie 1973).

Pentru aceeași perioadă a anilor '70, confuziile cu privire la formula organizatorică a Securității persistă chiar și în lucrări mai recente, bazate pe o cercetare minuțioasă a arhivelor. Astfel, într-o lucrare din 2009 apare pentru această perioadă titulatura, nefolosită vreodată, de „Direcția Securității Statului” (Daniela Iamandi, *Supravegherea populației prin mijloace audio și video tehnica operativă*, în Virgiliu Țărău (coord.), *Învățând istoria prin experiențele trecutului: cetățeni obișnuiți supravegheați de Securitate în anii '70-'80*, București, Editura C.N.S.A.S., p. 72).

În încheiere, trebuie spus că abia ultima perioadă de existență a organelor de securitate a reprezentat o revenire la formula departamentală: prin Decretul Consiliului de Stat nr. 121, din 3 aprilie 1978, în cadrul Ministerului de Interne a fost înființat Departamentul Securității Statului, formulă rămasă în vigoare până la 24 decembrie 1989. În fruntea departamentului a fost numit, cu rang de ministru secretar de Stat, Tudor Postelnicu, care fusese prim-secretar al Comitetului județean P.C.R. Buzău. Din octombrie 1987, când Postelnicu a devenit ministru de Interne, generalul Iulian Vlad prelua conducerea D.S.S..

Dezertarea lui I.M. Pașca în iulie 1978 și dorința de evitare a unor confuzii au condus și la abandonarea denumirii Departamentului de Informații Externe (D.I.E.), devenit Centrul de Informații Externe (C.I.E.). Astfel, timp de 11 ani a existat un unic Departament al Securității Statului, folosirea acestei titulaturi pentru perioada finală de existență a regimului comunist imprimându-se în memoria colectivă și explicând, într-o oarecare măsură, tentația unor autori de a o extinde și asupra unor perioade în care organizarea Securității era cu totul alta.

Așadar, D.S.S.-ul a avut inițial o existență efemeră (21 iulie 1967-3 aprilie 1968), pentru a reveni abia în perioada anilor 1978-1989. Utilizarea acestei titulaturi pentru a desemna organele de Securitate în alte perioade de timp decât cele menționate este eronată și sperăm să dispară din lucrările științifice consacrate istoriei Securității. ■

Problema a rămas „în studiu” timp de încă zece ani! Ulterior, când Gheorghiu-Dej dispăruse, Nicolae Ceaușescu și-a dus la îndeplinire proiectul pe care îl sprijinise în 1956 și nu a ezitat să-l incrimineze pe Alexandru Drăghici pentru sprijinul pe care i-l acordase lui Dej în blocarea „reformării” Securității.

Referitor la acest episod, raportul cu privire la clarificarea procesului lui Lucrețiu Pătrășcanu, dezbătut la ședința Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. din 22 aprilie 1968, preciza următoarele: „În ședința din aprilie 1956, Biroul Politic al C.C. al P.M.R. a analizat activitatea Ministerului Afacerilor Interne [...] Astfel, s-a stabilit ca organele de Securitate să fie despărțite de celelalte instituții din cadrul M.A.I. și să se creeze un Comitet al Securității de Stat, al cărui conducător să nu mai fie membru al Biroului Politic, pentru a se putea exercita controlul și îndrumarea de partid a Securității [...] Trebuie însă spus că asupra unora din măsurile hotărâte de către Biroul Politic s-a revenit ulterior, cum a fost faptul că *nu s-a trecut la separarea Securității [subl.ns.] de celelalte organe ale M.A.I., iar alte măsuri nu au fost aduse la îndeplinire de către conducerea Ministerului Afacerilor Interne*”.

Deci, așa cum arată Liviu Țăranu, dar și lucrări mai vechi ale altor istorici (vezi *Studiul introductiv* semnat de Elis Neagoe Pleșa și Liviu Pleșa în *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode*, coord. Florica Dobres, vol. II 1967-1989, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. VIII), abia în iulie 1967 a

fost înființat, în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Departamentul Securității Statului (D.S.S.), cu rolul de a „coordona, controla și îndruma în mod unitar întreaga activitate pe care o desfășoară organele de Securitate pentru asigurarea prevenirii, descoperirii și lichidării acțiunilor îndreptate împotriva securității statului”. Conducerea acestui departament era asigurată de „Consiliul Securității Statului”, „organ deliberativ”, care își desfășura activitatea „potrivit principiului muncii și conducerii colective”, având în fruntea sa un președinte, care era și prim-adjunct al ministrului Afacerilor Interne (Ion Stănescu, prim-secretar al Comitetului Regional P.M.R. Oltenia din anul 1964). D.S.S. era alcătuit din direcții generale, direcții, servicii centrale și avea în subordine direcții regionale, precum și trupe de securitate.

Existența acestui D.S.S. a fost una efemeră, întrucât, prin Decretul nr. 295 al Consiliului de Stat, din 3 aprilie 1968, a fost înființat Consiliul Securității Statului

(C.S.S.), „organ central al administrației de stat”, separat complet de Ministerul Afacerilor Interne și condus în continuare de Ion Stănescu. Trebuie menționat că cvasi-omonimia dintre fostul organ de conducere al D.S.S. și noua formulă de organizare a Securității a produs, la rândul ei, noi confuzii în rândul unor cercetători.

Nici existența C.S.S. nu a fost prea îndelungată, întrucât la 19 aprilie 1972 a fost înființat Ministerul de Interne, prin fuzionarea Ministerului Afacerilor Interne și a Consiliului Securității Statului, considerându-se că unificarea „va asigura în mai bune condiții înfăptuirea politicii partidului și statului”. Activitatea specifică Securității a fost încredințată unor direcții generale ale Ministerului de Interne (de exemplu, Direcția Generală de Informații Interne, condusă de general-maior Dumitru Borșan). Ulterior, unele direcții generale au fost transformate în comandamente. De exemplu, la 27 iunie 1973, în locul Direcției Generale de Tehnică Operativă și Înzestrare, a luat ființă Comandamentul pentru

Nicolae Ceaușescu la consfătuirea cu cadrele de bază din Securitate, Miliție și Justiție (9 aprilie 1970; fototeca online a comunismului românesc; cota: 13/1970)

cel de *pharaw*, faraon, situația demonstrând că se uitase deja că era vorba de termeni sinonimi.

Principiul echilibrului și armoniei cosmice

Conform tradiției heliopolitane, monarhia a fost creată de demiurg. Primii monarhi ai Egiptului au fost chiar zeii. Ei au transmis funcția unor creaturi divine, urmașii lui Horus, care, potrivit listelor regale, i-au precedat pe regii istorici (așa-zisa Dinastie zero). Legitimitatea faraonică era deci fondată pe ascendența divină, funcția faraonică fiind de drept divin, în venele fiecărui faraon curgând sângele lui Horus.

Faraonul reprezenta garanția ordinii universale, a Maatului, atribuțiile fiindu-i menționate în textele gravate pe zidurile templului de la Luxor, datând din timpul Dinastiei a XVIII-a, dar care au la bază unele mult mai vechi.

Faraonul cumula toate atributele puterii terestre, dar și pe cele divine, acestea presupunând și numeroase obligații față de supuși. Astfel, în domeniul laic, el era șeful de stat aflat în fruntea unei administrații supraabundente, fiind, totodată, șef militar suprem, în calitatea de războinic invincibil, om de palat, înconjurat de numeroși servitori

și de soții. Caracterul sacru se exprima prin calitatea de fiu carnal al divinității (fiu al lui Horus sau *Horus* însuși), Mare Preot, intermediar între zei și oameni, funcție delegată unor preoți ce oficiau cultul în numele său. Defunct, devenea *Osiris* și, respectiv, obiectul unui cult grandios. Dar toată manifestarea puterii terestre și divine era coordonată de Maat, principiul echilibrului și armoniei cosmice și terestre, al corectitudinii, principiu ce trebuia respectat atât de zei, cât și de oameni. Astfel, în orice faraon sălășluiau *siab* (discernământul divin) și *hou* (cuvântul creator). Principiile îi impuneau Suveranului obligația de a asigura o bună administrație a țării (prin păstrarea unui echilibru economic și social), o corectă funcționare a justiției, dar și menținerea unui echilibru spiritual, prin respectarea credințelor și tradițiilor. Toate obligațiile erau transmise, prin delegație, unei întregi cohorte de executanți. Dintre cei mai importanți era și vizirul (*tchaty*, în limba egipteană), un fel de Prim-Ministru, ce cumula toate funcțiile (administra-

tive, fiscale, agricole, legislative); el reprezenta „voința stăpânului”, traducând în practică hotărârile Suveranului, fiind, de asemenea, „ochii și urechile” lui. În timpul Dinastiei a XVIII-a, funcția s-a dedublat, înregistrându-se un vizir pentru Egiptul de Jos și, respectiv, unul pentru Egiptul de Sus.

O ierarhie piramidală extrem de funcțională

Pentru a duce la bun sfârșit toate sarcinile, vizirul avea în subordine alți demnitari, comparabili cu miniștrii de astăzi, fiecare având sarcini precise. Șeful trezoreriei deținea date certe cu privire la cantitatea anuală de recolte și de alte bunuri, precum și la cota parte datorată statului; șeful resurselor umane ținea o evidență strictă a populației, în vederea colectării corecte a dărilor și a asigurării forței de muncă necesare efectuării marilor lucrări de construcții; șeful agriculturii avea în grijă organizarea optimă a fondului agrar și întreținerea

sistemelor de irigații (în timpul Regatului Nou, funcția s-a împărțit în două: un șef al grânelor și unul al turmelor). Acestora li s-au alăturat și: viceregele Nubiei, reprezentantul faraonului în respectiva provincie, de unde și provenea cea mai

Templul de la Luxor

FARAONUL – ÎN TRE SACRU ȘI PROFAN

Templul de la Deir-el Bahari; stânga sus: Tutmosis al III-lea; dreapta: Seti I

MARIA PREDA

Faraon, termen încărcat de fascinație și mister, este unul de origine greacă, și nu egipteană, inițial desemnând instituția și nu persoana. El a apărut târziu, în timpul Regatului Nou.

Încă din epoca predinastică, în Egipt cuvântul ce desemna suveranul era *per-âa*, adică Marea Casă sau Nobila Casă, respectiv palatul sau Marele Templu. Treptat, el s-a confundat cu locatarul Casei, Suveranul. Abia în epoca amarniană (cca 1370 î.H.), expresia l-a desemnat doar pe Suveran, termenul trebuind însă să fie urmat întotdeauna de formula „Să trăiască, să fie sănătos și prosper”. Scribii utilizau și alte expresii, precum Nesut (rege), Neb (stăpân) sau Hemef (Majestatea Sa).

După unii egiptologi, din al 12-lea an de domnie al lui Hatshepsut, *per-âa* ar fi devenit o titulatură care preceda numele faraonului. În opinia altora, epoca lui Tutmosis al III-lea, Ramses al II-lea sau chiar Ramses al III-lea ar fi fost perioada în cauză. În mod curent însă au fost utilizate în continuare expresii precum „Zeul cel Bun”, „Horus în Palatul Său”, „Taur puternic”, „Regele Dublului Regat” sau

„Stăpânul celor Două Pământuri”.

În egiptologie, termenul a fost folosit pentru prima oară de către Jean Fr. Champollion (acesta considera termenul „un barbarism”), pentru a-i desemna pe suveranii Egiptului Antic din toate epocile, deși, din punct de vedere științific, era vorba de un anacronism. (În *Biblie*, termenul apare odată cu epoca lui Iosif, dar, în Coran el a fost utilizat

abia din epoca lui Moise, pentru vremea lui Iosif folosindu-se cel de *Regele Egiptului*). În timpul Ptolemeilor, suveranul Egiptului a fost denumit și *basileus*, iar în epoca romană, prefectii ce administrau provincia preluau și titulaturile de faraon.

În epoca coptă (perioada creștină în Egipt, scrierea coptă fiind ultima formă a scrierii egiptene), se întâlnesc termenii de (*p*)*rro*, rege, ca și

omagiul și ofrande aduse strămoșilor defuncți, pentru a obține recunoașterea și protecția; întronarea de către Amon, prin care noul suveran era recunoscut ca fiu al divinității; alăptarea divină, noul faraon bând, în mod simbolic, laptele zeiței Hathor.

Secrete bine păzite și hipopotami gălăgioși

Dacă majoritatea momentelor aveau un caracter public, exista și unul inițiat, secret, la care participau numai viitorul suveran și câțiva preoți inițiați. Ceremonialul avea loc fie în momentul depunerii mumiei faraonului defunct în mormânt, când ultimii care rămăneau în lăcașul de veci erau urmașul și câțiva preoți; fie în naosul unui templu, unde, de asemenea, viitorul faraon era asistat de un număr restrâns de preoți inițiați. Simbolul era plecarea fostului suveran, în chip de Osiris, și renașterea, prin urmașul său, în chip de Horus.

În ce consta ritualul de inițiere nu se cunoaște exact, dar tradiția vorbește de un secret bine păzit, care s-ar fi pierdut odată cu faraonul Seqenenre Tao al II-lea, care a domnit la Theba la sfârșitul celei de-a doua epoci intermediare, când zona Deltei se afla sub ocupația hicsosilor. Regii hicsosi l-au adoptat ca zeu suprem pe Seth, ucigașul lui Osiris, simbolul forțelor malefice pentru egipteni, iar unii dintre ei și-au luat numele de Apophis, care, în mitologia

La 15 februarie 1940, egiptologul Pierre Montet descoperă mormântul faraonului Psusene I, în care se afla și masca sa din aur. O descoperire comparabilă cu cea a măștii lui Tutankamon, dar care nu a avut ecou într-o lume aflată în cel de Al Doilea Război Mondial

egipteană, era un șarpe monstruos, întruchiparea haosului primordial, ce încerca, de fiecare dată, înainte de răsărit, să împiedice renașterea soarelui pe cer și nașterea unei noi zile. Ca să se apere de amenințări, în templele solare se recitau liturghii zilnice.

În jurul anilor 1570 î.H., între regele hicsos de la Avaris, Apophis, și cel egiptean de la Theba, Seqenenre Tao al II-lea, a izbucnit un conflict, în condițiile în care suveranul hicsos a hotărât să smulgă, cu orice preț, secretele inițierii osiriene. Refuzul regelui de la Theba de a le dezvălui a creat între cei doi o animozitate, Apophis folosindu-și puterea împotriva lui Seqenenre în toate felurile posibile. Mărturie stă un ordin trimis de

Apophis, prin care îi cerea lui Seqenenre să distrugă bazinul hipopotamilor care se afla la est de Theba, „pentru că nu mă lasă să dorm nici ziua, nici noaptea”. Șicana era evidentă, deoarece Avarisul se afla la 400 de mile de Theba!

Dar distrugerea bazinului ar fi lovit într-o veche tradiție egipteană, așa-numitul ritual al hipopotamilor, care comemora victoria lui Horus asupra lui Seth. Efectiv, el consta în prinderea hipopotamilor cu harponul în bazin, uriașul animal fiind una dintre reprezentările zeului Seth. Ritualul consta dintr-un prolog, trei acte și un epilog, regele, jucându-l pe Horus, arunca zece harpoane într-un hipopotam mascul, care, apoi, în actul al treilea, era dezmembrat de două ori.

Începea, astfel, o luptă psihologică între Seqenenre și Apophis, cel din urmă reprezentând forța întunericului pentru egipteni, dar care avea nevoie și de puterea oferită de lumina divină, putere ascunsă în ritualul de inițiere faraonică. În cele din urmă, Apophis a hotărât să acționeze prin forță și vicleșug, folosindu-se chiar de un angajat al templului lui Amon, unde Seqenenre oficia ritul cotidian. Inițial, a încercat să afle secretele lui Osiris de la doi preoți vârstnici, dar neputându-le obține, i-a ucis, ajutat fiind, se pare, și de doi trimiși ai lui Apophis. Apoi, complotiștii au încercat, pe rând, să obțină de la faraon dezvăluirea secretului osirian, cel care îi permitea suveranului ca, după moarte, să se

mare parte din cantitatea de aur destinată templelor; comandantul armatei, cel care organiza și conducea campaniile militare hotărâte de faraon; preoții de rang superior (primul fiind Primul profet al lui Amon), cei care vegheau respectarea strictă a riturilor, supravegheau menținerea bunăstării clerului și construcția sau restaurarea templelor; o întreagă armată de simpli preoți, care oficiau cultul cotidian al divinităților, în locul și în numele faraonului (singurele situații în care faraonul nu putea delega puterea religioasă fiind cele din timpul sărbătorii Opet, marea sărbătoare a Thebei sau a sărbătorii Văii, în ambele situații Suveranul fiind cel care deschidea procesiunea, purtând bastonul sacru al lui Amon); numeroși scribi, care aveau sarcina de a consemna decretele, tranzacțiile și cantitatea recolțelor.

Faraonul era și stăpânul timpului, cronologia evenimentelor începând cu primul său an de domnie. Moartea sa însemna reîntoarcerea la haosul primordial, iar, după noua încoronare, reîncepea creația originară, echilibrul și armonia fiind menținute prin celebrarea regulată a riturilor. Succesiunea era asigurată în general prin fiul cel mare (aceasta nefiind întotdeauna o regulă, importante fiind calitățile moștenitorului, cele care erau menite să asigure continuitatea și stabilitatea Monarhiei; un exemplu putând fi cel al faraonului Sethi I, care l-a desemnat ca urmaș

Hatshepsut

pe cel de-al doilea fiu, care a domnit sub numele de Ramses al II-lea). El era cel care primea titlul de *erpa*, prinț moștenitor și șef al oștirii. Rareori era asociat în calitate de coregent. Sângele divin, cel care garanta dreptul la tron, se transmitea și pe linie maternă, tradiția cerând ca moștenitorul să fie născut de Marea Soție Regală, ea însăși, adesea, de ascendență divină. Dacă el se năștea dintr-o concubină regală, se căsătorea cu o soră vitregă, născută de Marea Soție Regală. În realitate însă, căsătoriile dintre frate și soră se practicau rar și doar pe baza unei tradiții furnizate de mitologie, respectiv cuplurile Geb-Nut sau Isis-Osiris. Când nu exista un moștenitor pe linie masculină sau el era minor, funcția putea fi îndeplinită și de o femeie de sânge divin, cum a fost cazul reginelor Nitokris, Hatshepsut sau Tausert.

Nașterea unui faraon a fost prezentată în tradiția egipteană, în mod frecvent, ca o adevărată theogamie (naștere de zei sau naștere divină), cum

a fost și cazul lui Hatshepsut, în templul de la Deir-el Bahari. Conform legendei, Amon i-a cerut lui Thot să verifice dacă regina Ahmosis era demnă a da naștere unui copil divin. După aceea, zeul a luat chipul soțului reginei, Tutmosis I, pentru a-și concepe urmașul. Khnum, olarul divin, a fost însărcinat să modeleze copilul și energia sa vitală, așa-numitul *kā*. După ce regina a născut, copilul a fost înconjurat de eneada divină, care l-a prezentat pe noul născut lui Amon, cel care i-a promis regatul terestru. Apoi, viitorul suveran a fost alăptat de Hathor, doica divină. Reprezentări similare sunt cunoscute și în cazul lui Amenhotep al III-lea sau în al lui Ramses al II-lea.

Întronarea noului suveran avea loc după funerariile predecesorului, fiind vorba de un ritual complicat, ce coboară până la Montuhotep al II-lea (2033-1882 î.H.). Ceremonialul, deosebit de complex, a cunoscut schimbări de-a lungul timpului, dar a păstrat și câteva constante majore: purificarea viitorului faraon de către Horus, prin care el era întronat ca fiu al divinității sau chiar ca divinitatea însăși, sub forma sa terestră; așezarea pe cap a celor două coroane, care împreună formau pschentul, simbolul puterii absolute (coroana albă, o mitră sub formă de bulb, reprezentând Egiptul de Sus și coroana roșie, sub forma unei bonete, prevăzută cu un cârlig metalic, reprezentând Egiptul de Jos); aclamația sufletelor, ce consta în

MIHAIL ANDREESCU

● Un oraș zdruncinat des ● Măria Sa își păstrează sângele rece ● Răniților li se ia sânge ● Specula cu materiale de construcție pedepsită ● Două turle surpate la Mănăstirea Dealu ● Turnul cu ceas din Giurgiu rezistă ● Pucioasă și crăpături ● Replica din noaptea următoare

Țara Românească, în prima jumătate a veacului al XIX-lea, pare să fi fost afectată de un șir de seisme cu magnitudini și caracteristici diferite. Unii călători străini din acea perioadă au pus numărul mare de cutremure resimțite la București pe seama unei activități vulcanice. Francezul F.G. Laurençon scria, pe la 1822: „De altfel, Valahia este o țară care a fost, cu siguranță, vulcanică, cum se poate presupune după bogatele mine de cărbune pe care le are și încă se mai află în munți doi vulcani care aruncă neconținut flăcări“.

Pentru călătorul francez Auguste de La-garde, cutremurul din februarie 1813, ce l-a surprins în București, a reprezentat un neuitat moment de panică. Îngrijorat, a alergat la prietena sa, localnică și văduvă, care l-a liniștit, spunându-i: „Doar prima noapte și primul mort au putut trezi spaima oa-

menilor. Aceste zdruncinături sunt destul de dese în București. Noi nu numim cutremure decât pe acelea care distrug o parte din oraș“.

Un alt călător, militar de profesie, generalul conte Anatoli Demidov, nota, pe la 1830: „În fiecare an, solul Țării Românești este zguduit de două sau trei cutremure de pământ

mai mult sau mai puțin puternice; dar, din nefericire, este de reținut că, la opt sau zece ani, orice atingere a acestui flagel este dezastruoasă. S-a păstrat încă amintirea cutremurului din 1802, care a răsturnat turnul mănăstirii Colțea; ca și a celui din 1829, care a zguduit puternic majoritatea clădirilor din București“.

înalte la stele. Dar și el ar fi refuzat categoric, motiv pentru care fiecare i-a aplicat, pe rând, câte o lovitură la cap, ultima fiindu-i fatală. Seqenenre a preferat mai bine să moară decât să divulge marile secrete, care au dispărut, astfel, odată cu el. Ulterior, a fost prins și preotul trădător, în zona Văii Regilor, fiind emasculat, așa cum a procedat și Horus cu Seth, ucigașul tatălui său, apoi îngropat de viu, fără a se respecta ritualul și fără măcar să i se menționeze numele pe sarcofag.

Mumia lui Seqenenre Tao al II-lea a fost descoperită de abia în anul 1881, de către egiptologul german Emil Brugsch (1842-1930), în ascunzătoarea regală de la Deir-el-Bahari. Pe craniu, ea prezintă urmele unor lovituri mortale. Alături, într-un sicriu de cedru, vopsit în alb, fără nicio inscripție, au fost scoase la iveală și rămășițele foarte ciudate ale unui tânăr, a cărui expresie facială exprima o agonie extremă, expresia unui om surprins într-un tipăt prelung, îngrozitor. Corpul nu i-a fost îmbălsămat, toate organele interne fiind la locul lor, excepție făcând cele genitale, care lipseau. Era clar vorba de o persoană care a fost îngropată de vie, iar alăturarea rămășițelor cu cele ale lui Seqenenre Tao – cu certitudine asasinat – confirmă atât sacrificiul legendar al faraonului pentru păstrarea marilor secrete, dar și pedeapsa aplicată ucigașului.

După dispariția secretelor osiriene, care-l consacrau pe suveran drept Horus, s-a recurs

Reprezentare a lui Osiris

la unele ritualuri de substituție, care urmau tot misterele renașterii osiriene. Seqenenre Tao al II-lea a devenit, în tradiția masonică, Hiram Abif, un personaj istoric real, și nu unul simbolic, cum s-a crezut multă vreme. De altfel, în limba ebraică, Hiram Abif înseamnă „Regele pierdut”, referire, probabil, la pierderea secretelor osiriene inițiale odată cu moartea acestuia.

Pentru vechii egipteni numele (ren) dădea viață tuturor lucrurilor și ființelor. La urcarea pe tron, faraonul își lua un nume, menit să-l deosebească de predecesori și de urmași și care să-i confere o identitate proprie. Inițial, doar primul nume, cel de Horus, era cel care îl desemna pe suveran, dar, începând cu primele dinastii, titlaturile au devenit din ce în ce mai complexe, pentru ca, din epoca Regatului Mijlociu, ele să se compună din cinci nume.

Primul nume, cel de Horus, îl desemna pe faraon ca încarnare a Zeului Șoim. El era

înscris într-un serekh, reprezentarea stilizată a fațadei palatului, având deasupra un șoim ce purta, uneori, dubla coroană (pschent). Serekh-ul era un simbol magic, protector, ce identifica palatul cu ocupantul.

Al doilea nume era al Celor Două Stăpâne, prin care faraonul se plasa sub protecția celor două divinități tutelare ale țării: Nekhbet, Zeița Vultur a Egiptului de Sus, și Wadjet, Zeița Cobră a Egiptului de Jos.

Al treilea nume era Horus de Aur (metalul fiind considerat carnea zeilor), nume introdus prin imaginea lui Horus așezat deasupra semnelui aurului, nou.

Al patrulea nume era acela de Stăpân al Egiptului de Sus și de Jos, tradus prin „Cel ce aparține Trestiei și Albinei”, trestia fiind emblema regiunii din nord – Egiptul de Jos –, albină a celei din sud, Egiptul de Sus. Numele era luat de suveran în momentul urcării pe tron și îi afirma stăpânirea asupra Dublului Regat. El era înscris într-un cartuş (un oval, cu o linie orizontală la un capăt, în care se înscriseră numele regale), semn magic, ce încercuia cosmosul, simbolizând, în același timp, și exercitarea puterii faraonice asupra întregii lumi.

Al cincilea nume, care era înscris, de asemenea, într-un cartuş, indica ascendența solară, respectiv cea divină a suveranului, de exemplu, numeroși faraoni au purtat numele de „Fii ai lui Râ”.

(Va urma)

2012), unde a poruncit a se găti două odăi pentru primirea celor sdrobiți. Până aproape de zioă M.S. nu s-a odihnit, intrând în toate casele unde auzea că s-a întâmplat vreo nenorocire și mângâind pe toți [...] Înștiințându-se că cu acest primejdios prilej se scumpisera zidarii, varul și cărămida, M.S. a dat strașnice porunci ca toate să rămâie în prețel de mai nainte. Doctorii și doctoriile se înlesnea fără plată celor săraci. Pe la case sărace, M.S. a făcut ajutoare, spre a-și drege stricăciunile făcute de cutremur.

Cutremurul s-a simțit foarte grozav, în București a ținut aproape 30 secunde. Toate casele au suferit, care mai mult, care mai puțin, această sguduire. După raporturile ce s-au primit, s-au aflat opt morți, 14 răniți și 36 dărâmturi întregi.

La porunca domnitorului, Departamentul Pricinilor Dinlăuntru, adică Ministerul de Interne de azi, a primit rapoarte de la comisarii de poliție ai „văpselelor” (viitoarele sectoare ale Capitalei), cât și de la ispravnicii din județe (un fel de prefecți de astăzi).

În „Văpsaoa Roșie”, care cuprindea centrul Capitalei – în jurul ei, ca niște inele, se succedau

„văpselele” albastră, galbenă, verde și neagră –, seismul a produs 16 victime, dintre care trei morți și 13 răniți, mai mult sau mai puțin grav, între aceștia aflându-se și doi copii.

Cele mai multe pagube s-au produs datorită căderii zidului de la Hanul Sfântul Gheorghe Nou și a acoperișului acestuia, casele fiind acolo foarte dese și lipite, de unde și pericolul permanent, în caz de cutremur sau incendiu. Casele cele mai multe construite din ostrețe sau scânduri tencuite și foarte puține din zid – nefiind înalte, au rezistat bine la cutremur. Casele mici ale particularilor și chiar prăvăliile negustorești din epocă, fiind construite din lut, ostrețe, chirpici și lemn tencuit cu var și nisip, puteau fi reparate mai ușor ori refăcute din aceleași materiale.

Raportul a continuat și cu celelalte „văpsele”. Oricât de sumar ar părea la prima lectură, el ne permite să aruncăm o privire asupra imaginii

Bucureștiului din acea perioadă. În văpseua albastră erau cuprinse viitorul cartier Arionoaia unde locuia căminăreasa cu acel nume; Mahalaoa Căramidari, aproape de Dâmbovița și de Cocioc (astăzi, Parcul Tineretului), apoi Foișorul, urmat de Mahalaoa Staicului, spre Bucureștioara și Caiмата scaunelor, apoi Podul Calii (Calea Rahovei de mai târziu), după care inelul se închidea spre viitorul Uranus și Arionoaia.

De asemenea, raportul conține și unele informații despre ocupațiile și etniile bucureștenilor: unii meșteri erau germani catolici brutari și tâmplari; exista un Sfat Orășenesc (Primăria), cu o clădire proprie și erau înregistrate chiar și femei-vizitii, angajate la familiile boierești.

Dacă în zona de galben au avut de suferit mai multe biserici, în cea de verde – doar câteva case particulare, destul

de avariate, de altfel, de la seismele anterioare.

Cutremurul s-a simțit cu intensitate și în țară.

O cârmuirea județului Dâmbovița raporta: „Mă-năstirea Dealului și Schitul Viforâta s-au dărâmat cu o-dăile împreună, surpân-

Cutremurul din București, 11/23 ianuarie 1838, gravură în lemn (și în pagina 58)

Referindu-se la Capitală și la arhitectura sa din 1833, germanul F.S. Chrismar scria: „Orașul în sine, străzile și arhitectura locuințelor oferă o privilegiu tot atât de ciudată ca și agitația mulțimei care se mișcă aici. Palate ce se ridică între colibe sărăcicioase și murdare, mănăstiri înconjurare de ziduri, biserici și baze, care alcătuiesc o podobă minunată a Bucureștilor, sunt risipite fără plan și fără regulă în toate colțurile, iar nenumăratele clădiri mari și spațioase zac în stare de ruină și de dărâmturi, ca urmare a cutremurelor puternice, de care este adeseori încercat orașul acesta”.

Cutremurul din 1838 și efectele sale s-au bucurat de o multitudine de relatări. O primă mărturie privind seismul care a avut loc la 11/23 ianuarie i s-a datorat tot lui Anatoli Demidov: „Pe neașteptate, în ziua de 11/23 ianuarie 1838, spre seară, orașul se zgudui, cele mai solide monumente se clătină; mai multe case se prăbușiră; toate suferiră avarii și în toate aceste ravagii mai mulți oameni și-au pierdut viața. În aceste împrejurări înfricoșătoare, când toate lucrurile erau răsturnate în jurul lui, în mijlocul răniților și al muribunzilor, domnul Alexandru Ghica, dând dovadă de sânge rece, umani-

tate și curaj, a redat siguranța și speranța acestui popor dezolat”.

Ion Heliade Rădulescu, aflat pe atunci la conducerea Arhivelor Naționale și șef al redacției *Buletinului Oficial* al Țării Românești, pe care îl și înființase prin 1834-1835, a relatat, în stil gazetăresc, momentul cutremurului, care a surprins protipendada bucureșteană la teatru, unde se afla, de altfel, și Alexandru Ghica.

„Era nouă ceasuri după prânz. Mulți se adunaseră la teatru să vadă pe Angelo. Abia se rădicasă pânza la actul al doilea. Privitorii sta să vadă sfârșitul grozavei cercetări a lui Omodei. Reghiela începe a tremura, fuge, scoate un țipăt și țipătul ei se repetă în toată sala. Se cutremură! Și cutremurul era mare! Sala trosnea; lumea năvală se îmbulzea la eșire. Unul trecea peste altul. În vreo 30 de secunde, uetul și săltatul pământului se liniștiră. M.S. Preaînălțatul nostru domn aflându-se în lojă n-a vrut să se coboare pe scara

deosebită, s-a grăbit a veni în sală chiar în mijlocul mulțimii îngrozite, vrând să se împărtășească din primejdia de obște și să iasă pe acolo pe unde eșă toți. Ființa Sa însufleți curajul și potoli îmbulzeala ce ajunsese mai mare decât cutremurul. După ce se încredință că nu s-a întâmplat nicio nenorocire, M.S. porni degrabă a vizita ulițele cele mai lăcuite și zidurile mai mari. Venind până în ulița Lipscanilor, auzi că s-a dărâmat Hanul lui Sf. Gheorghe. Degrabă porunci să vie cu sine un gearah și un doctor. Se duse la fața locului. Hanul de două laturi era în ruine și zidul derămat zdrobise și alte case din Hanul lui Filaret. M.S. vru să se încredințeze de s-a întâmplat vreo primejdie de viață. Aflând câțiva răniți, a stat de față până când li s-a luat sânge și li s-a dat tot ajutorul trebuincios. De aici, vizitând Casa Sfatului, unde s-au aflat doi oameni răniți, porni a cerceta cazarmia, spitalul milităresc și toate ulițele; pretutindeni nu se depărta până când nu se da celor

ce suferea ajutorul trebuincios. M.S. vrând a se încredința însuși dacă cei trimiși la spitale prin poruncile M. Sale pot să dobândească îngrijirile cuvințioase la starea lor, s-a dus singur la Spitalul Filantropia (*Magazin istoric*, nr. 2/

Imagine din București, iarna

SIGILIUL CEL MARE AL LUI ȘTIBOR, VOIEVODUL TRANSILVANIEI

Dr. AUGUSTIN MUREȘAN
(Complexul Muzeal Arad)

Voievozii Transilvaniei au folosit sigilii încă din veacul al XIII-lea. Studiarea acestei categorii de sigilii este anevoioasă, din cauza dispersării extreme a materialului, în diferite arhive din țară sau de peste hotare, a pierderilor mari suferite de către aceste instituții de-a lungul timpului, la care se mai adaugă și faptul că piesele păstrate întregi sunt în număr redus.

Stiber de Stiboricz, voievodul Transilvaniei, care a avut două domnii (1395-1401 și 1410-1414), descinde din familia nobiliară poloneză Ostoja. De-a lungul anilor, el a deținut diferite demnități: comite de Trenchin, Bistrița, Nitra și Solnoc, domn perpetuu al Văii Vagului (Slovacia), episcop de Agria (Eger, Ungaria) etc. Cu oastea lui transilvană, voievodul Știber, slujitor credincios al regelui Sigismund de Luxemburg, l-a ajutat pe Mircea cel Bătrân (1386-1418) – cu care a întreținut bune relații – înainte și după bătălia de la Nicopole (25 septembrie 1396), pentru a-și relua tronul Țării Românești, ocupat de Vlad I Uzuratorul. În 1412, el a sprijinit prin diferite reglementări scrise legăturile comerciale între

Țările Române, iar în 1414 a participat la Conciliul de la Konstanz (Baden-Württemberg).

De la acest voievod transilvănean descriem sigiliul cel mare, folosit în cea de-a doua sa domnie (*Magazin istoric*, nr. 9/1986). În funcție de modul și materialul de confecționare, aceste sigilii mari pot fi: atârinate, aplicate, timbrate etc. Un sigiliu mare confecționat din ceară de culoare verde în cancelaria voievodului, protejat de o emisferă protectoare (cuib, căuș), din ceară naturală, este atârnat la un act cu șnur de cânepă, mijloc de prindere mai puțin obișnuit.

Un alt sigiliu mare rotund (52 mm), timbrat, cu ceară verde, validează actul emis la 21 iulie 1412 în cancelaria voievodului, document păstrat

astăzi la Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale.

În câmpul sigiliului mare se află un cadru cvadrilobat, cu stema familială a voievodului. În lobul din partea inferioară, un scut cu baza rotunjită înclinat spre dreapta, scartelat. În cartierele unu și patru, două semilune, subțiri, parțial suprapuse, semiîncrucișat, din care iese o jumătate de dragon, ce scoate flăcări pe gură, așezat în profil, privind spre dreapta; în cartierele doi și trei, două semilune, subțiri, cea din dreapta întoarsă, iar cea din stânga conturnată, având între ele, în partea de sus, o cruce mică.

Scutul este timbrat spre colțul din stânga de un coif, de la care pleacă lambrechini îndreptați spre cei doi lobi laterali, având în

Turnul Colței înainte de cutremur (după o litografie de I. Pernet) și după

du-se la Mănăstirea Dealului două turle mici ale bisericii, din care una au picat jos sfărâmând și din șindrila învâlișului celui mare, iar unul să țină în pre puțin temeiu de zid și de va da și vreun vânt cade și acela. Paraclisul, cu zidul cel mare despre curte, s-au surpat jos, cunoscându-se numai puțin tavan rămas în ființă, trei odăi și o cămară de lângă Paraclis s-au dărâmat cu totul, rămânând prea puțin sprijinit în grinzi [...] Iar la Schitul Viforâta, clopotnița s-au dărâmat până la jumătate, împrăștiindu-se învâlișu, astupându-se cu cherestelele în coș și pivnița cea de alături în care se afla producturi pentru hrana maicilor, Biserica s-au

surpat, turlile toate cu învâlișu cel mare înlăuntru, asemenea [...] Chiliile s-au surpat, rămânând pe la unile câte doi sau trei pereți, precum și o mică chilie nouă lângă trapez au scăpat nesurpată, pătimind toate maicile de frig“.

In orașul Giurgiu, turnul cu ceas, ce servea și ca foisor de foc, construit de otomani prin secolele XV-XVI, a rezistat, în timp ce „pe la unile case s-au dărâmat coșurile, tavanurile și au crăpat tenciala“.

Pagube mai mari s-au înregistrat în Pitești, datorate deopotrivă undei de șoc și terenului relativ nisipos și instabil: „luni noaptea la 4 cea-

suri turcești, deodată cu ivirea unui urlet foarte înspăimântător, cutremurându-se pământul ca la două-trei minute cu îndesulă iuteală, cele mai multe case deși nu au căzut de tot, dar foarte rău s-au strâncinat [...] Pe prundul apei Argeșu s-au văzut pământul crăpat și printr-acele crăpături apă eșită amestecată cu nisip, iar lăcuiorii de nu puțină groază a unei așa vrednică de neuitare clipă sânt copriniși“.

Spre deosebire de alte relatări, în documentul trimis de oficialitățile Buzăului se vorbește deslușit și de o altă replică serioasă a seismului: „Grozavul cutremur

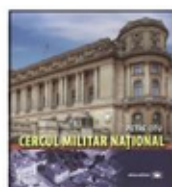
ce au fost aici marți, în noaptea de 11 ale următoarei luni, pe la 8 ceasuri și 10 minute (nemțești), având săltături destul de mari și care nu au ținut decât patru, mult cinci minute, au pricinuit cea mai simțitoare spaimă la toată suflarea [...] În sfârșit a doua noapte, miercuri la 3 ceasuri după miezul nopții, s-au mai cutremurat pământul iarăși, dar având o mică săltătură nu au făcut niciun rău“.

Cu toate că a fost diferit resimțit, cutremurul a reprezentat o adevărată probă de foc pentru autoritățile centrale, dar și locale românești din primele decenii ale veacului al XIX-lea, probă pe care, în mare, au trecut-o cu brio. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **REGINA MARIA A ROMÂNIEI. ÎNSEMĂNĂRI ZILNICE**, vol. al IX-lea, 1 ianuarie-31 decembrie 1927 (traducere de Sanda Ileana Racoviceanu; ediție îngrijită de Olga-Silvia Turbatu)
Editura Polirom, Iași, 2012, 453 pp.

● **Petre Otu - CERCUL MILITAR NAȚIONAL**
Editura Militară, București, 2011, 184 pp. + fotografii

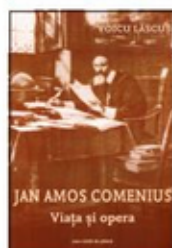
● **Elena Monu - FAMILIA COSTACHE. ISTORIE ȘI GENEALOGIE**
Editura Sfera, Bârlad, 2011, 305 pp.

● **Vasile Maierean, Dan Dulciu - O ISTORIE A CRIPTOLOGIEI ROMÂNEȘTI**
Editura RAO, București, 2011, 416 pp.

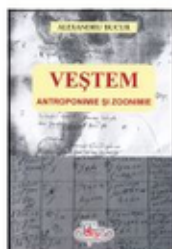
● **Aurel Popa, Cornel Dicu - VITICULTURA ȘI VINURILE ROMÂNIEI**
Editura ALMA, Craiova, 2010, 260 pp.

● **Voicu Lăscuș - JAN AMOS COMENIUS. VIAȚA ȘI OPERA**
Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009, 237 pp.

● **SCRISORI DIN EXIL ALE LUI ALEXANDRE CASTAING CĂTRE CEI DRAGI DIN ȚARĂ (1972-1992), VOL. II** (prefață de Micaela Ghișescu, ediție îngrijită de Maria-Pia Castaing)
Editura Fundației Culturale „Memoria”, București, 2011, 218 pp.

● **Alexandru Bucur - VEȘTEM. ANTROPONIMIE ȘI ZOONIMIE**
Editura Salgo, Sibiu, 2010, 370 pp.

● **Mihai Epure - SAMURAIUL DE PE ARGES**
Editura Cartega, București, 2009, 266 pp.

● **ESPOIR** (Revue de la Fondation Charles de Gaulle)
Nr. 163, 2010-2011

● **DUNAREA DE JOS** (revista lunară a Centrului Cultural Dunărea de Jos)
Serie nouă (Anul X), nr. 109, martie 2011

● **ROMÂNIA MARITIMĂ ȘI FLUVIALĂ - MAGAZIN** (revista Filialei București a Ligii Navale Române), Nr. 23, 2011

cimier aceleași semilune, din care iese același dragon. Între arcadele exterioare ale lobilor se află ornamente.

In spațiul de la marginea câmpului sigilar (exerga) s-a scris între două cercuri perlate un text (legenda) în limba latină, care cuprinde numele și dregătoria acestui voievod al Transilvaniei și alte demnități pe care acesta le deținea: S(*igillum*). STIBOR. VAY (*vode*). IN. P(*ar*)TI(*bu*)s. T(*ra*)NSILVAN(*is*). COM(*es*). IN. SOLNAK. ET. DO (*minus*). IN. FLVVI(*o*). WAG. (sigiliul lui Știbor, voievod al părților Transilvaniei, comite de Solnoc și domn al Văii Vagului). Legenda este întreruptă spre

mijloc, în partea de jos, de către lobul în care se află scutul cu stema familială princiară. Începutul și sfârșitul textului legendei sunt despărțite de lobul din partea superioară. Prin emblema din câmpul sigilar, acest sigiliu al voievodului se in-

clude în categoria sigiliilor de tip heraldic.

Dragonul din sigiliu ne amintește că voievodul era membru al Ordinului Dragonului, înființat de Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, împreună cu soția sa Barbara, în 1408. În acest sigiliu, este înfățișat numai în asociere cu semilunele, care sunt așezate sub reprezentarea dragonului, dominându-le. Reprezentarea dragonului în sigiliu semnifică biruința creștinismului asupra păgânismului, păgânii fiind în vremea aceea otomani. Semilunele fac aluzie la participarea voievodului la lupta antiotomană, iar prin cruce se ținea să se arate apartenența voievodului la slujitorii credinței.

Glosar

Cimier, termen sinonim cu creștet, care indică elementul cel mai de sus dintr-o stemă; de obicei, deasupra coifului cu coroană a unui element din scut sau din afara stemei. În majoritatea cazurilor, figura plasată în creștet este preluată din câmpul scutului, putând fi mobila principală a acesteia.

Exergă, spațiul de la marginea câmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri, ce pot fi liniare, șnurate sau perlate, în care se scrie textul legendei

Ieșind, termen care indică poziția unor animale, din care se văd doar capul și partea superioară a corpului (părând a ieși din altă piesă a scutului)

Lambrechini, ornament exterior al scutului, alcătuit din fâșii de stofă colorată ce înconjoară coiful și coboară de o parte și de alta a scutului

Legendă, textul scris în câmpul sigilar, însoțind emblema, redând numele și titlul posesorului

Mobilă, element utilizat în alcătuirea stemelor, care poate fi plasat în scut sau în afara lui

Scartelat, suprafața scutului, împărțită în patru cartiere

Semilună conturnată, ale cărei vârfuri sunt îndreptate spre flancul stâng al scutului

Semilună întoarsă, ale cărei vârfuri sunt îndreptate spre flancul drept al scutului

Sigiliu atârnat, confecționat prin aplicarea tiparului sigilar în ceară caldă, protejat de o emisferă (căuș, cuib), care era legat și atârnat de act cu un șnur

Sigiliu timbrat, confecționat prin plasarea, deasupra cerii calde, a unei foițe timbru peste care se aplică tiparul sigilar

Timbrat, termen care indică poziția unui element exterior, așezat deasupra scutului ■

La 4 februarie 1498, în Catedrala Uspenskii din Moscova, în prezența cneazului Ivan al III-lea cel Mare, a celor mai înalte fețe ale bisericii pravoslavnice și a elitei nobiliare ruse, are loc fastuoasa ceremonie de încoronare a unui copil de numai 14 ani, Dimitri, nepotul marelui cneaz, care primește titlul de cneaz al Vladimirului, Moscovei și Novgorodului. Bunicul însuși îi așază pe cap „căciula lui Monomah”. Această căciulă de aur, purtată prima oară de cneazul Vladimir, supranumit și Monomah

„Căciula lui Monomah”

(1053-1125), care o primise în dar de la împăratul bizantin Constantin al IX-lea Monomah, era unul dintre simbolurile autocrației ruse, fiind arborată de toți marii cneji ruși până la 1712, când Petru cel Mare o înlocuiește cu coroana imperială. Nimeni nu bănuia atunci că acea căciulă pusă de însuși marele cneaz pe capul moștenitorului său la tron era căciula morții, preludiul jertfirii noului prinț, descendent din neamul Mușatinilor, nepot al marelui voievod Ștefan cel Mare.

RĂZBOIUL CELOR DOUĂ CNEAGHINE: ELENA VOLOȘANCA ȘI SOFIA PALEOLOG

ION BISTREANU

În tulburile vremuri din a doua jumătate a secolului al XV-lea, amenințat de politicile expansioniste ale regatului Poloniei, pe de o parte, și de cele ale Imperiului Otoman, pe de alta, Ștefan cel Mare încearcă, printr-o căsătorie dinastică, să intre într-o alianță politico-militară cu marele cneaz rus condus de Ivan al III-lea, oferindu-i ca mireasă pentru fiul acestuia, Ivan cel Tânăr, pe fiica sa Elena, rezultată din căsătoria cu Evdochia Olelkovici, descendentă a marilor duci ai Lituaniei și a marelui cneaz de Kiev, Vladimir (*Magazin istoric*, nr. 6/1997).

Elena abia împlinise 15 ani, dar pe atunci o asemenea vârstă nu era un impediment

pentru căsătorii, mai ales când acestea se decideau chiar de părinții mirilor, în numele unor interese politice. La sfârșitul anului 1481 sosesc în cetatea de scaun a principelui moldovean boierii Andrei Pleșceev și Ivan Zinovievici, emisari ai Curții princiare moscovite. Căsătoria celor doi tineri este perfectată și, prin procură, are loc la Suceava și ceremonia de logodnă a Elenei care, în primăvara anului 1482, pornește pe drumul fără întoarcere spre Moscova, traversând Marele Ducat al Lituaniei, în baza unui salvconduct emis chiar de regele Cazimir. La Moscova este primită cu mare dragoste de Maria Iaroslavna, bunica viitorului soț, și găzduită, până la

cununie, în mănăstirea de maici Voznesenskaia.

Un prim scandal

Chiar de Bobotează, la 12 ianuarie 1483, are loc cununia religioasă a celor doi miri. Peste numai zece luni, la 18 octombrie 1483, Elena îl naște pe Dimitri. Frumoasă, respectuoasă și cu o educație aleasă, Elena cucerește inima socru-lui său, Ivan al III-lea, care o alintă cu apelativul Elena Voloșanca (Elena Valaha). Nu de aceeași dragoste se bucură din partea celei de a doua soții a marelui cneaz, Sofia Paleolog, o grecoaică foarte ambițioasă. Singura alinare a Elenei vine din partea soțului care, încă de la sosirea la Moscova

FLORAR

2

1824. Johann Wolfgang von Goethe vizitează Ettersberg, unde un secol mai târziu va fi construit lagărul de concentrare de la Buchenwald. Ironia face ca acest loc să fie, pentru poetul german, nu numai un loc favorit de relaxare, pe o pajiște apropiată de orașul Weimar, ci și o sursă de inspirație. La nord de Weimar, familiile nobiliare din zonă obișnuiesc să își petreacă timpul în împrejurimile luxuriante ale castelului de aici, construit în secolul al XVII-lea. Când copacii sunt tăiați pentru construcția clădirii lagărului de concentrare (în 1937), stejarul sub care Goethe obișnuia să scrie este înlocuit cu o placă memorială.

15

1962. În textul unei conferințe de presă susținute de Charles de Gaulle în această zi, putem citi o amuzantă diatribă a generalului împotriva ideii de dispariție a națiunilor în procesul integrării europene: „Dante, Goethe, Chateaubriand aparțin întregii Europe tocmai în măsura în care, înainte de toate, unul era italian, celălalt german și al treilea francez. N-ar fi adus mare lucru Europei dacă ar fi fost niște apatrizi și dacă ar fi gândit și ar fi scris în cine știe ce esperanto sau volapük integrat.” În urma acestei cuvântări, miniștrii Mișcării Republicane Populare (M.R.P.) se retrag din guvern.

18

1666. Într-un salon de la Versailles se petrece un incident ce poate părea copilăresc, dar care este relatat de regele Ludovic al XIV-lea într-o scrisoare către contele d'Estrades, ambasadorul său la Haga: doamnele sunt așezate pe podea. Marchizul de Puiguilhem, acum duce de Lauzun, un fost iubit trădat al Catherinei-Charlotte de Monaco, calcă din nefericire pe mâna principesei de Monaco, acoperită cu fusta în așa fel, încât nu se vedea deloc. Catherine-Charlotte se ridică, aruncă mâniaoasă o carte și se retrage într-o altă cameră, unde izbucnește în lacrimi. Puiguilhem este disperat. Se declară „gata să se arunce imediat pe fereastră, dacă gestul ar fi liniștit-o pe prințesa și ar fi convins-o cât de departe fusese de el intenția de a o supăra”. Datorită intervenției regelui, incidentul se termină cu bine.

28

1932. În plină criză economică mondială, trei frați, o fetiță de 13 ani și doi băieți mai mici, se prezintă la Casa Albă, în audiență la Herbert Clarck Hoover. Au făcut drumul de la Detroit pentru a-i cere președintelui să intervină în favoarea tatălui lor, Charles Feagan, înțemnițat cu puțin timp în urmă, pentru furtul unui automobil. Căuta de muncă, avea mare nevoie de automobil, ca să se miște repede, și nu prea avusese de ales. Hoover, care înainte își întreabă atașatul de presă ce-i cu acești copii și află că ei spun adevărul despre tatăl lor, nu consideră că furtul unui automobil este o crimă federală, ci un simplu delict. În Biroul Oval, unde îi primește, el le spune celor trei copii: „Cred că tatăl vostru trebuie să fie un om de bine, de vreme ce fiii săi se arată atât de hotărâți și atât de loiali lui. El vă va aștepta acasă când vă veți întoarce”. Apoi ordonă consilierului să îl scoată din închisoare pe bărbat și nu permite șefului serviciului de presă să alerteze redacțiile din Washington cu această știre.

30

2009. În azilul de bătrâni din Ashurst, Hampshire, chiar la marginea portului Southampton, de unde a plecat „Titanicul”, moare ultimul supraviețuitor de pe Titanic, Millvina Dean, născută în 1912. Cheltuielile pentru îngrijirea sa au fost suportate parțial de Leonardo Di Caprio și de Kate Winslet, cei doi actori ai peliculei consacrate tragediei transatlantice. Millvina Dean a fost cel mai tânăr pasager, avea nouă săptămâni când părinții săi s-au îmbarcat.

31

1738. „Miercuri, la 3 ceasuri din zi, scrie într-o însemnare de epocă, s-au cutremurat pământul foarte tare, încât multe bolte și ziduri ale mănăstirilor și ale caselor au crăpat. Încă unile au și căzut aici în București. Iar afară multe biserici și bolte s-au surpat de tot și pământul pe alocurea s-au despicat și au ieșit apă cu miros de iarbă de pușcă și de pucioasă”.

cova. Pentru moment, Sofia pierde complet sprijinul boierilor ruși, fiind acuzată de încercarea de încălcarea a ordinii tradiționale de succesiune la tron.

Pentru a pune capăt incertitudinilor și oricăror intrigi de Curte, marele cneaz hotărăște să oficializeze succesiunea la tron. La 4 februarie 1498, în Catedrala Uspenskii are loc o fastuoasă ceremonie de încoronare a lui Dimitri, care primește titlul de cneaz al Vladimirului, Moscovei și Novgorodului. Bunicul însuși

Imagine surprinsă în timpul demolării mănăstirii de maici Voznesenskaia

îi așază pe cap „căciula lui Monomah” și i se adresează cu cuvintele: „Nepoate Dimitri! Ți-am dăruit și te-am binecuvântat cu un mare cneaz; și tu să fii cu frica

lui Dumnezeu în suflet, să iubești adevărul, mila și să aperi creștinătatea!”.

Încoronarea descrisă cu lux de amănunte în cronicile rusești a urmat un ritual deosebit, în prezența celor mai înalte fețe bisericești și a marii boierimi, ritual care va deveni normă de încoronare a cnejilor și țarilor ruși, până la 1896 (când este încoronat ultimul țar al Rusiei, Nicolae al II-lea). Însuși marele cneaz îi dăruiește nepotului o cruce cu un mare lanț din aur, o centură bătută în pietre pre-

Marea cneaghină Sofia (pe numele de botez Zoe) nu a avut o copilărie fericită. Fiică a despotului Moreci, Toma Paleolog, frate al ultimului împărat bizantin, Constantin al XI-lea, se refugiase în Italia, împreună cu familia, în 1460, după cucerirea Peloponezului de către otomani. Toma Paleolog intră sub protecția Papei Pius al II-lea, mai ales că, printre altele, adusese cu el unele dintre cele mai de preț sfinte moaște ale Bisericii ortodoxe: capul și degetul Sf. Andrei, care sunt depuse la loc de cinste în catedrala Sf. Petru (capul va fi returnat în 1964 orașului Patras, din Grecia. Întrucât Sf. Andrei este socotit și ocrotitorul României, moaștele acestuia au fost aduse de două ori în România, în 1996 și în octombrie 2011).

După un scurt periplu în Corfu, familia Sofiei se stabilește la Roma, în Palatul Rosa Aurea. Sofia avea atunci doar 12 ani. La scurt timp rămâne orfană și, împreună cu frații săi, este luată sub ocrotirea Papei. După ce tânăra Zoe împlinește 15 ani, încep demersurile pentru căsătoria ei. Toate încercările eșuează, zice-se din cauza unei obezități excesive a tinerici, cauza adevărată fiind una mai prozaică, lipsa unei zestre consistente. În ultimă instanță, Papa Sixt al IV-lea (în al cărui pontificat a fost edificată și Capela Sixtină și care îl numise pe Ștefan cel Mare „atletul lui Christos”) decide să facă o ultimă încercare la Moscova, și cu gândul ascuns de a atrage cneazatul rus de partea Romei, în lupta împotriva Imperiului Otoman. Emisarul papal Iurii Trahaniotul pleacă la Moscova, unde, ajutat și de trezorierul Curții princiare moscovite, italianul Volpe, îl convinge pe proaspăt văduvl Ivan al III-lea cel Mare să o ia de soție pe Sofia care, chipurile, ar fi refuzat chiar o căsătorie cu regele Franței! În acceptul domnitorului rus trebuie văzut și interesul acestuia de a avea drept soție o Paleoloagă, urmasă a împăraților bizantini, cneazatul rus considerându-se deja principalul și unicul apărător al ortodoxiei. Astfel că, în toamna anului 1471, Sofia, însoțită de episcopul Antonio, emisar papal, sosește la Moscova, unde, la scurt timp, are loc și cununia religioasă cu Ivan al III-lea, după ce Zoe trece la religia pravoslavnică, fiind botezată cu numele de Sofia.

Sofia se bucură de toate favorurile soțului, dar înțelege repede că, dacă nu îi dăruiește un fiu care să îi urmeze la tron, o va aștepta în cel mai fericit caz mănăstirea. Înlăturarea rudelor cu pretenții la tronul princiar era ceva obișnuit în tradiția cnejilor ruși în lupta pentru succesiune. Soarta îi este, în primii ani, potrivnică. Naște patru fete, dintre care doar una supraviețuiește. Începe să înalte rugi Domnului, să facă danii la biserici și mănăstiri, să apeleze la tot felul de leacuri, în speranța că va naște un băiat, ceea ce s-a și întâmplat în 1479.

a Sofiei, are relații foarte proaste cu mama vitregă. Cei doi tineri petrec mare parte din timp în ținuturile Suzdal și Tver, primite în stăpânire de la marele cneaz.

La câteva luni după nașterea lui Dimitri izbucnește un prim scandal. În semn de mulțumire că i-a adus pe lume un nepot, marele cneaz hotărâște să-i dăruiască Elenei o podoabă de mare preț: căciulița brodată cu perle și pietre prețioase care aparținuse Mariei de Tver, prima sa soție. Surpriză, însă! Podoaba dispăruse din vistierie, fiind dăruită de Sofia nepoatei sale Maria, fiica fratelui său Andrei, pe care o adusese de la Roma și o căsătorise cu cneazul Vereiskii. Italianul Volpe, care conducea vistieria, și doi bijutieri sunt arestați, însă podoaba nu este recuperată, pentru că, în mare grabă, soții Vereiskii fug în Lituania, luând cu ei prețioasa comoară. Sofia scapă cu fața curată, răspunzând cu candoare că a crezut a fi moștenitoare de drept a bijuteriilor și podoabelor răposatei cneaghine!

În 1479, Sofia a născut un băiat, botezat Vasili, pe care ambițioasa bizantină îl „vedea” deja pe tronul Moscovei, deși, firesc, cel care urma la tron era Ivan cel Tânăr, rezultat din căsătoria lui Ivan al III-lea cu Maria de Tver. Lucrurile se complică și mai mult după venirea la Moscova a Elenei și nașterea lui Dimitri care, în perspectivă, conform cutumei, ar fi urmat la tron tatălui său Ivan cel Tânăr. La numai 32 de ani, la 7 martie 1490, moare, zice-se de podagră, Ivan cel Tânăr. Printre curteni se răspândește zvonul că acesta ar fi fost otrăvit de medicul evreu venețian Leon,

Marele cneaz Ivan al III-lea, cneazul Dimitri și Elena, așa cum apar pe broderia țesută de „voločancă”

adus la Moscova de marea cneaghină Sofia. Cneazul dă crezare zvonurilor și, mânios, ordonă executarea medicului, „pe care îl jupoaie ca pe un miel”, mai ales că, orgolios și avid de bani, acest doctor îi jurase că îi va lecui fiul.

Odată cu moartea soțului, destinul Elenei ia, încet-încet,

Sofia (Zoe) Paleolog

un alt curs, deși, aparent, se bucurau în continuare, și ea și fiul ei, de afecțiunea socrului.

Complotiștii sunt decapitați

Câțiva ani situația este complicată de chestiunea unei adevărate crize dinastice, pentru prima oară fiind pusă chestiunea alegerii moștenitorului tronului între urmașul întâiului născut și cel mai mare dintre fiii în viață. Marele cneaz este însă conștient de pericolul care ar fi amenințat unitatea cnezatului după moartea sa, ca urmare a iminentei lupte pentru putere între Dimitri-nepotul și cei patru copii ai săi din căsătoria cu Sofia Paleolog.

O singură persoană se bucură în ascuns de moartea lui Ivan cel Tânăr: Sofia, care înțelege că fiul ei Vasili are șanse sporite de a urma la tron tatălui. Mai rămânea în calea împlinirii visului său un singur obstacol – micul Dimitri care, conform cutumei, ar fi urmat la tron, prin descendență directă. Sofia își pregătește minuțios terenul. Atrage de partea sa mai mulți boieri și tineri nobili ruși, dornici de înavuțire și funcții, aduce de la Roma tot mai mulți greci și italieni. În sfârșit, în ultimele luni ale anului 1497, Sofia pare a-și săvârși planurile. Câțiva tineri boieri, aflați în anturajul lui Vasili și stimulați de Sofia, pun la cale asasinarea lui Dimitri și jefuirea vistieriei. Ivan al III-lea află despre complot, o exilează pe Sofia, iar Vasili este pus sub strajă. Mai mulți complotiști sunt decapitați. Aceeași soartă o împărtășesc și câteva „babe”, vrăjitoare, din anturajul Sofiei, care sunt, de asemenea, decapitate și aruncate în râul Mos-

Dimitri, necăsătorit, nu a avut urmași. Legenda spune că neamul Mușatinilor, a cărei reprezentantă era și Elena Voloșanca, s-a perpetuat în Rusia. Pe la 1491 ar fi venit la Moscova, la sora sa, fiul mai mic al lui Ștefan cel Mare, Ivan, poreclit Vecinul. Izvoarele istorice nu certifică existența acestui personaj. Pentru că nu obținuse în prealabil un permis de stabilire la Moscova din partea marelui cneaz Ivan al III-lea, Ivan este obligat să se mute, împreună cu cei doi fii ai săi, Ivan (poreclit Rahmanin, care, în graiul din ținutul Moscovei avea

Serghei Rahmaninov

cunoscut, pianistul și compozitorul Serghei Rahmaninov.

sensul de „darnic“, „cheltuitor“) și Vasile (poreclit Volohul), în ținutul Uglici, unde primește, ca danie, mai multe sate și pământuri. Vasile, necăsătorit, nu are urmași, însă Ivan lasă în urma sa o adevărată dinastie a familiei Rahmaninov (la Kiev apărea în 1895 o amplă lucrare monografică *Mărturie istorice privind nobilii Rahmanin*), care, în afară

Sofia perseverează și, la 14 iulie 1500, Vasili este numit „cneaz al întregii Rusii“. Și astfel, cnezatul rus se vede condus simultan de trei mari cneji: tatăl, fiul și nepotul!

Confruntarea dintre euseri

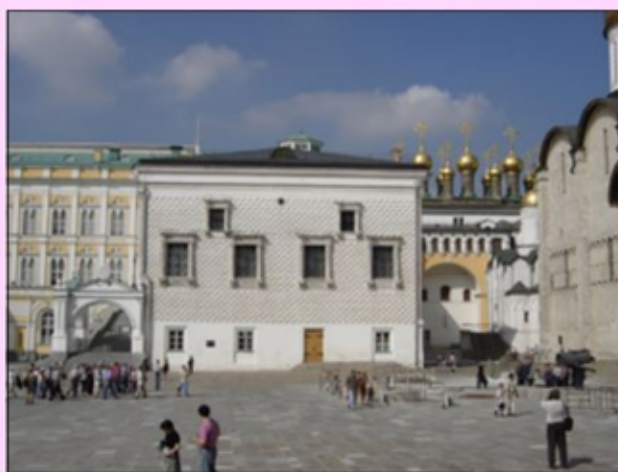
Continuă, în același timp, urzile împotriva Elenei. În lungile ceasuri de seară, bătrânului Ivan al III-lea îi sunt șoptite la ureche de iubitoarea soție fel de fel de vorbe despre noră. Astfel, Elena este acuzată că, prin coaserea giulgiului din 1498, ar fi încălcat canoanele tradiționale creștine, prin cusături de inspirație străină – respectiv, motive din arta populară moldo-venească. Mai mult, o acuză pe Elena că, prin tatăl său, Ștefan cel Mare, ar fi uneltit împotriva regelui Lituaniei, care era căsătorit cu una dintre fiicele Sofiei, și că ar fi

reținut cu forța în Moldova patru meșteri tunari, chemați de Sofia de la Veneția.

Intrigile Sofiei dau, în sfârșit, roade. La 11 aprilie 1502, Elena și Dimitri cad în dizgrație, sunt arestați și puși sub pază, iar din ordinul lui Ivan al III-lea, numele celor doi nu mai sunt pomenite în liturgiile duminicale. Cronicile nu consemnează adevăratele motive ale arestării, notând doar că cei doi au fost pedepsiți „pentru unele păcate ale lor“. Se zvonea însă că Elena este bănuită că ar fi

aderat la secta „iudaizantilor“ (sau, cel puțin, a susținut-o), condusă de diacul Ivan Kurișin. Ca atare, fiul unei „eretice“ nu putea fi pe tronul Moscovei! (Ceva mai târziu va avea loc și un răsunător proces al „ereticilor“, mulți dintre aceștia fiind executați după ce pe cap li s-au pus tichii de clovn din coajă de mesteacăn, cărora li s-a dat foc. Cronicile rusești nu consemnează, în relatarea procesului, numele Elenei, însă bănuiala asupra ei nu a fost spulberată, astfel că ea va rămâne în continuare în închisoare).

La numai trei zile după arestarea celor doi, Vasili este uns cneaz al întregii Rusii. Soarta Elenei și a fiului său era pecetluită! Voievodul Ștefan află despre nenorocirea fiicei și nepotului, caută chiar fără succes să îi aducă înapoi în Moldova. Când hanul Crimeii, Mengli I Ghirai, la rugămintea lui Ștefan cel Mare, se intere-

Palatul ridicat de Ivan al III-lea la Kremlin, cu meșteri florentini

țioase și carneol (piatră semi-prețioasă, considerată a fi aducătoare de noroc). Iar la intrarea în biserică, unul dintre unchii săi aruncă asupra lui Dimitri o mulțime de galbeni și arginți. Dimitri este pomenit chiar din același an în actele cneazului, dar nu se bucură de o putere reală, primind în administrare doar câteva pământuri în ținuturi din nordul cnezatului.

Încoronarea lui este marcată de încă un eveniment: pentru întâia dată, mitropolitul se adresează lui Ivan al III-lea cu titlul de „autocrat”, care va fi folosit constant timp de patru secole, Rusia devenind „auto-crație”. Titulatura era și ea o consecință a dorinței Moscovei de a deveni „a treia Romă”, mai ales că la 1497 fusese adoptată și noua stemă a cnezatului – vulturul bicefal bizantin.

Elena este fericită și, în semn de mulțumire și recunoștință, țese un frumos giulgiu, cu fire de aur și argint, rămas ca primul tablou laic din Rusia, pe care îl depune în Catedrala Uspenskii. Pe marea pânză, în prim plan apar marele cneaz Ivan al III-lea, cneazul Dimitri și Elena, toți trei având nimburi aurite în jurul capului. Într-un plan mai îndepărtat apar și Sofia și fiul ei, Vasili.

Tânărul moștenitor câștigă chiar de la început simpatia populației și a nobilimii. În jurul său și al Elenei încep să apară tot mai mulți prieteni, printre care și influentul conducător al Dumei, cneazul I. Patrikeev. Din nefericire însă, în anturajul Elenei aflăm

Sigismund Herberstein, înfățișat în straie rusești...

și câțiva prelați adepți ai sectei eretice a „iudaizanților”, care își făcuse apariția la începutul anilor 1490 la Novgorod.

Ivan al III-lea lovește dur

Între timp, marele cneaz hotărăște să îi găsească mireasă nepotului său, astfel că, la 2 aprilie 1499, trimite o misiune la Curtea regelui Hans al Danemarcei, cerând, pentru nepotul său, mâna fiicei acestuia. Încercarea eșuează.

Supărarea marelui cneaz pe soția sa Sofia nu durează mult.

Totuși, aceasta îi fusese alături, la bine și la rău, timp de 25 de ani, astfel că marea cneaghină, împreună cu Vasili, se întorc la Curte. Nu se putea spune că Ivan al III-lea nu își iubea fiul, pe Vasili, dovadă că de multe ori nepotul Dimitri suportase umilințe din partea bunicului, dar nici nu se putea abate de la tradiție în ceea ce privește succesiunea la tron.

Împăcarea sa cu Sofia îl va face pe marele cneaz să încline, insesizabil deocamdată, balanța în favoarea lui Vasili, pe care îl numește, câteva luni mai târziu, mare cneaz de Novgorod și Pskov, ceea ce atrage protestele populației din cele două provincii. Ivan al III-lea este neînduplecat: „Rusia o dau cui vreau eu!” Dimitri rămâne formal cu titlul de mare cneaz al Moscovei și Vladimirului.

Aparent, relațiile cu nora sa Elena continuă să decurgă normal. Însă Elena, naivă, împinsă de boierii care erau de partea lui Dimitri, se îndepărtează vădit de socru, începe să îl vorbească de rău, marele cneaz fiind convins de intrigantii de la Curte că Elena dorește mult prea repede să își vadă fiul pe tron. Și atunci Ivan lovește dur în anturajul acesteia. Prima victimă este

familia cneazului I. Patrikeev, susținător deschis al lui Dimitri. Cneazul și cei doi fii ai săi sunt arestați. Cei trei scapă în ultimul moment de la moarte, în urma intervenției mitropolitului, fiind rași în cap și trimiși pe viață la mănăstire. Ginerile său, Riapolovski, este însă decapitat pe gheaga râului Moscova.

... și harta cnezatului moscovit desenată de el

„EROICELE LUPTE“ DE LA MORENI

O piesă 37 Flak 18 (stânga) și sonde de petrol la Moreni

ADRIAN DRAGOȘ DEFTA

Orașul Moreni, odinioară unul dintre cele mai importante centre de exploatare petrolieră din România, este situat într-o depresiune subcarpatică, pe valea Cricovului Dulce, împresurat de dealuri și vaste suprafețe împădurite cu foioase. Acestea sunt încă străbătute de poteci largi, pe alocuri bine conservate, cunoscute de localnici sub denumirea de „drumurile nemților“. Din loc în loc se poate observa câte o ascunzătoare pentru cuiburi de mitralieră, ruinele vreunei fortificații, cratere formate de explozii și alte urme rămase de pe vremea când, în aceste locuri, armata germană își stabilise puternice baze de apărare împotriva bombardamentelor anglo-americane, ce vizau distrugerea potențialului de producție petrolieră, destinată să alimenteze mașina de război a Germaniei. Pe dealul cel mai înalt ce străjuiește localitatea Moreni se regăsește o construcție încă solidă, bine cunoscută în zonă sub numele de „cazemata nemților“.

În realitate, fortificația a fost centrul de comandă regional al sistemului defensiv antiaerian german din zona delimitată de Valea Cricovului, la vest, și Valea Prahovei, la est. Servind, de-a lungul anilor, fie ca refugiu pentru vreun drumeț surprins de vremea rea, fie ca adăpost pentru ciobani sau ca loc de joacă preferat al copiilor, construcția se deteriorează treptat.

Mărturiile orale confirmă faptul că primele eșaloane ale armatei germane și-au făcut apariția în Moreni în luna septembrie 1940, instalându-se pe un platou nu departe de biserica „Schimbarea la Față“, din Stavropoleos, pe atunci un sat aparținând comunei Moreni. Detașamentul număra cel mult 300 de soldați (infanterie motorizată) sosiți în camioane, vehicule decapotate și semișenilate. Aveau armament ușor și armament de artilerie semigreă. Trupa germană a rămas cantonată aici mai multe zile, până când locația

comandamentului a fost stabilită temporar în reședința profesorului Ioan Tocan, pe Strada Bisericii. După scurtă vreme, comandamentul german avea să-și mute reședința la Hotelul „Kițu“ (în zona sediului Poștei de astăzi).

Marea majoritate a militaților a fost încartiruită în casele localnicilor, cu precădere în locuințele etnicilor germani, deosebit de numeroși în acea vreme. Chiria plătită de armata germană a constituit doar începutul unei relații economice de lungă durată, care s-a dovedit avantajoasă pentru populația

micii localități de pe Valea Cricovului.

Apărarea zonei petrolifere a Moreniului de către antiaeriana germană este amplificată în cursul anului 1942 prin dizlocarea Divizionului 136 AA (două baterii), Divizionului 187 AA și a unor batalioane de infanterie motorizată (probabil în număr de patru). Concomitent, unitățile de geniu ale Wehrmachtului refac și construiesc drumurile de acces din ținuturile împădurite ale localității, edifică puncte de tragere, cazemate, parapeti din beton armat, ridică poduri, camuflează

Miniatură înfățișând înmormântarea Elenei

sează de soarta Elenei și a lui Dimitri, marele cneaz Ivan al III-lea îi răspunde: „din mila mea l-am ridicat pe nepot la rangul de domnitor și din nemila mea a căzut în dizgrație, pentru că el și maică-sa m-au supărat. Sunt miluiți cei care slujesc cu credință sau merită. Pentru ce să îți placă cei care sunt neobrăzați?” consemnează istoricul rus N. Karamzin, în monumentală sa lucrare *Istoria statului rus*, în 12 volume. Se pare însă că așa cum scriu unii cronicari ruși marele cneaz era mai mult supărat de cucerirea de către cuscrul său, Ștefan cel Mare, a unor ținuturi din stânga Nistrului, care, deși sub stăpânirea ducelui Lituaniei, treziseră poftă de extindere și pentru cnezatul rus. Nici principele moldovean nu rămâne dator: reține în Moldova mai mulți meșteri și artiști italieni în drum spre Moscova, eliberați numai după demersuri insistente ale lui Ivan al III-lea pe lângă hanul Crimeii și Înalta Poartă. Mai mult, Ștefan cel Mare ignoră alianța sa cu cnezatul Rusiei și încheie o alianță cu regele Alexandru al Poloniei. Voievodul moldovean moare la 1504, fără să-și mai fi revăzut vreodată fiica și fără să își fi cunoscut nepotul.

În 1504, Ivan al III-lea se îmbolnăvește grav, pierzându-și o mână, un picior și un

Dimitri este scos din lanțuri, adus la palat, unde – după cum va scrie mai târziu emisarul diplomatic al Habsburgilor, Sigismund Herberstein – cneazul muribund i-ar fi zis: „Te implor! Iartă-mi obida adusă ție, fii liber și bucură-te de drepturile tale”. În aceeași noapte, la ora unu, Ivan al III-lea își dă ultima suflare, la vârsta de 65 de ani, după o lungă domnie, de aproape 44 ani (1462-1505). În testamentul lăsat nu pomeneste însă nimic despre nepotul său.

O noapte doar se bucură de libertate tânărul Dimitri. Chiar a doua zi, este pus din nou în

ochi. Presimțindu-și sfârșitul, încearcă, la 26 octombrie 1505, o împăcare cu nepotul său Dimitri, chiar în ziua în care era sărbătorit marele mucenic Dimitri Solunski, protectorul religios al acestuia din urmă.

lanțuri de unchiul său, marele cneaz Vasili, și aruncat în temniță, într-o celulă îngustă de piatră, unde va muri la 14 februarie 1509, la numai 25 de ani. Este înmormântat în mare grabă, în Catedrala Arhanghelskii. În afară de slujbașii mănăstirii, nu sunt prezenți nici prieteni, nici măcar rudele din partea mamei.

Elena a murit la 18 ianuarie 1505, la numai 39 de ani, ca o ironie a sorții, chiar în ziua în care biserica sărbătorea pe sfântul Afanasi Alexandriiski, aprig luptător împotriva ereticilor! A fost înmormântată discret, la mănăstirea de maici Voznesenskaia, pe care o primise în dar la cununie. Mormântul său a fost amplasat în colțul de nord-vest al mănăstirii, rezervat cnejilor și cneaghinelor căzute în dizgrație. În 1929, mănăstirea va fi demolată de bolșevici, iar sarcophagele, din marmură albă, din cele 70 de morminte, vor fi depozitate de-a valma, fără înscrisuri spre identificare, în subsolul Catedralei Arhanghelskii, care fusese folosită drept temniță câteva sute de ani. ■

Știința în cuvinte potrivite cu Corina Negrea și Dan Manolache

luni-vineri de la 13.15

Radio
România
Cultural

cultural.srr.ro

pe față și mă uitam pe bolta cerească senină [...]. În acea clipă mitralierele și tunurile începură a trage vijelios, atacul

începuse. Părinții mei au venit repede către mine și ne-am adăpostit într-un șanț din cauza proiectilelor care cădeau în apropierea noastră, iar crengi mari din pomi au căzut peste noi, fiind retezate de schije. Apoi observăm de ce trăgeau nemții în pădure, fiindcă o parte a armatei române înainta pe acea parte și fusese descoperită [...]. Ajunserăm la un sat apropiat, de unde văzurăm focul ce cuprinsese rezervoarele de petrol din Moreni, iar casele din sat erau, de asemenea, cuprinse de flăcări. Soarele se ridicase deasupra capului, era ora 11.00, când bateria germană fu ocupată după cinci ore de luptă continuă. Făcându-ne semnul crucii, mulțumirăm lui Dumnezeu c-am scăpat cu viață și plecăm înapoi [...]. Însă ceva ciudat se întâmplă când ajunserăm înapoi [în satul Pleașa - n.n.]. Acum începu să se spargă alte proiectile, dar nu asupra noastră, ci pe armata română, care a căzut victimă celorlalte baterii germane, care, văzând cum camarazii lor se predaseră, au deschis focul [...]. Nu mai traseră decât câteva ore, căci seara fură dezarmați și ei. Apoi puturăm să intrăm în sat, unde am văzut cu tristețe cum cinci case arseseră până în temelii în jurul casei noastre."

Inginerul Pleșeanu își amintește și seara care a precedat atacul armatei române asupra foștilor aliați. Potrivit spuselor sale, soldații germani știau că, a doua zi, urma să părăsească bateria de pe dealul Pleașa. Din această mărturie, putem deduce că trupele germane și-ar fi părăsit pozițiile

Mulțumesc domnului Gheorghe Ilinca și domnului Ioan Tocan pentru sprijinul oferit la întocmirea acestui articol.

din jurul Moreniului chiar și în absența unui atac al românilor. În seara de 25 august 1944, germanii din bateria antiaeriană Pleașa au împărțit oamenilor (în special tinerelor fete din sat) lenjerie, veselă și alimente, petrecând mai multe ceasuri în casele celor cu care, de-a lungul anilor, deveniseră buni vecini și prieteni. Memoria colectivă a martorilor acelor zile înregistrează, fără excepție, relația amiabilă dintre militarii germani și locuitori.

Veteranul de război Mircea Ciocârlan, fost mitralier de bord pe bombardiere Savoia-Marchetti și Potez 63, decorat cu „Virtutea militară”, clasa I, și „Bărbăție și credință”, clasa I, locuitor al satului Pleașa, se afla într-o permisie când, în zorii zilei de 26 august 1944, avangarda trupelor române sosită dinspre Târgoviște a deschis focul asupra bateriei antiaeriene germane. Potrivit amintirilor sale, românii se poziționaseră în pădurea „La Rotter”, o culme situată la vest de dealul Pleașa, când au declanșat focul folosind brandurile, iar trupa germană a ripostat imediat. Schimbul de focuri nu a durat prea mult; inferiori ca număr, germanii (aproximativ 30 militari și un grup de 20 basarabeni aflați în subzistență) se retrag că-

tre est, coborând pe Valea Cristianului și îndreptându-se către Centrul de comandă de la Sângeriș. Schimbul de focuri nu a

durat mai mult de o oră, conform spuselor acestui veteran. Colonelul (r) Aurelian Ionescu (veteran de război) confirmă intensitatea redusă a luptelor ce s-au purtat pentru izgonirea militarilor germani din zona Moreni.

Toate aceste mărturii sunt în contradicție cu cele scrise în cărțile și articolele publicate până în 1989. Generalul (r) Toma Zotter, șef de Stat Major al Corpului 5 teritorial în acea perioadă, descrie în cartea sa de memorii – *Fragment de epopee*, Editura Militară, 1960 desfășurarea luptelor într-o manieră spectaculoasă. „Gruparea Moreni, condusă de maiorul Prună Dumitru [...] avea rolul de bază în atacarea și sfărâmarea sistemului

Tun „acht-acht” în acțiune

Schela Moreni

obiectivele petroliere și execută alte lucrări de geniu specifice.

Primele piese de artilerie antiaeriană au fost montate lângă albia Cricovului Dulce la începutul anului 1942, concomitent cu ridicarea numeroaselor cazemate și baterii antiaeriene. La sfârșitul anului 1942, germanii își consolidaseră poziția în Moreni, formând un veritabil cerc de foc în jurul localității. Pe dealul Pleasa, la marginea satului cu același nume, armata germană își stabilise una dintre cele mai puternice baterii antiaeriene, echipând-o cu faimosul tun de 88 mm (șase piese), cunoscut sub abrevierea de *acht-acht zentimeter* (opt-opt centimetri), secondat de două mitraliere 37 Flak 18 și un telemetru.

Alte două baterii antiaeriene au fost montate pe izlazul Sângeriș (est de Moreni) și pe câmpia piemontală a satului Țuicani, unde germanii își stabiliseră o cazarmă pentru batalioane de infanterie. Pe culmea cea mai înaltă a dealului Moreni, la cota 406 m, a fost edificată o construcție din beton armat, ce va deveni Centrul de comandă al tuturor bateriilor germane Flak din zonă. La aceste lucrări

au participat atât prizonieri de război din Uniunea Sovietică, cât și muncitori autohtoni. În proximitatea Centrului de comandă au fost ridicate magazii, două cazărmi, un birou și un depozit de muniție ușoară.

La 23 august 1944 România anunță ieșirea din Axă. Potrivit Arhivei M.Ap.N., fond 571, dosar nr. 1, f. 10-11, totalul efectivelor germane staționate în jurul localității Moreni se cifrau la aproximativ 1.000 militari, dispunând de 12 mitraliere antiaeriene și trei baterii antiaeriene echipate cu tunuri de 88 mm. Armata română a declanșat atacul asupra trupelor germane staționate la Moreni în dimineața zilei de

26 august 1944. Operațiunea a implicat militari din Regimentul 22 infanterie, Regimentul 3 vânători moto, precum și Bateria 204 artilerie antiaeriană, care a deschis focul asupra Divizionului 187 AA german, staționat pe dealul Pleasa.

O relatare a evenimentelor din acele zile o avem de la inginerul Ioan A. Pleșeanu (pe atunci elev în clasa a IV-a la Liceul „Sfinții Petru și Pavel”, din Ploiești), care consemna în caietul său de limbă și literatura română: „Cea mai interesantă zi din vacanța mare am petrecut-o în trista zi de bejenie de la 26 august 1944, când Armata Română a trebuit să-i ia prizonieri pe germanii aflați în satul natal [...] În după-amiaza zilei de 25 august, tatăl meu veni de la serviciu și ne spuse că în noaptea aceea va începe atacul asupra bateriilor antiaeriene germane din localitatea petroliferă Moreni, din care făcea și comuna mea parte. Eu și părinții mei [...] am plecat în pădure, la 700 m depărtare de casă, unde ne-am adăpostit până la 5 dimineața. La această oră, globul de foc începuse să se ridice de pe culmile din depărtare și să trimită razele sale binecuvântate de Dumnezeu [...] Eu m-am spălat

„Cazemata nemților“ (fotografia autorului)

Exagerările generalului (r) Toma Zotter nu se opresc aici. Relatând episodul anihilării unităților germane din Divizia 54 SS a generalului Hoffmayer staționate la 9 km vest de Moreni, el scrie: „Pentru lichidarea rezistențelor hitleriste de la Gura Ocniței, comandamentul nostru a angajat mai multe subunități din Regimentul 3 Vânători Moto, din Regimentul 22 Infanterie și două plutoane de tancuri, toate sosite de la Târgoviște [...] Profitând de deruta nemților, de spațiile nebătute de foc (sic!), s-au angajat într-o serie de atacuri duse de subunități pe direcțiile cele mai ferite. După câteva ore nemții au început să cedeze poziție după poziție până când, în cele din urmă, au fost înfrânți și capturați“. Cu totul altfel este descrisă operațiunea de capturare a efectivelor germane din zona respectivă în lucrarea *România în anii celui de-al doilea război mondial*: „În comuna

Răzvadu de Jos și Gura Ocniței dezarmarea trupelor hitleriste s-a efectuat fără folosirea forței“.

Nu s-a pomenit însă niciun cuvânt despre fapte rămase în afara documentelor existente în arhive, dar prezente în memoria colectivă a supraviețuitorilor acelor zile. Domnul Gheorghe Ilinca își amintește că la data de 24 august 1944, în curtea Uzinei electrice a Societății „Astra Română“ s-au distribuit arme salariaților civili și premilitarilor. Documentele oficiale confirmă că, în afara militarilor armatei române, pe raza localității Moreni existau numeroși civili înarmați. Colonelul (r) Aurelian Ionescu și colonelul (r) Eugen Lemnaru, dar și alți localnici își amintesc că mai mulți soldați germani au fost uciși pe străzile localității Moreni, după ce fuseseră deja capturați de către armata română. Despre autori, părerile sunt împărțite: unii afirmă că printre civilii care posedau

arme de război s-ar fi aflat și membri ai partidului comunist, care ar fi comis faptele; alții spun că unii țigani înarmați i-ar fi ucis pe prizonierii germani. Cert este că numeroase cadavre ale ostașilor germani au fost abandonate pe străzile orașului, iar la scurt timp după aceea li s-au luat cizmele și îmbrăcămintea.

Totalul pierderilor germane înregistrate în luptele din 25-26 august 1944 la Moreni nu poate fi apreciat cu exactitate. În timp ce arhivele Stării civile consemnează un număr de 24 soldați germani morți, *Deutsche Dienststelle* și *Militärhistorische Forschungsamt* susțin cifra de 35. Pierderile armatei române în luptele purtate în zonă nu sunt cunoscute. Starea civilă a localității Moreni consemnează doar decesul soldatului Simion Robert „ca urmare a rănilor de la bătălia din 26 august 1944“. ■

REVOLTA ANTIOTOMANĂ (CRIPTOGRAFIE: 4, 4, 6, 2, 7)

Lucian BUTURE,
Bacău

Soluția rebusului **Aromânii – realitate istorică**, nr. 4/2012

A – J – STA – A – B – INRUDI – LIMBA – TARI – STABIL – COMUNITATI – C – NAI – SOR – IBA – TP – TATA – O – UN – MACEDOROMANI – NA – URCA – MIC – INSA – IE – LI – A – C – ETIC – DACI – IG – AM – ROI – NB – RECUNOSCUȚI – DAR – NASA – ARC – IAR – EUROPEI.

Soluția jocului **În Europa de Nord**, nr. 4/2012

DUBLIN E CAPITALA IRLANDEI

(DUBLI – NE/CA – PI – T/A – LA – I/R – LA – N – DE – I)

Imagine din orașul Moreni

defensiv german din zona Moreni". Autorul (citât ulterior de întreaga istoriografie) menționează existența unor unități ale Diviziei 54 SS, comandată de generalul Hoffmeyer, staționate la Gura Ocniței, localitate situată la vest de Moreni, între Pleașa și Târgoviște, fiind, după cunoștința noastră, singura sursă care atestă existența acestor unități în regiune. Descriind atacul românesc asupra bateriei germane de pe dealul Pleașa, generalul Zotter vorbește despre capturarea unui număr de 160 prizonieri și un bogat material de război, amănunte pe care documentele de arhivă nu le confirmă. Potrivit situației centralizatoare a capturilor existente în garnizoane din Arhivele Naționale Prahova, *bogatul material de război* se rezumă la două teletre, cinci căști, trei binocluri, 500 cartușe, o pușcă-mitralieră, opt încărcătoare, trei grenade anti-tanc și un pistol automat. Precizăm că situația se referă atât la captura de pe dealul Pleașa, cât și la cea de pe dealul Sângerș. În același stil bombastic, generalul Toma Zotter relatează apariția pe cerul Morenilor a două avioane hitleriste, ale căror bombe lansate nu și-au atins ținta. Platoul Țuicani (unde germanii dis-

puneau de o cazarmă pentru unitățile de infanterie și pompieri) este, de asemenea, cucerit, avansându-se cifra de 120 prizonieri. Numărul acestora nu se poate stabili cu precizie, dar, conform mărturiilor orale, este destul de improbabil ca trupele germane din zona petroliferă Țuicani să fi fost atât de numeroase.

In privința atacului împotriva comandamentului regional („la cazemată”), memoriile generalului Toma Zotter consemnează următoarele: „Inamicul mai dispunea de alte puternice forțe la nord de Moreni. Ele se fortificaseră solid pe dealul Sângerș și Plaiul Nisipoasa, ți-

nând sub tirul bateriilor de artilerie întreaga vale a Cricovului Dulce [...] Bateriile de artilerie germane băteau continuu Moreni și căile de acces către dealul Sângerș”. Informația oferită de memoriile generalului frapază prin inexactitatea ei: bateriile antiaeriene germane de pe Sângerș și Nisipoasa (amplasamentele acestora se pot verifica și astăzi) n-ar fi putut, în niciun caz, să țină sub tir Valea Cricovului și nici localitatea Moreni, datorită configurației terenului. Cel mult, trupele germane ar fi putut, într-adevăr, să opună rezistență cu ajutorul mitralierelor fixate pe platoul comandamentului, dar, potrivit memoriei colective, acest lucru nu s-a întâmplat, trupele germane preferând să se retragă către nord. Hărțile pe care autorul le introduce în cartea sa de memorii sporesc confuzia. Astfel, în schița intitulată „Dispozitivul trupelor române și germane la 23 august 1944 în zona petroliferă de pe Valea Prahovei”, Plaiul Nisipoasa este plasat undeva în nordul satului Ocnița, la peste 15 km depărtare de locația sa reală, în imediata vecinătate a dealului Sângerș.

Unul dintre „drumurile nemților”

cu repeziciune după moartea acestuia, în 1551, și mai cu seamă după căderea cetății orădene, în urma unui lung asediu, între 1556-1557, în mâinile Isabellei, văduva principelui Ioan Zápolya, și ale fiului lor, Ioan Sigismund.

Vandalizarea mormântului regal

În acest context apare și prima descriere detaliată a orașului și a tulburărilor religioase care l-au zguduit lăuntric, opunându-i pe catolici și reformați. Ea se datorește lui Giovan Andrea Gromo, un italian născut în 1518 la Bergamo, care, după ce a slujit ca lefegiu al mai multor principii europeni, ajunge la Curtea lui Ioan Sigismund Zápolya, în primăvara anului 1564. Intrat în grațiile principelui transilvănean, acesta va îndeplini mai multe misiuni cu caracter militar, dar și politic, fiind folosit, de pildă, ca intermediar în tratative al căror conținut, din păcate, nu-l cunoaștem cu dogele Venetiei. Șederea sa în Transilvania, deși relativ scurtă (după unele opinii, nici măcar un an întreg) nu l-a împiedicat să redacteze chiar atunci o *Scurtă descriere a Transilvaniei*, publicată în două variante (una scrisă special pentru papă), înfățișând concis situația principatului, a bogățiilor și frumuseții acestuia, a numeroaselor și puternicelor fortificații

Asediul otoman al Oradei, stampă din 1598

existente deja, care ar permite folosirea țării ca bastion de seamă împotriva otomanilor.

Descrierea Oradei, văzută de italian de mai multe ori („pe vremea ultimei mele treceri pe acolo, adică la începutul lui iunie 1565”, nota el într-un loc), e în general clară și corectă, informațiile oferite fiind confirmate ulterior de alte documente, impresii și note de călătorie ori cercetări arheologice. Pentru Gromo, cetatea este excelent poziționată, adăpostită în fața artileriei, într-o vreme în care progresele în acest domeniu erau tot mai mari. Ea este așezată „în apropierea unei înălțimi de pe care se pot bate doar casele, nu însă și zidurile cetății”. Cât despre oraș, acesta „este înconjurat de un val puternic și este scăldat de râul Criș, numit în vechime Chiso, care curge spre marele folos al orașului prin chiar mijlocul lui”.

Importanța strategică a orașului, punct nodal al multor drumuri ce legau Ungaria și Europa Centrală de Transilvania intracarpatică, l-a determinat pe autor să revină cu informații suplimentare în ceea ce privește cetatea, pe care o descrie ca fiind „o construcție uriașă [...], cu cazărmi încăpătoare. Ea este

socotită foarte tare din cauza zidurilor groase și puternice, a șanțului bun, cu o contraescarpă și cu un terasament larg de pământ, pe care îl are pe dinăuntru, de formă aproape ovală, dar fără flancuri de vreo ispravă”. Alături

de prezența în interior a două mănăstiri de călugări, Gromo amintește și de existența unei catedrale, unde „niște calvini voiau să distrugă o seamă de tablouri frumoase și altare [...] la începutul lui iunie 1565”.

Catolic fervent, acesta a fost scandalizat de comportamentul considerat de el blasfemator al adepților Reformei, numindu-se printre cei care au făcut „plângere către principe că se aduce o asemenea jignire lui Dumnezeu. [Atunci] el, care se afla acolo călare sub arme, a alergat la locul tumultului și, cu lovituri de măciucă, el însuși a împrăștiat această bandă de nelegiuți care voiau să distrugă biserica; și de atunci încolo, cu toate că preoții de acolo sunt foarte asupriți, ei stăruie totuși în credința catolică; și călugării rămân mai departe în mănăstirile lor și preoții [oficanți] în catedrală”.

Ultimele două afirmații însă trebuie luate în considerare cu multe rezerve, deoarece, la puțin timp după ultima trecere a autorului prin oraș, la 22 iunie 1565, au fost înregistrate violente conflicte confesionale, ce vor culmina cu o grea lovitură aplicată catolicilor, prin pătrunderea

Situată pe cursul Crișului Repede la contactul dintre Câmpia de Vest și zona colinară ce se interpune între aceasta și Munții Apuseni, având la nord Dealurile Oradei, iar la sud pe cele ale Gepișului, Oradea (Magazin istoric, nr. 10/2009) a fost traversată

Detaliu din Sala cu grifoni a Cetății Oradea

încă din timpuri străvechi de o serie de drumuri comerciale de mare interes, ce au contribuit la dezvoltarea sa economică și i-au influențat profund destinul. Era un punct aproape obligatoriu de trecere pentru mulți călători ve-

niți dinspre Occident.

CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ORADEA SECOLULUI AL XVI-LEA

Dr. IOAN CIORBA, Dr. DUMITRU SIM

Deloc întâmplător, primele informații consistente în legătură cu Oradea provin din secolul al XVI-lea. A fost epoca unor transformări radicale, rezultate după bătălia de la Mohacs (soldata cu înfrângerea oștilor regelui maghiar Ludovic al II-lea, în 1526) și mai apoi cucerirea Budei în 1540, marcând dispariția Ungariei ca stat. Apariția pașalâcului de la Buda nu a însemnat însă o simplificare a configurației politice a regiunii, ci dimpotrivă.

Coroana Ungariei era revendicată, în baza unui mariaj dinastic, de Habsburgii austrieci, în vreme ce din Regatul Ungariei rămăsese o entitate

mai mult sau mai puțin liberă, și anume Principatul Transilvaniei, căruia îi fuseseră lipite comitatele din vest (adică o parte din Banat, până la 1552, Crișana, până la 1660, și Maramureș, până la sfârșitul secolului al XVI-lea).

În această conjunctură, Oradea, Bihorul și celelalte comitate vestice au fost chemate să opteze pentru

încadrarea la acea parte a Ungariei care se afla sub controlul Habsburgilor sau pentru Transilvania, devenită în 1541 principat autonom, sub suzeranitate otomană. După mai multe diete parțiale în cursul cărora s-a încercat ralierea la coroana habsburgică, în cele din urmă, în dieta de la Turda, din august 1544, reprezentanții stărilor

din comitatul Bihor și conducerea orașului Oradea au hotărât alipirea la Principatul Transilvaniei.

În același timp, urbea a fost martora răspândirii ideilor Reformei, combătute cu energie de episcopul romano-catolic de Oradea, Gheorghe Martinuț, dar difuzate

Cetatea Oradea

vătămarea și înfricoșarea garnizoanelor turcești care erau în Ungaria în partea aceea. Voievodul Transilvaniei [Ștefan Báthory, și el căpitan al cetății între 1562-1564, iar apoi principe între 1571-1583 – n.n.], știind de nemulțumirea pe care ar nutri-o sultanul, trimise la Brașov pentru a porunci ambasadorilor săi să se ducă să-l aștepte la Oradea unde se va duce și el, și că nu va mai face nimic până ce ei înșiși nu vor fi adus această cetate în starea pe care după spusele lui Mehmed-pașa [mare vizir – n.n.] o voia stăpânul acestuia și că va vorbi cu sangeacul de Buda și va lua de la el o dovadă că cetatea fusese readusă în starea ei dintâi. Chiar în zorii zilei, acel domn Milesvár trimise în grabă pe unul dintre tovarășii săi cu scrisoarea pentru a o duce principelui, la Alba Iulia“.

Lefegii plătiți din banii Bisericii

Despre Oradea a mai scris și iezuitul italian Antonio Possevino (1553-1611), ajuns secretarul *Companiei lui Iisus* în 1573, calitate în care a condus numeroase misiuni diplomatice. Între acestea se va număra și cea de mediere a unei înțelegeri între Ștefan Báthory, rege al Poloniei din 1575, și țarul Moscovei, Ivan al IV-lea cel Groaznic, în diferendul legat de stăpânirea ținutului Livoniei.

Călătoria sa prin Transilvania s-a întins pe o perioadă de aproximativ o lună și ju-

mătate, timp în care, profitând de bunele relații cu principele și de faptul că acesta era catolic, se va implica hotărât în punerea bazelor Colegiului iezuit de la Cluj și a două rezidențe pentru același ordin, la Oradea și Alba Iulia. Mărturiile sale au fost adunate cu grijă în intenția publicării lor într-o lucrare purtând titlul *Transilvania* (care însă nu a fost terminată decât după moartea sa). Oradea i s-a părut un oraș „mândru, deși fără ziduri [exterioare – n.n.], cu o cetățuie vestită și mare, împrejmuită de ziduri“. Date utile ne sunt oferite apoi în legătură cu căpitanul cetății, cel care a deținut după înfrângerea căpitaniei, la jumătatea secolului al XVI-lea, și până la căderea fortăreței sub otomani la 1660 demnitățile echivalente celui de-al doilea om în stat. „Acesta, scria înaltul prelat, are de obicei cam 800 de oameni călare și tot atâția pedestri; de el ascultă toți cei care se află în acel ținut și care au

bunuri, fie că sunt nobili sau stăpâni [de pământ] sau oameni de rând“.

Importanța strategică a cetății situată în chiar zona de contact a intereselor habsburgice și a celor otomane, precum și necesitatea adoptării unei politici pe măsură, capabilă să se opună cu succes oricăror ingerințe externe, apar și ele afirmate cu claritate. Astfel, referindu-se în continuare la căpitan, Possevino nota că „el luptă când cu turcii, când cu imperialii, dacă aceștia calcă hotarele, făcând expediții de pradă cu oștenii lor, și de aceea trimite întotdeauna și într-o direcție și într-alta cete de călăreți care să apere țara și să stea de pază“. În legătură cu modul în care erau plătiți apărătorii ni se spune că o bună parte dintre venituri provine din bunurile episcopiei romano-catolice din Oradea, „din care episcopul nu mai culege nici măcar o uncie, pentru că lucrurile s-au întors așa [...] și că bunurile

bisericești au fost toate cotropite sub un pretext pe care-l cred ei îndreptățit [socotind] că este îngăduit să le cheltuiască pentru întărirea acestei cetăți și ținerea ei bine înarmată, ca fiind un punct de hotar de foarte mare însemnătate împotriva turcilor“.

Situația orașului se va schimba însă, odată cu refluxul puterii otomane și creșterea puterii Austriei la sfârșitul secolului al XVII-lea, iar noua stare de lucruri va fi surprinsă de călătorii străini pe care treburile îi vor purta atunci pe drumurile Oradei. ■

Poarta de intrare în Cetatea Oradea

reformașilor unitarieni în catedrală și distrugerea mormântului Sfântului Ladislau (regele Ungariei între 1077-1095, considerat întemeietorul cetății, sanctificat în 1192 și înmormântat la Oradea, după ce inițial fusese înhumat la mănăstirea benedictină din Samoggyvár, în Ungaria) și risipirea rămășițelor acestuia. Pentru gustul italianului, mormântul era „splendid [...] lucrat în întregime din cele mai frumoase marmuri, sculptate cu măiestrie”.

Ați terminat cetatea? Dărămați-o!

Din punct de vedere al istoriei cetății din Oradea, vizita lui Giovan Andrea Gromo a avut loc cu puțin timp înaintea declanșării aici a unor lucrări de anvergură, cu scopul înlocuirii vechii cetăți a cărei construcție începuse după marea invazie mongolă (*Magazin istoric*, nr. 2/2010), înconjurată de un zid de piatră de aproape un metru grosime și de formă aproximativ ovală cu o alta nouă. Prima fază a lucrărilor a început în intervalul 1569-1570, sub conducerea unor arhitecți italieni (în acea perioadă, cei mai pricepuți constructori de fortificații), prin ridicarea bastionului Crăișorul și, probabil, și a unei părți din Bastionul Ciunt, cărora, într-o a doua fază, li s-a adăugat Bastionul Aurit (cu începere din anul 1572). A rezultat astfel cetatea pentagonală, ale cărei forme se văd încă și astăzi, având bastioane pe colțuri, aptă să facă față noilor modalități de ducere a războiului. Întărirea Tran-

Miniatură medievală înfățișând
1) înmormântarea Sfântului Ladislau;
2) oameni rugându-se la mormântul lui;
3) bogatul nu poate ridica tava de argint de pe mormântul Sfântului;
4) săracul o poate ridica

silvaniei cu o astfel de fortificație, un important punct de sprijin și de rezistență împotriva oricărui atacator, nu a fost văzută cu ochi buni de către otomani, aceștia simțindu-și astfel periclitare pozițiile din Ungaria. Ne-o dovedește un alt călător străin prin spațiul transilvănean, de această dată un francez, pe numele său Pierre Lescapier.

Gheorghe Martinuzzi

Provenind dintr-o familie de magistrați ai Parlamentului din Paris, Lescapier a întreprins în cursul anului 1574 o lungă călătorie prin Europa, prilej cu care a trecut și prin Transilvania, unde a poposit timp de două luni (16 iunie-16 august). Cu acel prilej a întocmit un jurnal pe care l-a publicat sub titlul *Voyage fait par moi, Pierre Lescapier l'an 1574 de Venise à Constantinople par mer jusque à Raguse et le reste par terre et retour par Thrace, Bulgarie, Walach, Transilvanie ou Dace, Hongarie, Allemagne, Friul et Marche Trevisane jusque à Venise* (Voiajul pe care l-am făcut eu, Pierre Lescapier, în anul 1574 de la Veneția până la Constantinopol pe mare până la Ragusa, iar apoi pe uscat, cu întoarcere prin Tracia, Bulgaria, Valahia, Transilvania sau Dacia, Ungaria, Germania, Friuli și Marca Treviso, până la Veneția).

Între altele, el povestește că, ajuns la Brașov, a fost primit de către judele Lucas Hirscher, tratat cu cinste și găzduit într-o casă particulară. Aici va avea prilejul să se întâlnească cu Ioan Milesvár, căpetenia unor soli transilvăneni și unguri, despre a cărei delegație Lescapier afirma că „se duce la Oradea Mare să-l găsească pe fratele principelui [este vorba de Cristofor Báthory, căpitan al cetății între 1572-1577 și principe al Transilvaniei între 1576-1581] din ordinul expres al sultanului, pentru a pune capăt întăriturilor pe care le făcea acolo [la construcția Bastionului Aurit – n.n.] și despre care sultanul spunea că ar fi o lucrare [pornită] spre

fusese înființat în timpul domnitorului Grigore Alexandru Ghica (1849-1853, 1854-1856). În plus, a fost numit și ispravnic (prefect) al județului Neamț, postură din care nu a permis acțiuni de intimidare la adresa antiunioniștilor și a semnat petiția separatiștilor din 2/14 mai 1857.

În mod cert, nu a susținut Unirea Principatelor, însă nici nu i s-a opus prin mijloacele pe care le-ar fi putut pune la dispoziția antiunioniștilor. Ca urmare, a avut o relație bună cu Alexandru Ioan Cuza, care, în anul 1860, i-a încredințat comanda unui regiment de infanterie (Regimentul 4 Linie) unde, datorită calităților sale de bun conducător, după cum nota Radu Rosetti, a reușit „să pue ordine în administrație și să aibă în curând soldați mai bine instruiți decât în alte regimente“. La 16 noiembrie 1862, a fost mutat la comanda Regimentului 1 Lăncieri, unde a rămas până în iulie 1863. În această perioadă s-a căsătorit (1862) cu Alexandrina Câmpineanu, fiica cunoscutului boier patriot din Țara Românească, Ion Câmpineanu, cel care se opusese până în anul 1838 aplicării Regulamentului Organic. Împreună cu Alexandrina a avut un singur copil, pe Alexandru, născut în anul 1863, mort de tână, în urma unei boli, în București, la 25 aprilie 1883.

După abdicarea lui Cuza, pe Gheorghe Ruset-Roznovanu îl regăsim în rândurile grupării conservatoare, al cărei membru marcant avea să devină curând. Astfel, el a ocupat, pe rând, în Parlamentul României, funcțiile de deputat (1866-1870) și

senator (1871). La 3 noiembrie 1871 a fost ales președinte al Consiliului județean Neamț, apoi a fost numit prefect al aceluiași județ, în timpul guvernării conservatoare (1871-1876), prezidată de Lascăr Catargiu. Câtă vreme a activat ca prefect s-a dovedit un bun gospodar, calitățile organizatorice pe care le demonstrase în armată punându-le de această dată în folosul comunității locale. Din inițiativa sa județul Neamț a ajuns să dețină cea mai bună rețea de șosele de la acea vreme, fapt recunoscut și de contemporani.

A participat la Războiul de Independență (1877-1878), comandând Brigada 4 Călărași, ce a asigurat flancul drept al armatei române, în sectorul cuprins între Grivița și Vidin. După război și-a încheiat cariera militară, dedicându-se exclusiv politicii, în slujba Partidului Conservator. Ace-

lași istoric Radu Rosetti arăta că Gheorghe Ruset-Roznovanu devenise „un admirabil fabricant de deputați guvernamentali“ și că „numai candidații care aveau blagoslovenia lui ieșeau din urne“. Este și perioada în care intră în rivalitate, pe teren politic, cu I.C. Brătianu, liderul Partidului Național Liberal, însă până în anul 1888 s-a aflat în opoziție, în calitate de deputat. Rivalitatea față de acesta nu l-a împiedicat însă să-i primească fiul, pe Ionel Brătianu, în vizită la conacul său de la Roznov, la 8/20 decembrie 1890. Cu acea ocazie, Ionel Brătianu îi scria tatălui: „Colonelul Roznovanu, sub un aspect contrariu, este o gazdă foarte amabilă [...] Rusia e aici la ea acasă. Împărații au pe pereți portretele, Skobelev [Mihail Dmitrievici, 1843-1882, general de infanterie, comandant al trupelor ruse la Plevna și Șipka] statueta pe masă, *Le Journal de St. Petersburg* stă pe birou“.

Gheorghe Ruset-Roznovanu nu a manifestat o admirație deosebită față de Carol I, întrucât acesta era german și ducea o politică ostilă Rusiei. Cu toate acestea, i-a trimis telegrame de felicitare, publicate în *Monitorul Oficial*, din 26 octombrie 1866, respectiv 23 aprilie 1868, și l-a găzduit pe domn la Roznov, la 21 aprilie 1868.

Ctitorul și omul de cultură

Gheorghe Ruset-Roznovanu a rămas în memoria comunității locale din Roznov prin construirea primei școli din localitate (februarie 1865), a căii ferate Bacău-Piatra Neamț, a gării

Colonelul Roznovanu în tinerețe

Dascăli slujitori ai muzei Clio

Unul dintre cei mai importanți oameni politici nemțeni din secolul al XIX-lea a fost marele moșier

Gheorghe Ruset-Roznovanu. Acesta făcea parte din ramura moldoveană a familiei Rosetti, cu origini constantinopolitane. Las-caris Rosetti a fost atestat în prima jumătate a secolului al XVI-lea, fiind căsătorit cu Bella, fiica nobilului constantinopolitan Ioan Cantacuzino, cel mai cunoscut reprezentant al acesteia fiind voievodul Țării Moldovei, Antonie Ruset (1675-1678), fost mare sluger în timpul domniei lui Ștefan Petriceicu (1672-1674, 1683-1684), când era poreclit „Kiriță Draco”.

Gh. Ruset-Roznovanu...

... și soția sa, Alexandrina Câmpineanu,

fresce din Biserica „Sf. Nicolae” din Roznov,
realizate de pictorul Costin Petrescu

COLONELUL GHEORGHE Ruset-ROZNOVANU

PAUL DANIEL NEDELOIU

Gheorghe Ruset-Roznovanu s-a născut la 1 martie 1834, în familia lui Alecu și a Ruxandrei Ruset-Roznovanu (fostă Callimachi). Ca majoritatea fiilor de boieri din acea vreme, tânărul Gheorghe Ruset-Roznovanu și-a făcut studiile în străinătate, mai întâi în Austria, apoi în Rusia, unde a devenit un filorus convins. Faptul nu constituia o noutate în familia Ruset-Roznovanu, cunoscută de altfel în epocă pentru simpatia declarată față de Rusia: un înaintaș al său, Nicolae Ruset-Roznovanu (1764-1836), avusese

legături cu mișcarea eteristă din Rusia.

Militar de carieră și om politic

În Rusia – unde grație sumelor de bani trimise de tatăl său a beneficiat de cele mai bune condiții de trai – a servit în armata țaristă, ocazie cu care l-a cunoscut personal pe țarul Nicolae I (1825-1855). Istoricul Radu Rosetti nota în lucrarea *Amintiri din prima tinerețe* că, întrebat fiind de către țarul Nicolae I de unde este, Gheorghe Ruset-Rozno-

vanu ar fi răspuns fără șovăială: „din gubernia Moldovei, Majestatea Voastră!”. În armata rusă a făcut parte din „Regimentul de Gardă” al țarului, ajungând până la gradul de *praporcic* (sublocotenent), primit la 19 iulie 1857.

S-a întors în Moldova în preajma Unirii Principatelor, în vreme ce țara era sub cămăcămia lui Nicolae Voștoride (1857-1858), intrând în miliție, unde a primit gradul de colonel. În această nouă calitate, el a fost comandantul regimentului de jandarmi, care

Pastila de cuvinte

Am arătat, cu alte prilejuri, că româna a păstrat din latină o serie de termeni care sunt atestați în ansamblul idiomurilor romanice. Profesorul I. Fischer afirma despre aceștia că „suntem în drept să presupunem că erau folosiți în Antichitate de majoritatea, dacă nu de totalitatea, vorbitorilor limbii latine“. Ei făceau parte din vocabularul de bază al latinei și sunt în număr de aproximativ 500; pentru ei se folosește denumirea de cuvinte „panromanice“. Și în cazul termenilor referitori la sănătate și boli, de care ne ocupăm aici, româna are o serie de cuvinte panromanice. Le prezentăm în ordine alfabetică, pornind de la termenii latinești.

TERMENI LEGAȚI DE SĂNĂTATE

Academician MARIUS SALA

Doleo „a dura“ este general răspândit în română, așa cum rezultă din harta ce ilustrează cuvântul în *Atlasul lingvistic român*. Apare și în textele vechi: *Ca ceaia ce dura aproia-se a naște și în durerea ei striga*.

Dolor „durere“ s-a păstrat în aromână în forma *duroare* cu sensul de „chin, suferință“, dar și în textele vechi dacoromânești (tipăriturile lui Coresi, Noul Testament din 1648, Biblia de la 1688). După unele păreri, și derivatul *dolorosus* s-ar fi păstrat ca *durosos*, cuvânt care a dispărut, dar care are atestări în secolul al XVII-lea și în aromână (termenul *dureros*, care apare la Dosoftei, este un derivat format mai târziu de la *durere* + sufixul *-os*).

Dolus cu sensul, din latina populară, de „durere fizică, boală“ s-a păstrat în forma învechită și populară *dor*, în general urmat de determinări introduse prin prepoziția „de“, care indică organul sau regiunea afectată (*dor de lingurea*, *dor de ochi*, *dor de măsele*).

„Durerea“ se identifică uneori cu „dorul“ (despre această evoluție semantică s-a scris foarte mult).

Febris „febră, friguri“ a dat în românește *fior* „senzație ușoară de frig, însoțită de un tremur“ (într-un dialect italian,

fiora înseamnă „febră“). Forma neatestată *fior* (rezultatul normal al evoluției cuvântului latinesc, conform legilor fonetice) a primit un singular analogic *fior*, format pe baza pluralului *fiori*. După alte păreri, ar trebui plecat de la un alt cuvânt latin neatestat: *februm*. În aromână există *heavră* care înseamnă „friguri“.

Gemere „a geme“ este prezent și în aromână: *gem*, *geamire*. Derivatul *geamăt* este considerat de unii specialiști moștenit din latinescul *gemitus* (există și în italiană), dar alții cred că este un derivat românesc de la *a geme*, la fel ca *freamăt* de la (*a*) *freamăta* sau *treacăt* de la (*a*) *trece*.

Morior „a muri“, trecut în latină la o conjugare analogică în forma neatestată *morire*, a dat în română *a muri*, cuvânt existent în toate dialectele sud-dunărene (aromână *mor*, meglenoromână *muriri*, istroromână *mor*) și general răspândit în dacoromână. Este înregistrat prima dată în Psaltirea Hurmuzachi.

„Mater dolorosa“
(mama îndurerată),
întruchiparea durerii,
la picioarele crucii
pe care i-a fost răstignit Fiul
(tablou de Pietro Perugino)

din Roznov, a unui spital în aceeași localitate (1892), dar mai ales prin ctitorirea unei biserici în stil rusec cu hramul „Sf. Nicolae” – ridicată între anii 1890 și 1892, după planurile celebrului arhitect rus din Petersburg, Nicolae Vladimirovici Sultanov, cel care a edificat în Kremlin cunoscutul monument al țarului Alexandru al II-lea, în amintirea eliberării țărilor din Rusia.

Biserica dăinuie și astăzi, fiind un monument de arhitectură slavo-bizantină, ce are forma unei cruci cu brațe egale. Acoperișul supraînălțat este dominat de o turlă în formă de bulb, specifică bisericilor rusești, bogat ornamentată cu trei șiruri de acolade în piatră. Temelia înaltă a permis construirea unui subsol spațios, care îndeplinește o dublă funcție: de criptă funerară, unde se află mormintele familiei Roznovanu, dar și de muzeu, fiind expuse obiecte de cult și unele care au aparținut familiei Roznovanu.

Printre mai multe odore scumpe ale bisericii se numără: catapeteasma, făcută din bronz cu smalt, și patru icoane, dintre care una reprezentându-l pe Iisus Hristos, dăruită bisericii de către regele Carol I, a doua cu chipul Sf. Alexandru Nevski, dăruită de țarul Alexandru al III-lea,

Castelul Roznovanu

a treia reprezentând Buna Vestire, dăruită de Marele Duce Pavel Alexandrovici, și ultima, reprezentând chipul Mântuitorului, îmbrăcată în argint, dăruită în anul 1902 de prințul Leon Urusoff, ambasador al Rusiei. Mai există și o *Evangelhie* veche, din 1644, scrisă în limba slavonă. Biserica a fost pictată, între anii 1913-1915, de pictorul Costin Petrescu (*Magazin istoric*, nr. 3/2005), în stilul frescă, iar sfințirea a avut loc la 14 iunie 1915, fiind oficiată de către mitropolitul Moldovei și Sucevei, Î.P.S. Pimen Georgescu, momente de care, din păcate, nu s-au mai bucurat ctitorii, deoarece colonelul Gheorghe Ruset-Roznovanu s-a stins din viață la 2 octombrie 1904, iar soția acestuia, Alexandrina, la 19 septembrie 1907. Ambii au fost înmormântați în ctitoria lor.

Prin testamentul din 25 august 1898, care astăzi se găsește la Arhivele Naționale

Iași, colonelul și-a donat întreaga avere, în valoare de 1.700.000 lei, plus moșiile Roznov și Ivănești (fără dreptul de a le ipoteca), bisericii „Sf. Nicolae”, ctitoria sa, și spitalului din Roznov (pentru întreținerea acestuia, începând din 10 februarie 1899), punându-l executor testamentar pe prințul rus Iurie Olsufiev, care îi era nepot.

După moarte însă, testamentul i-a fost atacat în instanță de rude. Acestea au obținut, în anul 1908, anularea lui, la aceasta contribuind și neprezentarea la proces a lui Iurie Olsufiev. Moștenitorii au vândut apoi moșia Roznov lui H.D. Economus (1908). Numai prin intervenția directă a ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, s-a reușit să se oprească suma de 250.000 de lei din averea colonelului, constituită ca fond de întreținere pentru biserica din Roznov.

Despre stăpânii de odinioară mai amintește și Castelul Roznovanu, ridicat la începutul secolului al XIX-lea. Construcția nu și-a păstrat întru totul aspectul arhitectural inițial, deoarece, de-a lungul timpului, i s-au făcut modificări semnificative ceea ce a determinat ca acesta să nu fie inclus pe lista monumentelor de arhitectură din Neamț. ■

Realizarea acestui articol a fost posibilă prin susținerea acordată de Fondul Social European în România, sub responsabilitatea Autorității de Management pentru Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Cititorii întreabă, istoricii răspund

ORIGINEA
CUVÂNTULUI BRÂNZĂ

Stimate domnule profesor Sala,

Citesc cu mult interes articolele din *Pastila de cuvinte* și sper că nu deranjez dacă vă contrazic privitor la articolul dv., publicat în *Magazin istoric*, din luna octombrie 2011. Mă refer la cuvântul „brânză”, care este considerat, de cei mai autorizați lingviști, ca fiind moștenit din limba traco-getă și luat din limba română de celelalte popoare din Balcani. Profesia m-a dus în Asia Centrală, în Uzbekistan, destul de recent, și m-a pus în contact cu limba uzbekă, aparținând grupului de limbi turcice. Am rămas uimit când, în piața locală, am auzit cuvântul „brânza”, denumind telemeaua albă, similară cu cea de la noi. Colegii uzbeki mi-au confirmat cuvântul și pronunția, ca fiind la fel de vechi ca limba uzbekă. Este măgulitor să ne închipuim că limba română a îmbogățit și limba uzbekă, cuvântul nostru călătorind în sens invers față de migrațiile din Asia. Dar este mult mai realist să recunoaștem că acest cuvânt a fost împrumutat de limba română din turcă, odată cu ocupația Țărilor Române și obligația plății haraciului, o parte din el, ca „brânza de Brăila”, pregătită și ambalată după rețeta „consumatorului”. Vechile denumiri daco-latine: caș, cașcaval, cașcavea au rămas pe plan local, desemnând un grup restrâns de sortimente. Și este puțin exagerat să considerăm că am îmbogățit limbajul unor țări cu o tradiție bine cunoscută în lume în producția de brânzeturi, ca Elveția și Franța.

Cu stimă,

Toma VLAD

Stimate domnule Toma Vlad,

În legătură cu remarcile dv. referitoare la originea cuvântului „brânză”, precizez, așa cum am făcut-o și în „pastila” mea, că tot ce am spus acolo este părerea profesorului meu Alexandru Graur (de altfel, citat de două ori). Nu este o „exagerare”. Profesorul meu citează în cartea sa *Dicționar de cuvinte călătorești*, 1978, multe cazuri ciudate. La pp. 11-12, unde se discută „brânza”, se arată că aceeași remarcă a fost făcută de E. Berneker, în *Slavisches etymologisches Wörterbuch* (Dicționar etimologic slav) s.v. „bryndz”. Apariția lui „brânza” în uzbekă nu este surprinzătoare. Ciobanii români au ajuns în trecut până în acele regiuni. Colegii dv. uzbeki sunt lingviști, ca să afirme că termenul este „la fel de vechi ca limba uzbekă?”. Nimeni nu a susținut că „brânza” ar fi de origine turcă! Este absent și din excelenta monografie *Influența turcă asupra limbii române*, de Emil Suciu, în două volume.

Cu salutări cordiale,

Marius SALA

Detaliu din *Parabola orbilor*, de Pieter Bruegel cel Bătrân

Mutus „mut“ există și în toate dialectele sud-dunărene (aromână, meglenoromână, istroromână: *mut*). Apare din primele texte românești.

Puroneum (cu forma neatestată *puronium*) este un derivat de la *pus* „puroi“, care s-a moștenit numai în daco-română și în aromână (*proñu*, *proaște*), atestat la 1500. Latinescul *pus*, *puris* a fost împrumutat de franceză din latină, iar mai târziu s-au preluat și derivatele *purulentus*, *purulentia*, *suppurare*, *suppuratio*. Din franceză și latină le-am luat și noi pe *purulent*, (*a*) *supura* și chiar pe *pus* „exudat patologic vâcos, care se formează în focarele de infecție“.

Pensum „povară“ a devenit în română *păs*, cu sensul „dureri (sufletească) greu de suportat, suferință, chin“; are atestări în textele coresienice. Data trecerii de la sensul de „greutate“ la cel de „grijă“ este greu de stabilit. Sensul de „grijă“ este atestat în primele texte românești, cel etimologic de „greutate“ este mai nou (este posibil ca atestarea sensului etimologic de „greutate; de obicei, piatră cu care

se apasă brânza, varza etc. puse la butoi“ să arate doar păstrarea vechiului sens).

Sanus „sănătos“ s-a păstrat în toate limbile romanice (it. *sano*, fr. *sain*, sp. *sano*), dar la noi apare numai în dialectele sud-dunărene; la istroromâni avem *săr* „sănătos“ moștenit din lat. *sanus*. În daco-română, unde ar fi trebuit să aibă forma *sân*, a fost înlocuit de derivatul *sanitosus*

devenit *sănătos* (lat. *sanitosus*, atestat târziu, s-a păstrat numai în italiană dialectal și în sardă). *Sân* cu sensul „sănătos“ s-ar fi confundat cu *sân* „mamelă, piept“ provenit din lat. *sin* (nu s-a agreat o formulare de tipul *un sân sân*).

Orbus „orfan“ a devenit în română *orb*. Sensul românesc a evoluat de la *orbis* „lipsit de ceva“ din expresia *orbis oculis* „lipsit de vedere“, adjectivul preluând sensul întregii expresii; de aceea, *orbis* a ajuns să însemne în română „lipsit de vedere“. Sensul românesc este atestat la scriitorul latin Lucius Apuleius (c. 125-c. 180) și s-a păstrat în forma veche a unor limbi romanice: în vechea franceză exista *orb*, cf. fr. *orvet* „șarpele orb“.

Tussire „a tuși“ și *tussis* „tuse“ sunt generale în română și există și în dialectele sud-dunărene (arom. și megl. *tuse*). ■

La durerile de spate, un urs tânăr se așază pe spatele omului (București, 1928)

ploi. Despre ea există legenda conform căreia, atunci când își mulgea vacile, pe Pământ începea să plouă.

Ialtă frumoasă legendă din cultura populară rusă spune că Perun și Perperuna au avut o fiică, pe nume Devana. Puterea a moștenit-o de la tată, iar mândria de la mamă, având capacitatea de a se transforma în orice vietate. A devenit un vânător iscusit, alergând mereu prin pădure, în întâmpinarea a doi lupi, ce o ascultau întru totul. În cele din urmă, Devana a hotărât să-și detroneze bunicul, pe Svarog, zeul soarelui, cerului și focului, și să conducă cele trei lumi. Aflând de planul ei, Perun a plecat în întâmpinarea fetei, pe care a găsit-o în pădure. Brusc, cei doi lupi credincioși au devenit fricoși. A început, astfel, o luptă aprigă între Perun și Devana. Ambii au pornit unul spre celălalt, pe niște cai rapizi, luptându-se cu săbiile. Însă ele s-au rupt, din cauza puterii cu care se loveau. Atunci Devana s-a transformat într-o leoaică și s-a năpustit asupra tatălui, care se metamorfozase într-un leu puternic. În acel moment, pentru prima dată în viață, Devana s-a speriat, transformându-se în pasăre. Perun a luat forma unui vultur, s-a ridicat spre Cer și a tras-o și pe Devana. Fata s-a preschimbă în pește, dar și de acea dată Perun a prins-o. Devana a început să plângă și să-i ceară iertare tatălui, jurându-i că, de acum încolo, îl va asculta. Și cei doi s-au împăcat.

Ziua dedicată lui Perun era a patra din săptămână: joi. În mod deosebit, la 2 august, în cinstea zeului se sărbătorea ziua proorocului Ilie. De asemenea, perioada dintre 20 iulie-2/4 august îi era consacrată lui Perun.

În Novgorod era situat cel mai cunoscut sanctuar

al lui Perun din toată Rusia, construit în formă de roată cu șase spițe, semn al tunetului, care purta numele de *Gromoviti znaci*. Semnul era întâlnit pe fiecare casă a slavilor, ca mijloc de apărare împotriva fulgerelor lui Perun.

Un portret simbolic al zeului a fost creionat și de poetul rus Konstantin Dmitrievici Bal-mont (1867-1942). El i-a atribuit zeului o gândire fulgerătoare și niște ochi scânteietori, ce luceau precum focul.

Conform credințelor populare, omul ce murea lovit de fulger era considerat „fericit”, fiind chemat în cer de Perun, ce îi ierta muritorului toate păcatele. În mitologia slavă, ca și în cea scandinavă, regatul lui Perun reprezenta lumea de dincolo, a sufletelor războinicilor.

Crezul în puterea lui Perun, ca și pedeapsa survenită din cauza nerespectării și nesupuneri oamenilor față de zeu, sunt înfățișate într-o baladă. Se spune că un boier, cu numele Norkun, fugărea berbecii pe câmp, până când a văzut un nor, ce prevestea furtuna. Îngâmfat, i-a strigat lui Dumnezeu: „Tu ești Perun, eu sunt Norkun!” și a tras cu arcul spre un nor.

Imediat, au început tunetele și fulgerele, care i-au ucis calul. Boierul s-a speriat și a dat chiar și o masă în cinstea zeului tunetului.

In luna iulie avea loc o sărbătoare agrară dedicată lui Perun. Tot atunci, oamenii se rugau să oprească ploile și furtunile, pentru a nu se produce pagube. În aceeași lună avea loc și secerișul grâului, eveniment ce se încadra în sărbătoarea dedicată lui Perun.

După creștinarea slavilor, cultul lui Perun a fost asociat cu cel al Sfântului Profet Ilie, cel ce „gonea ca nebunul cu carul de foc prin Cer” și își pedepsea dușmanii prin fulgere. ■

Reprezentări ale zeului Perun pot fi întâlnite și azi în spațiul rus

ZEUL PERUN

MIHAI DRAGNEA

Conform tradiției slavilor răsăriteni, lumea era dominată de un grup divin format din șase mari zei (Perun, Veles, Hors, Dažbog, Stribog, Simargl) și de zeița Mokos.

In fruntea panteonului slavilor răsăriteni din timpul cneazului Vladimir (cneaz al Novgorodului, 969-1015, și al Kremlinului, 980-1015), stătea zeul Perun, reprezentat ca un bărbat cu o statură impunătoare, cu părul (capul) de argint și mustățile aurite, purtând un ciocan, o secure de război și un arc, cu care trăgea săgeți, ce reprezentau fulgerele. Din cele mai vechi legende slavone, aflăm că părinții lui Perun erau Svarog și Lada. Perun era întru-chipat printr-un călăreț, alergând pe cer, pe un cal sau într-un car de foc. Zgomotul produs de roți era considerat de oameni drept tunet. Părul îi era, asemenea norului care aducea fulgere și tunete, de culoare neagră-argintie. Urechile – de aur, barba – încolăcită și roșcovană, iar capul – argintiu. Descori, în cinstea zeului Perun erau sacrificați cocoși și capre, iar pentru rituurile importante, tauri sau urși. Conform *Cronicii lui Nestor*, slavii îi mai jertfeau lui Perun și oameni, de regulă prizonieri de război. Ritualul avea loc în fiecare an, timp de nouă zile, în mijlocul verii, tocmai perioada sărbătorii închinată zeului.

Sacrificiile se făceau în vârful munților, pe dealuri sau coline.

După victoria lui Perun în fața dușmanului, s-au eliberat apele (în miturile arhaice,

femeia era prizoniera dușmanului lui Perun) și începea ploaia. Iată de ce, toate miturile de acel fel considerau tunetul, furtuna și ploaia elemente aducătoare de prosperitate. Rituurile de invocare a ploii includeau stropirea femeii. Tot ele sunt în strânsă legătură cu stejarul, lemn din care au fost sculptați idolii lui Perun din Kiev și Novgorod.

Slavii cei vechi credeau că, în zilele calde de primăvară, Perun fecunda pământul cu ploaie și, cu ajutorul privirii, despărțea norii, aducând soarele și cerul senin. Înainte de a adopta creștinismul, marele cneaz al Rusiei Kievene, Vladimir I, îl considera pe Perun egalul sfinților creștini, amplasându-i un monument lângă cetatea din Kiev. După creștinare, a poruncit ca idolul din lemn să fie scos și aruncat în apele Niprului. Oamenii fugeau din urma apei, strigând: „Doamne, ieși la suprafața apei!”. O altă legendă spune că Vladimir a legat idolul de coada unui cal, urmând ca, în locul său, să construiască o biserică cu hramul Sfântului Vasile. O altă reprezentare a lui Perun se afla la Novgorod, distrusă, probabil, tot de Vladimir.

Până nu de mult, în gubernia Pskov, în Belarus, se puteau auzi astfel de jurăminte „Să te doboare Perun”.

Despre consoarta lui Perun aflăm că era Perperuna. Ea era similară lui Sif, soția lui Thor, sau lui Prende, consoarta lui Perendi, zeul tunetului și fulgerului la vechii albanezi toate acele nume desemnând în același timp și cerul. Perperuna apare ca o zeiță a Naturii și a

Vitrină din expoziție

În tinerețe a avut câteva încercări în teatru și în muzică. A scris și câteva lucrări mai importante: nuvela *Piatra credinței* (1894), narațiunea romantică *Fira*, comediile *Lecuit* și *Juni bătrâni*, schițe și foiletoane (prezente în expoziție).

Coriolan Brediceanu a avut trei copii: Tiberiu, Caius și Cornelia, soția lui Lucian Blaga.

Tiberiu Brediceanu (1877-1968) a fost un folclorist pasionat, a cules peste 2.000 de melodii populare, în special bănățene și maramureșene, pe care le-a publicat în zece volume de melodii, doine, cântece haiducești și de joc, colinde, salvând astfel de la dispariție un important tezaur folcloric național.

Din 1920, devine director al Operei Române din Cluj, ulterior deținând funcțiile de președinte (1928-1947) și director (1934-1940) al Conservatorului ASTRA din Brașov, apoi de director general al Operei Române din București (1941-1944). O serie de distincții i-au recompensat activitatea: Premiul Național pentru muzică (1927), titlurile de Maestru Emerit al Artei (1952) și Artist al Poporului (1957). A fost membru corespondent al Societății franceze de muzicologie din Paris (din 1929) și al Academiei Române (1937-1948).

Cel de al doilea fiu, Caius Brediceanu (1879-1953), a fost politician și diplomat, participant la Marea Unire, membru al Marelui Sfat Național din Transilvania, delegat al

României la Conferința de Pace de la Paris, ministru de Stat pentru Ardeal și Banat, deputat în două legislaturi, ambasador al României la Rio de Janeiro, Vatican și Viena.

Cea de a treia generație a acestei vestite familii este reprezentată de compozitorul, dirijorul și muzicologul român Mihai Brediceanu (1920-2005), fiul compozitorului Tiberiu Brediceanu. Studiile muzicale le-a urmat la Brașov și București (1943-1947), cu Mihail Jora (armonie, contrapunct, compoziție), Marțian Negrea (armonie), Constantin Brăiloiu (istoria muzicii), în 1944 absolvind și Facultatea de Drept din București.

Din 1959 până în 1966 el a fost director general al Operei Române din București, iar din 1969 până în 1971 director muzical al orchestrei „Syracuse” din New York. Până în 1975 a predat la Universitatea „Syracuse”.

Între 1978 și 1980 a fost director general al Operei din Istanbul și între 1982 și 1990 director general al Filarmonicii „George Enescu” din București. În 1991 a fost numit din nou director general al Operei Române.

Pe lângă nenumărate piese muzicale pentru teatru, Mihai Brediceanu a mai compus o simfonie, patru dansuri simfonice, o suită pentru orchestră de cameră, piese pentru cor, muzică de cameră și cântece.

Mihai Brediceanu a inventat polimetronul electronic, un aparat electronic destinat să coordoneze auditiv și vizual pulsațiile unei muzici concepute în politempie structurală. Aparatul indică interpreților și dansatorilor cele mai complexe suprapuneri de timpi muzicali. Polimetronul a fost prezentat în Sala Teatrului Național din București, la 23 septembrie 1977.

Expoziția de la Biblioteca Academiei Române a înfățișat câteva momente din istoria acestei familii (*Magazin istoric*, nr. 11/1968; 12/2001; 8/2005; 4/2006), adânc împletită cu istoria culturii noastre din ultimele două secole. ■

BREDICEANII. TREI GENERAȚII ÎN MANUSCRISE, FOTOGRAFI ȘI CORESPONDENȚĂ

CLIO
ANUNȚĂ

GABRIELA DUMITRESCU

La 24 iunie 2011, Biblioteca Academiei Române a organizat o expoziție pe baza documentelor originale donate de doamna Sanda Brediceanu și fiul său Petru Brediceanu. A fost ilustrată activitatea a trei generații de români bănățeni care au contribuit la propășirea culturii române și la întemeierea unor instituții culturale.

Coriolan Brediceanu (1848-1909), una dintre cele mai de seamă personalități ale Lugojului, a participat, alături de cei mai importanți reprezentanți ai românilor din Transilvania, la Conferința de la Sibiu, din mai 1881, când s-au unit cele două partide românești (bănățean și transilvănean) și a fost fondat Partidul Național Român. El a fost membru în Comitetul Central al P.N.R. de la înființare și până în 1892 și a fost singurul bănățean care a votat pentru pasivitate. La sfârșitul secolului al XIX-lea a existat o dispută între românii din Imperiul Austro-Ungar. O parte susținea că tactica mai potrivită ce trebuia adoptată era neparticiparea la alegeri și la viața politică (pasivism), în vreme ce ceilalți erau de părere că românii trebuia să își urmărească obiectivele naționale utilizând toate mijloacele politice disponibile (activism).

În 1884, Coriolan Brediceanu a candidat pentru prima oară pentru mandatul de deputat, în circumscripția Bocșa. În 1894, la Cluj, se alătura unui corp de 30 de avocați care luau apărarea memoriilor (Magazin istoric, nr. 5/1992) din Comitetul Central al Partidului Național Român.

Pe lângă politică și avocatură, Coriolan Brediceanu a fost unul

dintre cei mai puternici animatori ai vieții culturale a românilor bănățeni. Era membru permanent în sinodul eparhial din Caransebeș și a participat la fondarea a numeroase asociații și organizații culturale ale vremii. A fost președintele Casinei române din Lugoj, al Reuniunii române de cântări din Lugoj, director al filialei lugojene a ASTREI (de la înființarea ei în 1898 și până la moartea sa în 1909), membru de onoare al Societății muzicale „Doina” din Turnu-Severin, al societății „Petru Maior” din Budapesta, al Societății academice „Carmen Sylva” din Graz, membru în comitetul Societății pentru fond de teatru român și multe alte societăți românești.

Imagine de la vernisaj

Telex Telex Telex Telex Telex

FRATELE GEAMĂN AL BERLINULUI

Probabil că nici mulți dintre locuitorii Berlinului de azi nu știu că, în urmă cu 800 de ani, pe teritoriul de azi al orașului lor existau două așezări: Cölln și Berlin. Prima era, pe atunci, și cea mai înfloritoare.

Inițial, zona era una nisipoasă, cu multe mlaștini și păduri greu de pătruns. Cu toate acestea, ea a fost disputată de germani și de slavi.

Aici s-au întemeiat cele două așezări rivale, despărțite de râul Spree și unite de un pod, care funcționează și azi, cu numele de Mühlendamm. Relațiile dintre cele două orașe au fost încordate și marcate de rivalitate. În 1378, când focul a distrus o mare parte a Cöllnului, locuitorii din Berlin au refuzat să le dea ajutor. Peste doi ani, când flăcările cuprinseseră așezarea lor, i-au implorat pe cei de peste râul Spree să-i ajute. Peste 200 ani, când Cölln a fost lovit de ciumă, în 1576, berlinezii au blocat podul Mühlendamm, sperând ca astfel să evite contaminarea. O locuitoare a zărit însă un locuitor din Cölln mort în apropierea barierei și i-a furat hainele, aducând astfel molima și pe celălalt mal al râului. Au pierit atunci 4.000 de oameni.

Imagine de pe șantierul arheologic din inima Berlinului

Se știu puține lucruri despre istoria Cöllnului, în parte și pentru că incendiul din 1378 a distrus mare parte a arhivelor. Era situat în zona numită astăzi Petriplatz. Norocul a făcut ca autoritățile din R.D. Germană să construiască o parcare peste inima fostului oraș aflăm din revista germană *Der Spiegel*, oferind astfel o protecție nesperată resturilor arheologice. Acestea sunt acum investigate de o echipă de arheologi, condusă de Claudia Melisch, care speră să găsească mai multe răspunsuri la întrebările legate de istoria acestei așezări. Una privește neamurile care au întemeiat cele două orașe. Există o teorie care susține că slavii au fost la originea lor. Berlin ar deriva din slavul *brlo*, mlaștină, iar Cölln din *kolno*, loc întărit cu palisade. Ar putea fi o explicație și pentru strânsele legături dintre germani și ruși din ultimele sute de ani. O altă teorie spune că ambele orașe ar fi fost întemeiate de negustori germani, cei veniți din orașul de pe Rin, Köln, aducând cu ei și numele noii așezări. Testele ADN efectuate pe cadavrele descoperite ar putea lămuri această problemă.

Claudia Melisch

Se cunosc puține nume ale unor localnici. Unul a fost preotul Simeon, care apare în mai multe documente din secolul al XIII-lea. Scheletele identificate oferă date interesante despre durata de viață și starea de sănătate a locuitorilor din Cölln. Mulți par afectați de foamete și de boli.

Cölln a dispărut definitiv ca așezare de sine stătătoare în anul 1709, când regele Frederick I a unit cele două orașe, plus alte trei pentru a face din ele reședința regală Berlin. Numele Cölln s-a mai păstrat până în 1920, desemnând un district al orașului. Atunci a fost rebotezat Berlin Mitte (adică Berlinul de Mijloc).

CAMPANIA FUNDATA 2012

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU,
Președintele Asociației „6 Dorobanți”

Un nou festival militar se înscrie, în această primăvară, în mișcarea de reconstituire istorică din România: Fundata. Această pitorească localitate montană, aflată la o altitudine de 1275 m, în apropiere de Râșnov și de Bran, și la distanță de 40 km de Brașov, este strâns legată de istoria Războiului cel Mare. În 1916, după doi ani de neutralitate, când România a declarat război Imperiului Austro-Ungar, Fundata a fost primul sat de dincolo de graniță pe care l-au cucerit trupele noastre, la sfârșitul lunii august. Au fost luați prizonieri 3 ofițeri și 150 de soldați cesaro-crăiești. Dar, în acea luptă a căzut și primul ofițer român, locotenent-colonelul Gheorghe Poenaru-Bordea, adjunctul comandantului Regimentului 30 Infanterie „Muscel”.

Primăria Fundata organizează, în intervalul 24-27 mai, prima reconstituire a luptei de acum 96 de ani. Pentru coordonarea evenimentului a fost solicitată Asociația „6 Dorobanți”, care are deja experiența mai multor asemenea festivaluri internaționale ce s-au desfășurat, începând din 2009, la Râșnov. Au fost invitate o suită de grupuri, deja cunoscute și cu care s-a colaborat de mai multe ori, cu succes: „Croix de Guerre” și „1914-21 Association” din Marea Britanie; K.u.K. Kaiserschützenregiment Nr. 2, Hall und Umgeburg, din Ampass, și K.u.K. Tiroler und Vorarlberg Gebirgsartillerieregiment Kaiser Nr. 14, ambele din Austria; Agency REX, Brno; Čísarský a Královský pěší pluk c. 28, Praga; Klub Vojenské Historie 43.pěší pluk Brno, toate din Republica Cehă; Societatea Națională „Tradiția” din Bulgaria; Asociația „Datina Străbună” din Oradea.

Pe lângă corturile individuale care vor forma tabăra, fiecare grup își va avea propriul cort de comandament, de mari dimensiuni, unde vor fi expuse echipamentul și armamentul specific, precum și documentația privind istoria

unității pe care o reprezintă. Se vor face instrucție de front și exerciții de mânărire a armelor. O bucătărie de campanie va pregăti mâncarea după rețete cazone de epocă. O luptă reconstituită după toate regulile strategiei folosită în teren accidentat va oferi publicului o felie de istorie vie, așa cum a fost. Fusiladele, efectele pirotehnice și atacurile la baionetă vor da mărturie de bărbăția ostașilor din ambele tabere la 1916.

Vor mai avea loc solemnități la monumentul ridicat în memoria eroilor ce s-au jertfit acolo și care va fi inaugurat cu acest prilej. Serile se vor încheia cu proiecții de filme mute și spectacole de amatori, cu muzică și scenete interpretate de soldați – așa cum făceau și străbunii lor, combatanți în Marele Război, în momentele de relaxare dintre bătălii.

Iubitorii trecutului glorios al patriei sunt invitați să participe, în număr cât mai mare, la acest spectacol de istorie vie, prin care va fi omagiat eroismul bravilor români creatori ai României Mari. ■

EGIPTUL ANTIC

CONSTRUCȚII FARAONICE		SFÂRȘIT DE VERS		COPAC				ORAȘ ÎN EGIPT	
ANIMALE VENERATE DE EGIPTENI		PLINI CU GRÂNE		OPERE DRAMATICE				ATOM CU ENERGIE	
				COȘ GOLI					
						FLUVIU EGIPTEAN			
						SACRU			
FARAON RENUMIT							INIMĂ DE POETI		
INTRUCHI- PAREA ZEITEI HATHOR							CENTRU ÎN MILET!		
				COLOSUL DE LA GISEH					
				SEMN DE ORIENTARE					
NOTA TREI LA MUZICĂ			ADEVĂRAT					DIVINITATEA CELUI ALT TĂRĂM	
3, 14			LA REVEDERE						
		ÎN OPELI			GAZ NOBIL				
		ROM (VAR.)			TAUR SACRU				
CU FALDURI							SILE DINICU		
ANIMAL SĂLBATIC							CONDUCĂTOR AL EGIPTULUI		
			ÎN ȚEPI!			AȚĂ			
			TERMINĂ O RUGĂCIUNE			PRINDE TABLE			
	CUTREIERAU MAREA ROȘIE								
	CONDUCĂTORI DE NOME								
		PRIMUL FARAON EGIPTEAN		STAT SUPUS DE EGIPT					
				SUPRIMAT					
PENE!					TIPSIE				CAPITALA VECHIULUI EGIPT
UITAT					BĂTUTE LA RĂZBOI				
MĂȚIȘORI						FAȚA LUGOJANA		DIVINITATEA RĂZBOIULUI	
12 LUNI			BINE ÎNCHISE						
FARAON CU PIRAMIDĂ			A EXISTA						
							ÎN TEBA!		
ZEIȚA NATURII LA EGIPTENI					PRODUCĂ- TOARE DE VALORI ESTETICE				

Gheorghe BRAȘOVEANU

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Între documentele păstrate în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace și pe care le putem publica grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU, se numără și un foarte lung Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, dactilografiat în limba română, nedatat, dar care poate fi plasat în anii '50 ai secolului trecut. Începem publicarea lui în acest număr al revistei.

I. Date statistice. [subliniat în original]

O situație bine documentată asupra evoluției statistice a refugiuului românesc [lipsă în original] este imposibil de dat.

Desfășurarea evenimentelor internaționale nu a îngăduit o înregistrare sistematică a refugiaților pe diferitele lor categorii. Atât exodul nemților din România spre Germania, patria lor de origine, cât și ieșirea clandestină din țară a refugiaților politici (legionari) în 1941, precum și deportările la muncă forțată a evreilor și, în special, a celor din nordul Moldovei, paralel cu deportările românilor din Ardealul de Nord (pe timpul ocupației maghiare, în 1940-1941) au fost operațiuni ilegale, adeseori camuflate și secrete. Ieșirea refugiaților din țară după 1944, deși sub ocupație sovietică, nu numai că a fost cu caracter tot atât de secret în ceea ce privește însăși operațiunea (din cauza teroarei comuniste), dar nici autoritățile administrative ale țărilor respective și nici Organizația Internațională a Refugiaților nu i-au înregistrat de la început, din cauza opoziției blocului sovietic din Organizația Națiunilor Unite (Uniunea Sovietică, Ucraina, Bielorusia, Cehoslovacia, Polonia și Iugoslavia), care susțineau ideea că dincolo de Cortina de Fier este completă libertate și deci nu există refugiați din cauza teroarei comuniste. În urma acestei atitudini, Organizația Internațională a Refugiaților – fiind un organism al Națiunilor Unite – a trebuit să se supună deciziunilor luate de Adunarea Generală O.N.U., care a stabilit că refugiați se consideră numai persoanele care au fost victime ale terorii naziste și fasciste și a[le] consecințelor evenimentelor politice produse înainte de 22 decembrie 1945.

Neo-refugiații, adică refugiații de după războiul mondial numărul doi, au fost con-

siderați, timp de trei ani – între 1945-1948 –, până la amendarea Constituției Organizației Internaționale a Refugiaților, în 1948, ca inexistenți. Consecința acestei atitudini a fost că refugiații sosiți după 1944 au fost înregistrați doar sporadic și lăsați la voia întâmplării, să se descurce singuri, cum pot. Atât autoritățile țărilor care primeau refugiați, cât și Organizația Internațională a Refugiaților s-au sesizat de exodul refugiaților de după „Cortina de Fier”, au luat cunoștință de existența lor, legile însă au interzis pretutindeni recunoașterea lor ca făcând parte din categoria refugiaților. În unele cazuri, când suferințele depășeau orice limită, se întindea o mână de ajutor caritabilă. De asemenea, au existat cazuri când refugiații erau cunoscuți autorităților din țările vestice și când, pe baza unor informațiuni furnizate de personalul diplomatic sau de presa acestor țări asupra ținutei etice și democratice a refugiaților, unii dintre ei au beneficiat de tratamentul tolerant, care uneori a mers până la considerație.

La această atitudine dureroasă, care va rămâne un capitol sumbru al istoriei omenirii, s-au adăugat dezorganizarea generală produsă de prăbușirea țărilor Axei, cu întreaga schimbare de administrație și de înfățișare politică, precum și ocuparea acestor țări de Forțele Aliate. La un moment dat, în 1947 și 1948, această dezorganizare a luat proporții atât de mari, încât refugiații de toate categoriile se plimbau dintr-un loc în altul, trecând frontierele diferitelor țări în chip ilegal, fără nicio greutate, fără acte sau cu acte false, și trăiau din operațiuni de bursă neagră sau din alte expediente ilicite. A fost nevoie de măsuri drastice și urgente pentru a se opri acest început de primejdioasă destrămare.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) G. Călinescu Why do not have the Romanians monumental buildings ● G. Filitti The way to the Bucharest Peace, 1812, by means of which Bessarabia was abducted ● I. Varta The fight of the Bessarabians for printings in Romanian language ● During 1991, the American senate adopted two resolutions by which was recognized the right of the Romanians from the Republic of Moldavia to self-determination and the annexation by force of the Bessarabian territory ● G. Badea-Păun The photographer Charles Chusseau-Flaviens in King's Charles Ist Romania of the year 1906 ● D. Berindei Ioan Hudita. Recollections. The visit paid by the communist leader Ana Pauker ● A.-L. Chiș Smoking addiction in exhibition in the town of Cluj-Napoca ● Z. Mouradian Memories of my years at the Bucharest observatory ● P. Net, G. Tudor The Romanian passport is 100 years old ● G. Șkundin Ion I.C. Bratianu as foreign diplomats in Bucharest saw him before the start of WWI (II) ● F. Banu Addenda et corrigenda. When was created the State Security Department? ● M. Andreescu The 1838 earthquake in historical testimonies ● A. Mureșan The great seal of the Transylvanian voyvode Stibor ● I. Bistoreanu The sad fate of Stephen the Great's daughter at tsar Ivan IIIrd's Court ● A.D. Defta The heroically fights against the Germans at Moreni, August 1944, a historical false ● I. Ciorba, D. Sim Foreign travelers in the mediaeval fortress of Oradea ● P.D. Nedeloiu A Russian pro, the great landlord Gheorghe Ruset-Roznovanu ● M. Sala The health in good words ● G. Dumitrescu The Brediceanu family ● A.S. Ionescu The military festival Fundata 2012 ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXXVI). Present state of the Romanian emigration

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Дж. Кэлинеску Почему у румын нет монументальных строений ● Дж. Филитти Каким образом дошли до Бухарестского мирного договора, когда Вессарабия была похищена ● И. Варта Борьба бессарабцев за румынскоязычные печатанные произведения ● В 1991 г., Сенат США принял две резолюции: по праву румын Республики Молдовы к самоопределению и по насильственному аннексированию бессарабских территорий ● Дж. Бадя-Пэун Фотограф Шарль Шюссо-Флавизн в Румынии короля Карла I 1906 г. ● Д. Бериндей Иоан Худицэ, Воспоминания. Визит Анны Паукер ● А.Л. Киш Порок курения во выставке в Клуж-Напоке ● З. Мурадиан Воспоминания о Бухарестской Астрономической обсерватории ● П. Нет, Дж. Тудор Румынскому паспорту исполнилось 100 лет ● Г. Шкундин Ион И.К. Брэтиану, таким каким характеризовали его иностранные дипломаты накануне Первой Мировой Войны (II) ● Ф. Бану Addenda et corrigenda. Когда основан Департамент Государственной Безопасности ● М. Андрееску Землетрясение 1838 г. в источниках времени ● А. Мурешан Великая печать воеводы Трансильвании Штибора ● И. Бистриану Печальная доля дочери Штефана Великого при дворе царя Ивана III ● А.Д. Дефта Героические бои против немцев в Морени во Второй Мировой Войне, историческая подделка ● И. Чорба, Д. Сим Иностранные путешественники по средневековой крепости Орады ● П.Д. Неделю Филорусская личность, великий землевладелец Георг Русет Розновану ● М. Сала Здоровье в словах ● Дж. Думитреску Род Бредичану ● А.С. Ионеску Военный фестиваль Фундата 2012 г. ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXXVI). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 5,00

DIALOG CU CITITORII

2%

Puteți direcționa 2% din impozitul anual către Fundația Culturală Magazin Istoric, cont RO10RNCB0080005630130001, BCR, Sucursala Sala Palatului, C.I.F. RO 1590422.

ÎN ATENȚIA COLABORATORILOR

Vă anunțăm că adresa de e-mail mistoric@itcnet.ro s-a desființat. Vă rugăm să ne trimiteți mesajele sau articolele doar pe adresele de e-mail mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com

ECOURI

În anul 1962, fiind student la Institutul de Construcții București, am avut onoarea să o am pentru puțin timp profesoară de limba rusă pe doamna Raisa Niculescu (*Magazin istoric*, nr. 12/2011; 1/2012) – ne scrie domnul VASILE ANDREESCU din Câmpulung-Moldovenesc. Mă înțelegeam bine cu ea, mai ales în

limba română, fiind un student întârziat la studii și la limba rusă. Eram aproape de aceeași vârstă, eu fiind acceptat la facultate după opt ani de producție.

De la început pot afirma că eram legat sufletește de această frumoasă rusoaică. Era sveltă și plină de farmec rusesc. Umbla prin sala de curs ca o albină, vorbind în rusește și în românește despre „aurele boreale” de la Leningrad.

Stăpânea limba română foarte bine, cu greu puteai ghici că nu este româncă. Se semna foarte citeț în limba română: R. Niculescu, fără a menționa titlul de profesoară. Era robustă și foarte energică, simpatiza studenții și nu pica pe niciunul la colocvii și examene. Era zămbitoare și orele treceau pe nesimțite. Nu dădea recomandări și teme pentru acasă. Studenții o iubeau în taină, ea meritând acest gest nobil omenesc.

Poate își va lua „inima în dinți” și va mai reveni în România, țara care a primit-o și a acceptat-o cu brațele deschise.

EROARE

Domnul CONSTANTIN VĂCĂREANU, din Brașov, ne semnalează o greșală în numărul pe luna iulie 2011, la pagina 17. Îi mulțumim cititorului nostru și facem cuvenita rectificare: Victor Emmanuel al II-lea a devenit rege al Piemontului în urma abdicării tatălui său Carol Albert, nu Carol Robert, cum a apărut la noi. În numele adevărului istoric, pe care revista dvs. îl promovează cu consecvență și profesionalism ca să cităm din textul cititorului nostru, nu numai că am acceptat această corectură, dar ne și cerem scuze pentru greșală.

CERERI ȘI OFERTE

FEȚEANU ISPAS, din Constanța, telefon 0728.21.29.47, oferă colecția completă.

AURELIAN POPOACĂ oferă colecția Magazin istoric completă, în stare perfectă, plus numere dispartate. Telefon: 0741.916.203.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române la poziția 19.356.

În București revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 283, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde veți avea acces începând cu primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 05